

LEMPÄÄ LÄN
Joulu
1993

LEMPÄÄLÄN Joulu

1993

Kannen kuva:

Eila Ollila

Julkaisija:

Lempäälä-Seura ry

Toimittaja:

Ritva Mäkelä

Julkaisutoimikunta:

Eeva Anero

Raija Isotalo

Heikki Kyykoski

Laura Mäkelä

Ritva Mäkelä

Riitta Rekola

Pekka Toivonen

 Kangasalan Lehtipaino Oy
1993

Sisältö

Vuoden päätteeksi, Raija Isotalo	1
Onko joulukin lamassa, Heikki Miettinen	2
Lempäälällä merkittävä rooli Suomen historiassa, Jussi Peltomäki	3
Lempäälän-Valkeakosken maantien varrelta vuosien saatossa, Pertti Kaleva	7
Missä ovat Lempäälän pojat, Summan ja Syvärin sankarit, Timo Malmi	9
Maailman Peltonen, Jaakko Koivuviita	12
Helvi Järvi-Haaviston muistelmia opperalaulaja Antonietta Toinista, Eeva Anero	13
Enkeli ja muita runoja, Sirkka Ulanen	14
Kirje Jumalalle, Raija Isotalo	14
Parantoloitten perustaja olikin nainen, Augusta Uotin syntymästä 130 vuotta, Irma Grönlund	15
Tuska ja täyttymys, Voitto Lyly	18
Juhlat Kuljun kartanossa, Eeva Anero	19
Muistelmia taidemaalari Juha Karttusesta, Heikki Kyykoski	20
Siivuja pikkukylästä ja ahkerista ihmisistä, Toivo Teeri	23
Iivari Tuomisto-poimintoja maailmanmestarin elämäntapailelta, Pekka Toivonen	26
30 vuotta Sillanpään haastattelustani, Jaakko Nurmesniemi	30
Airoilla koreasti eli tarina kolmen kaveruksen juhannussoudusta Lempäälän ympäri, Juha Raunio	32
Museoruokaa, Raija Isotalo	33
Kanta-Hakkarin historiaa, Anna-Maija Mustonen	34
Terva, viina ja sauna; Jaakko Koivuviita	37
Joulu, Sirkka Ulanen	38
30-luku-ristivetoa ja yhteenkuuluvuutta, Eeva Anero	39
Haltioita ja tonttuja Lempäälässä, Eeva Anero	48
Talkoissa lapsen silmin, Eeva Anero	49

Vuoden päätteksi

Oletko utelias? Aivan varmaan et. Minä en myöskään ole. Me voimme tuntea vain joskus "luonnollista tiedonhalua". Mutta yhteisen ystävämme rouva Mirrinen ikävä tapa tunkeutua toisten ihmisten asioihin on silkkaa uteliaisuutta. Ja sitä paitsi rouva Mirrinen kuuluu naisiin, jotka juoruavat. Me emme juorua milloinkaan, me keskustelemme ja korkeintaan ihmettelemme rouva Mirrinen luonnetta. Katsos, me kaksi tunnemme Meri Mirrisen — me paheksomme hänen käytöstään ystävinä.

Niin, me emme ole tavallisia ihmisiä — tuskin laskemme itseämme ihmisiksi ollenkaan, sillä me tahdomme ehdottomasti vapautua kaikista inhimillisistä heikkouksista. Kaikessa olemme poikkeuksellisia luonteita. Jos pyrimme eteenpäin maailmassa, on meillä voimakas tahto tai olemme synnynnäisesti hallitsevia persoonallisuksia. Mutta jos lähimmämme osoittavat samoja pyrkimyksiä, ovat he kiipijäluonteita. Herra Puttilasta, jonka tiedämme viljelevän runsaasti väkijuomia, käytämme sangen sopivasti nimitystä "rappeutunut yksilö". Meidän oma miehemme ei suinkaan juo, hän korkeintaan "ottaa hiukan".

Oletko huomannut Meri Mirrisen uutta syksytakkia? Täy-

tyy sanoa, että hän on aivan turhamainen ja elää yli varojensa. Me emme ole koskaan niin pintapuolisia. Jos meidän onnistuu hankkia itsellemme jotakin erikoista, "pukeudumme persoonallisesti".

Koko ylläoleva teksti on suora lyhennelmä pakinasta, jonka luin Kotiliedestä, joka oli ilmestynyt vuonna 1932. Onneksi sen sisältö ei ole nykypäivää, eihän?

Pääkirjoitukseni tämän vuoden Lempäälän joulun oikoonkin aivan muuta kuin olin ajatellut. Mietitään yhdessä, sinä ja minä, me kaikki, miten tuo pakina kohdistuu meihin.

Raija Isotalo

PS. Hyvää joulua haluan kuitenkin toivottaa teille kaikille. Suuret kiitokseni esitän jokaiselle Lempäälä-Seuran toimintaan osallistuneelle. Myöskin tämän lehden sisältöön ja rahoitukseen ovat osallistuneet niin monet henkilöt, että lukijat eivät ehkä aina huomaakaan. Vanha klisee, suosikaa ilmoittajiamme, pätee tässäkin. Kiitokseni esitän koko Lempäälä-Seuran puolesta.

Onko joulukin lamassa?

Sana tuli lihaksi, miksi?

Sinä elät ja koet ihmisen osan, miksi?

Jouluevankeliumi kertoo yksinkertaisin ja koruttomin sanakäantein Jumalan tavasta lähestyä ihmistä. Hän itse tuli ihmiseksi. Emme tiedä, minkä tähden Jumala toimi juuri näin. Joka tapauksessa Hän ohjasi historian kulkua siten, että Jeesus saattoi syntyä pienessä Betlehemin kaupungissa. Tahtonsa toteuttamisen eräänä välikappaleena Hän käytti veroluetteloiden tarkistusta. Monien kokemuksen mukaan Jumala tuntuu toimivan tavalla, mikä meidän ihmisten mielestä on outo ja yllättävä.

Sana tuli Jeesuksessa lihaksi miehitetyssä maassa ja poliittisesti vaikeana aikana. Vain Jumalalla on varaa menetellä näin. Ihmisten on turha estellä, kun Jumala toimii.

Tänä päivänä, jolloin lama koskettaa meitä kaikkia, saatataa olla valkea uskoa, että Jumala toimii juuri nyt. Työttömyydestä ja sen seurauksista kärsivä — ja niitähän on monia — kyselee voiko Jumala puhua hänen elämäntilanteensa kautta? Yleisemminkin voidaan kysyä voiko Jumala ilmentää itsestään jotakin maailman levottomuuden, jatkuvien sotien, yleisen toivottomuuden tai yleensä elämänuskonsa menettäneitten kautta. Eikö Jumalan työhön aina pitäisi liittää myönteistä, elämää nostavaa ja mieltä virvoittavaa?

Ei Jumala ilmoita itsestään vain hyvässä ja kauniissa. Jotain asiaa Hänellä on varmasti myös laman vallitessa.

Historia osoittaa, että Jumala puhuu ja toimii tavalla, mikä lopulta koituu aina parhaaksemme. Sopiikin kysyä mikä on ihmiselle hyväksi? Oliko kaikki silloin hyvin, kun jokin aika sitten meillä kaikille tuntui olevan rahaa, kun meni lujaa ja päivät olivat työntäyteisiä. Olisiko onni kukoistanut, jos olisimme painaneet jatkuvasti päälle ja yliarvostaneet työtä. Kauanko olisimme sitä jaksaneet ja olisimmeko siinä mylläksissä entineet lainkaan elämään. Eikö olisi ollut ilmeinen vaara, että elämä olisi kulunut elämättä pois ja sen olisimme vasta vanhana katkerana huomanneet.

Jumalalla on nyt asiaa meille. Ainakin Hän tahtoo, että tar-

kistaisimme arvojamme ja elämämme suuntaa. Pitäikö sitten aina meille kuulua hyvällä ja onko meidän aina menestyttävä. Eivät pettymykset ja vastoinkäymiset saa olla meille jotain niin vastenmielistä ja vierasta, josta emme missään mielessä saa olla osallisia. Jos kaikki käy aina helposti ja hyvin niin jotain oleellista puuttuu elämisen mausta. Jos ihmisjärjen mukaan olisi ensimmäisenä jouluna toimittu niin Jeesus olisi syntynyt tarkkaan vartioituun kuninkaan palatsiin. Koko elämänsä ajan hän olisi ollut puettuna hienoihin valkeisiin vaatteisiin ja hän olisi toisten vanhan ajan viisaiden tapaan koonnut kuulihoita ympärilleen ja neuvonut heitä oikein elämään. Jos näin olisi saanut käydä niin hänestä puhuttaisiin korkeintaan joissakin historian oppikirjoissa. Elämän ja siunauksen tuojaksi hänestä ei olisi ollut.

Jumalan suunnitelman mukaisesti Jeesus toimi köyhien ja monessa mielessä turvattomien ihmisten keskellä. Jotain puhuttelevaa on, että hän antoi ohjelmajulistuksensa ryysyläisarmeijan keskellä. Eikö tämä osoita, että Jumala välittää miestä kaikista, oli meillä työtä tai ei. Kaikin tavoin Jumala tahtoo kutsua meitä luokseen.

Koska Jumala on, elää ja vaikuttaa joulu ei ole lamassa. Meille kuuluu nimenomaan toivo, joka perustuu Jumalan työhön. Elämme maailmassa, johon liittyy aina kielteisyyttä nimenomaan ihmisen toiminnan takia. Juuri siksi me tarvitsemme tänäkin jouluna rauhan ja hyvän tahdon juhlan. Sen sopii tuoda meille luottamusta Jumalaan ja elämän mielekkyyteen.

Joskus on sanottu, ettei asioita saa yksinkertaistaa liiaksi. Totta onkin, että elämme monimutkaisessa maailmassa, missä asiat liittyvät monin sitein toisiinsa. Moniin ongelmiimme tai maailman menoon ei ole yksinkertaista vastausta.

Tänä jouluna Jumala tahtoo hoitaa meitä — lupauksensa mukaan — yksinkertaisella tavalla. Hän tahtoo sulattaa kylmettyneen mielemme ja tuoda sinne lämpöä, jotta jaksaisimme taas arjen alettua. Vietetään hyvällä omallatunnon ja ansaitusti Vapahtajan syntymäjuhlaa.

Heikki Miettinen

Lempäälällä merkittävä rooli Suomen historiassa

"Vähän kansainvälisyyttä johtaa pois isänmaasta, kansainvälisyyden lisääntyminen johtaa takaisin isänmaahan." Näin sanoi ranskalainen Jean Jaurés vuosisadan alussa. Euroopan integraatioketjussa mukana oleminen merkitsee myöskin Suomessa kansakunnan kulttuuriperinnön merkityksen korostumista nykyajassa. Erityisesti maakuntaidenteetti vahvistuu — joskin esimerkiksi keskusvirastojen byrokratiassa on vielä paljon jäljellä absoluuttisen valtiojohtoisuuden kielteistä hapatusta. Euroopan yhteisön maissa maakuntahenkisyys on jo vuosia sitten alkanut uudelleen vahvistua. Esimerkiksi Italiassa kansalaiset eivät koe olevansa italialaisia, vaan asuinpaikasta riippuen roomalaisia, toscanalaisia, umbrialaisia, venetsialaisia jne. Suomessa vastaavan kehityksen käytännöllistä merkitystä heikentää ns. maakuntien liian suuri määrä suhteessa maan väkilukuun. Esimerkiksi Pirkanmaa ja Satakunta pitäisi ehdottomasti yhdistää yhdeksi maakunnaksi/lääniksi. Vammalan seudun kuntien kaikille tuttu 'dilemma' on esimerkki siitä, että läänin- ja maakuntajaot ovat vuosikymmenien varrella vanhentuneet tai käyneet luonnottomiksi.

Toinen ärsyke- ja reaktiopari, joka on edellä kerrotun kanssa yhdensuuntainen mutta joka on paljon huolestuttavampi, on seuraava. Se on Euroopan pitkään kestäneen vakaan tilanteen muuttuminen epävarmaksi. On syntynyt piileviä uhkia maan ulkoista turvallisuutta ajatellen. Tällainen tilanne on historiassa tavallisesti merkinnyt kansallisen yksimielisyyden, konsensuspolitiikan nousemista tärkeimmäksi. Korostuneimpana tämä sääntö toteutui talvella 1939—40, jolloin kansakunnan olemassaolosta tuli elämän ja kuoleman kysymys. Mutta 1917—18 kansakunta oli rikkinaisempi koskaan sitä ennen tai sen jälkeen, mutta silloinkin selvitettiin kuulun partaalta.

Wanhalla Asemalla on 9.10.1993—12.5.1994 Suomen valtiollista historiaa kuvaava näyttely. Näyttely perustuu historiallisten postikorttien, valokuvien, julkaisujen jne. hyväksi käyttämiseen. Tämän kirjoituksen rungoiksi olen valinnut muutamia näyttelyssä olevia valokuvia. Jotkut kuvista ovat paitsi Suomen myöskin Lempäälän historiaa.

Wiipurin kaupungin ja maaseurakunnan kappalainen Carl Gustav Sirén perheensä parissa n. 1900. Henkilöt vasemmalta lukien: tytär Helmi, vanhin poika YRJÖ, joka jo sitä ennen oli muuttanut nimensä SIROLAKSI, rouva Sirén, tytär Anna, pastori Sirén ja nuorin poika Aatu. Yrjö Sirolalle (1876—1936) voidaan antaa historiassa kotipaikka Lempäälässä, sillä hänen isänsä syntyi Kukkolan kartanossa, jonka hänen isoisänsä omisti aikoinaan ja jossa hänen isänsä syntyi. Yrjö Sirola oli vanhan jakautumattoman työväenliikkeen kärkiryhmään kuuluva poliitikko vuosina 1904—1917: sanomalehtimies, puoluesihteerin, puolueen puheenjohtaja ja parlamentaarikko. Sosialidemokraattisen liikkeen merkittävin teoreetikko sekä työväen sivistyspyrintöjen edistäjä. Hänen aloitteestaan perustettiin Työväen arkisto, josta on vuosikymmenien kuluessa kehittynyt alansa merkittävimpiin kuuluva laitos Euroopassa. Ollessaan vuosisadan alussa Tampereella Kansan Lehden toimittajana hän vieraili usein Lempäälässä

Kukkolan kartanossa, jonka af Hällforsit silloin omistivat.

Vuonna 1917 Yrjö Sirola siirtyi puoleen maltilliselta linjalta puolueen radikaaliin siipeen, ja tammikuussa 1918 hänestä tuli kapinahallituksen ulkoasiainvaltuutettu eli ulkoministeri. Vallankaappausyrityksen kukistamisvaiheessa keväällä 1918 joutui pakenemaan Venäjälle, eikä hän sen jälkeen enää koskaan nähnyt isänmaataan Suomea.

Väinö Hakkila (ent. Tippa) oli syntyjään lempäläinen. Pyhällössä eli Mattilassa sijaitseva Tipan talo tunnettiin jo 1500-luvulla.

Väinö Hakkila (1882—1958) oli itsenäisyyden ajan johtaviin poliitikoihin kuuluva henkilö. Hänet valittiin ensimmäisissä kapinan jälkeisissä vaaleissa keväällä 1919 eduskuntaan, jossa hän oli — ensimmäistä sodanjälkeistä vaalikautta lukuunottamatta — aina vuoteen 1954 saakka. Vuosina 1923—45 hän oli ensin eduskunnan varapuhemiehenä ja viimeiset kymmenen vuotta puhemiehenä, jossa tehtävässään hän saavutti yleisen arvonannon. Sosialidemokraattisen puolueen maltillisen linjan miehenä hän 1920-luvulla taisteli kommunistien hajoituspyrkimyksiä vastaan, ja 1930-luvun ensimmäisinä vuosina hän tuli tunneksi jyrkkänä äärioikeistolaisen Lapuanliikkeen vastustajana. Toisen maailmansodan jälkeisessä politiikassa mukaan tulleiden ns. 'uusien kasvujen' edustajat vaativat Hakkilan päätä vadille, kun nimettiin ns. sotasyllisiä.

Hakkila oli fil.kand.(1907) ja lakit.kand. (1914). Kuva on fil.yo. Väinö Hakkilasta vuodelta 1905 ja 1906. Toisen sorkauden alussa eräät porvarilliset itsenäisyysaktivistit ja sosialidemokraatit muodostivat eräänlainen yhteistoimintarenkään. Sen jäsenet autoivat Suomessa piileskeleviä venäläisiä vallankumouksellisia, sillä olihan molemmilla yhteinen asia. Edellä mainittuun renkaaseen kuuluvat suomalaiset ylioppilaat Väinö Hakkila ja Severi Alanne vuorollaan piiloittivat Helsingin Ullanlinnan kaupunginosassa, Vuorimiehenkatu 35:ssä sijainneessa opiskelija-asunnossaan vuonna 1906 venäläistä vallankumousjohtajaa V.I. Leninää.

Kuva liittyy vuoden 1917 Itsenäisyysenaattiin. Tampere-lais-lempäläinen senaattori Juhani Arajärvi (1867—1941) oli itsenäisyysjulistuksen antaneen senaatin valtiovarainoimetus-kunnan päällikkö eli valtiovarainministeri. Hän toimi Kansallisosakepankin johtajana mm. Tampereella. Arajärvi kuului suomalaisen puolueen — nimi muuttui myöhemmin kokoomukseksi — maltilliseen ryhmään; oli edustajana säätyvaltiopäivillä 1904—1905 ja sittemmin eduskunnassa 1907—1913 ja 1917—1922. Arajärvi oli talouselämän tuntija ja sen vuoksi reaalipoliitikko. Kun 1918 Svinhufvudin senaatin Berliiniin-lähettiläs Edvard Hjelti ja prof. Erich Berliinissä allekirjoittivat Saksalta kapinan kukistamiseen pyydetyn sotilasavun hintana ns. talous- ja kauppasopimuksen, jolla Suomen talouselämä alistettiin täysin saksalaisten määräysvaltaan, niin ei ollut ihme, että senaatin talousmiehet, kuultuaan vasta perästäpäin sopimuksen sisällöistä, pelästyi-vät. Senaattori Arajärvi kirjoitti päiväkirjaansa sopimuksen herättäneen "hyvin sekavia ja pelonsekaisia tunteita". Miten Suomi silti pelastui kuilun partaalta, siitä kerrotaan tuonnempana, kuninkaanvaalivaiheen yhteydessä.

Kuva on lainattu aikakauslehti Maailman v. 1926 ilmestyneestä numerosta. Mutta kuva lienee otettu viimeistään 1920-luvun alussa. Senaattori Juhani Arajärvi ja rouva Sofie Arajärvi (s. Charpentier) tarkastavat Lempälän Hauralassa sijaitsevan Mattilan tilan viljelyksiä. He omistivat tilan vuosina 1909—35.

Fil.kand. ja lakit.lis. Juhani Kusti Paasikivi kuvattuna 1904, kun hän viimeisillä säätyvaltiopäivillä (1904—1905) toimi talonpoikaissäädyn sihteerinä. Hänen äitinsä ja äidinpuoliset esivanhemmat olivat monessa sukupolvessa lempäläisiä.

J. K. Paasikiven (1870—1956) pitkän elämäntyön ehken erikoisin vaihe oli keväällä syksyyn 1918. Hän oli jo siihen mennessä suomalaisen puolueen — nimi muuttui myöhemmin kokoomukseksi — jäsenenä saavuttanut arvostetun aseman valtiollisessa elämässä. Kun P. E. Svinhufvud oli ke-

välillä 1918 valittu itsenäisen Suomen valtionhoitajaksi, hän antoi J. K. Paasikiven tehtäväksi senaatin varapuheenjohtajana (pääministerinä) hallitukse muodostamisen. Tämän päivän ihmisen on vaikea edes mielessään kuvitella tilannetta, joka keuhkokuumeella 1918 Suomessa vallitsi: vallankaappaus, josta ei tullutkaan työväen vallankumousta, oli kukistettu, venäläiset oli lopultakin saatu maasta pois, 80.000 hvinneen puolen ihmistä oli koottu vankileireihin, valtiollisen itsenäisyyden hintana oli kahtia jakautunut vihan ja katkeruuden Suomi.

Paasikiven senaatin politiikassa kesän ja syksyn 1918 keskeisimmäksi asiaksi nousi perustuslailla säädettävän hallitusmuodon luominen ja tähän kuuluvana korkeimman toimeenpanovallan pystyttäminen. Porvarilliset puolueet, maalaisliitollaisia ja eräitä vapaamielisiä ryhmiä lukuun ottamatta, lähtivät siitä, että maahan oli luotava luja järjestysvalta ja tämän takeeksi monarkkinen hallitusmuoto, jossa valtionpäämiehellä, kuninkaalla olisi vahva asema. Edellisen syksyn levottomuuksiin ja edellisen talven tapahtumiin rinnastettavat tilanteet eivät saisi enää koskaan toistua. Työväenliikkeessä puolestaan pelättiin, että edellä mainituilla suunnitelmissa tähditettiin siihen, että työväenliike estettäisiin muodostumasta uudelleen vaikutusvaltaiseksi tekijäksi. Valtionhoitaja Svinhufvud ja Paasikiven senaatti ryhtyivät etsimään sopivaa kuningas ehdokasta saksalaisista ruhtinassuvuista.

Kuninkaallisen Preussin hovivalokuvaaja von W. Niederastroth'in alkuperäinen valokuva (Original Aufnahme) Preussin prinssi Oscarista, keisari Wilhelm'in pojasta. (Kuvan eräs 'alkuperäiskappale' on säilynyt perheemme

kuva-arkistossa 75 vuotta.) Prinssi Oscar oli suomalaisille mieluisin ja arvovaltaisin kuningasehdokas. Hän oli Saksan pääesikunnan hankkima ehdokas ja liittyi edellä kuvan n:o 3 kohdalla mainittuun sopimukseen. Mutta keisari Wilhelm ei lopulta suostunutkaan, kun Saksan ulkoministeriö oli varoitannut, että sodan päättyessä käyvässä rauhanneuvotteluissa ympärysvallat ja erityisesti Iso-Britannia ei tule hyväksymään sitä, että Suomi näin selvästi sidotaan mukaan Saksan etupiiriin. Piti ryhtyä etsimään uutta kuningasehdokasta saksalaisista ruhtinassuvuista. Niitä oli ehdolla taikka tarjolla useita. Suomalaisia poliitikkoja ei mikään vaatimattomuus vaivannut, sillä jopa Hindenburg tai Ludendorff olisivat tulleet kysymykseen, vaikka eivät kuuluneetkaan saksalaiseen korkeaan aateliin. (Sotamarsalkka Hindenburg oli I maailmansodassa Saksan rintamajoukkojen ylipäällikkö, ja kenraali Ludendorff oli Saksan pääesikunnan päämajoitustemestari ja keskusvaltojen tosiasiallinen sodanjohtaja.)

Hessenin prinssi Friedrich Karl (1868—1940) ja PRINCESSA MARGARETHE. Monarkisteilla oli porvarillisessa ns. tynkäduskunnassa hyvin niukka enemmistö, minkä turvaamiseksi ei edes niitä muutamia sosialidemokraattisia kansanedustajia, jotka eivät olleet osallistuneet kapinaan, pääsitetty hoitamaan edustajantehtäviänsä, koska tasavaltalaiset olisivat silloin muodostaneet enemmistön. Kun eräät kapinaan nousseet työväenjohtajat olivat haaveilleet jopa työväen diktatuurista, niin kesällä 1918 luonnollisena vastareaktiona syntyi porvarillinen diktatuuri.

Lokakuun 9. päivänä tynkäduskunnan monarkistinen ryhmittymä valitsi Friedrich Karl'in Suomen kuninkaaksi. Kuningaspari ei ehtinyt koskaan saapua maahan. Kuukausi edellä mainitusta päivästä Saksa luhistui sisälltäpiin: jo muutamia kuukausia piilevänä ennakoitu vallankumous muutti tilanteen myös Suomen osalta. Suomalaiset saivat Tukholman-kanavaa pitkin viestin, että länsivallat eivät tunnusta sellaista Suomea, jonka päämiehenä on Saksan keisarin lanko. Paasikiven kerrottiin huutaneen hurjana, että kuninkaan tulo Suomeen oli estettävä. Friedrich Karl ilmoitti joulukuussa senaatille, että muuttuneen tilanteen vuoksi hän ei voi tulla Suomeen. Mikä olisi ollut tapahtumien kulku, jos kaikki olisi käynyt toisin. Sitä ei tiedä kukaan. Muistutettakoon edellä kuvan n:o 3 kohdalla mainitusta poliittis-taloudellisesta sopimuksesta, joka Svinhufvudin senaatin nimissä oli edellisenä talvena allekirjoitettu Berliinissä. Friedrich Karl

on myöhemmin kertonut, että hän olisi Suomeen tultuaan ensimmäisenä poliittisena tekonaan armahtanut vankileireillä vielä olleet punavangit. Nyt uskaltaa sanoa — 75 vuotta myöhemmin — että vasta myöhään syksyllä 1918 Suomi oli itsenäinen, suvereeni valtio. Edellisenä talvena ja sitten kesällä oli oltu kuilun partaalla: ensin oltiin luisumassa Venäjän ja sitten Saksan vasalliksi. Eurooppalaisen suurpolitiikan tapahtumilla 1918 oli suuri vaikutus siihen, mitä tapahtui.

J. K. Paasikivellä tarvittiin vielä monta kertaa. Sotien jälkeinen ulkopoliittikka kantaa hänen nimeään. Vuonna 1950 hänet valittiin toistamiseen tasavallan presidentiksi. Mutta samalla Paasikivi sai pitkään kantaa 'kuninkaantekijän' nimeä. Tämä SKDL:n poliittisesta pilalehddestä 'Siili', sen joulukuun 1949 numerosta lainattu kuva on esimerkki siitä, miten poliittista vastustajaa käsiteltiin älyllisesti ja samalla sivistyneesti.

Vaino Linnan 'Tuntemattoman sotilaan' henkilöt eivät kuole koskaan. Heidän välityksellään suuren vaaran vuodet 1939—1945 pysyvät kansakunnan muistissa. Kuvan henkilöt ovat 'Tuntemattoman sotilaan' Rokan ja Suen Tassun esikuvat, sakkolalais-lempäälläiset Viljami Pylkäs ja Toivo Ruuna. Kuva on otettu Syvärillä etulinjan konekivääripesäkkeessä kesällä 1942.

Jussi Peltomäki

YKS' YHTEINEN MEILLÄ ON MAARANPÄÄ ...

Lempäälän-Valkeakosken maantien varrelta vuosien saatossa

Me voimme kysyä hyvällä syyllä, kuinka vanha kulkuväylä tämä Lempäälä-Valkeakoski tiemme on?

Koetin etsiä vastausta kysymykseen, mutta sitä en vielä löytänyt. Kuitenkin voidaan esittää arvailuja, että tie saattaa olla jopa 1 000 vuoden takaa. On mahdollista, että tie on niiltä ajoilta, kun Suomen heimo alkoi asuttaa tätä Hämeen osaa.

Pitäjien tunnetut varhaisimmat itsehallintoelimet olivat kihlakunnan kirkonkirjat tuomareineen ja lautamiehineen. Ne käsitelivät maanteiden ja siltojen tekoa, mutta myös kirkon taloudellisia ja muita yhteisiä asioita. Lautamiehillä oli paikallisten asioiden tuntijoina merkittävä sananvalta.

Vuonna 1650 annettiin kirkkoherroille valta pitää tarpeen tullen pitäjäkokouksia. Ne käsitelivät samoja asioita kuin kihlakunnan kirkonkirjat, ja kuten huomaamme, menneillä vuosikymmenillä maalliset ja kirkolliset asiat käsiteltiin samoissa elimissä.

Kuntakokous päätti teiden ja siltojen ohella monia muita asioita, joista sattui silmiini 24.7.1871 päätös tansseihin vaadittavasta luvasta, joka oli haettava vaivaihoidon piirimieheltä ja suoritettava niistä vaivaihoidon kassaan säädetty maksu. Perustelu oli seuraava: "Koska yleisesti valitetaan, että tämän pitäjän nousevassa nuorisossa on vallalle päässyt tavaton tanssinhimo ja sen yhteydessä seuraava irstas ja hyviä tapoja turmeleva elämä". Sellaista nuorisoa silloin!

Teiden kunnostukseen tarvittiin silloinkin rahaa. Se kerättiin alkuun kunnalle ja 1917 manttaalikunnille.

Kirkkoherrat usein johtivat puhetta. Se johtui paitsi kirkon suuresta vallasta että myös monesti siitä, että kirkkoherra oli ainoita luku- ja kirjoitustaitoisia pitäjässä ja osasi silloista hallitsijoiden ruotsin kieltä.

Lempäälässäkin on pidetty 1600-luvun jälkipuolelta edellä mainittuja kokouksia, mutta kaikki asiakirjat hukkuivat pappilasta ison- ja pikkuvihojen aikana venäläisten mukana.

Ensimmäinen säilynyt pitäjäkokouksen pöytäkirja on päivätty 29 päivänä tammikuuta 1749. Vasta siitä alkaen on pöytäkirjoissa säilynyt tietoja Lempäälän tiestöstä.

Teiden takseeraus tehtiin manttaaliluvun mukaan maanti-

oilille. Teollisuuslaitoksille määrättiin viisivuotiskaudeksi manttaaliluku, jonka mukaan he vuosittain maksoivat tienmaksun.

Usein kunnalle määrättiin osuuksia myös muualla oleviin siltoihin ynnä muuhun. Niinpä Lempäälän oli maksettava siltaosuuksia jopa Vammalaan asti.

Lempäälä-Valkeakoski tie merkittiin vielä vuonna 1713 kirkkotieksi. Sotavallan Vattomäessä ja Sotavallan harjun länsipäässä on vielä laskettain löydetty tätä kirkkotietä pätkä. Sen leveys on ollut noin kolme metriä.

Valkeakosken puuhiomo ja paperitehdas perustettiin 1871 ja rautatie etelästä Tampereelle valmistui.

Vuonna 1876 Valkeakosken tehtaantekijät alkoivat ajaa maanteitse kuormia Lempäälän asemalle, silloin kun ei voitu käyttää jäätietä Toijalaan. Ratasletkoissa saattoi olla 50—60 kuormaa.

1892 Hämeen läänin kuvernööri määräsi tien tehtäväksi 4,75 metriä leveäksi. Lähdekirja toteaa lakonisesti: "Tien leveys suoritettiin aikanaan".

Edellä mainituista paperikuljetuksista minulle kertoi -73 kuollut Kalle Nieminen Kelhosta omia kokemuksiaan: "Paikallisilla hevosmiehillä oli aina kärryillään muutamia halkoja. Kun yhtiön helvetin pitkä letka tuli vastaan ja tiessä oli raudotettujen pyörien syvät urat, vastaan tulijoiden oli äkkiä päästävä pois tieltä. Silloin laitettiin halot uriin, jolloin oli helppoa ajaa kärryt tienviereen. Ellei ehtinyt ajoissa pois urasta, avuliaat tehtaantekijät heittivät vastaan tulijan ja kuorman hevosineen nurin niskoin tien pieleen, perhana", kertoi Kalle.

Vuolteen silta oli kallein kohde tienpidossa tiellämme. Helmikuun 22 päivänä 1868 kuntakokous käsiteli viranomaisten huomautusten jälkeen "peräti rappiolle joutuneen" Lempoisten Vuolteen sillan uudelleen rakentamista ja huomio: valittiin asiaa pohtimaan komitea. Kyllä ne esi-esi-isätkin nälemmä herrojen metkut osasivat.

Sillan rakentamista varten suoritettiin katselmus, jossa

määriteltiin sillan mitat ja rakenne ja että Lempiälän mantaalimiesten on hankittava sillan rakennusaineet.

Kun kunnan miehet parisen vuotta olivat pohtineet asiaa, pidettiin lopulta yhteinen kuntakokous 6.3.1871, joka sillan tilan johdosta päätti rakennuttaa sen tulevana suvena alimman tarjouksen tehneellä.

Monien vaiheiden jälkeen silta valmistui syksyllä 1871. Sillan puulankut kuluivat nopeasti, joten aina muutaman vuoden päästä niitä oli uusittava.

Manttaalikunta oli lykännyt sillan korjauksia ennen kuin sillan piti siirtyä valtiolle 1921. Sitä kohtasikin yllätys, kun valtio ei hyväksynytäkään siltaa. Manttaalikuntaa vaadittiin korjaamaan se.

Seurasi kauan kestäneet riidat ja neuvottelut. Manttaalikunnan oli lopulta osallistuttava 150 000 markalla Kuokkalan ja Lempoisten siltojen korjauksiin.

Valtion hallinnassa on siltaa usein korjailtu ja lopuksi rakennettu kokonaan uudestaan.

Tiehen on aina silloin tällöin tehty pieniä oikaisuja. Vanhimpia tiedettäviä oikaisuja on Sotavallan isännän Morten Segergranzin tekemä anomus siirtää tie Ruupan pellolta, mikä on Sotavallan harjun Rautanevan puoleinen pelto, 1700-luvun alussa. Kelhon omistaja antoi suostumuksensa siirtoon, joka sitten hyväksyttiin. 1800 piirretyssä kartassa tie on jo Sotavallan harjun päällä.

Viena Aaltio Sotavallasta on kertonut, että tie pitäjän rajalta Kyttilän taloon Rantoossa oli synkkää metsätaivalta. Metsässä oli aina silloin tällöin ollut maantierosvoja.

Metsän läpi ajettaessa hevosrattailta matkailijat laulelivat ja pitivät meteliä, että heitä ei tulaisi rosvoamaan. Rosvot olivat varsinaisia psykologeja. He ryöstivät ne, jotka pitivät suurinta meteliä, he olivat niitä, jotka pelkäsivät eniten.

Eeva Anero kertoi tekemästään vanhasta nauhoituksesta, jossa kuljulaiset kertoivat Valkeakosken tien olleen heidän myllytensä 1900-luvun alussa. Kuljun puroissa ei riittänyt vesi kuin keväisin ja Kuokkalan kosken myllyt olivat lahkomyllyjä, joihin vierailia ei ollut asiaa, joten lähimmät myllyt olivat Valkeakoskella.

Postitienä tämä tie on ollut myös kautta aikojen. Nyt tosin viimeinen postiauto kulki muutama vuosi sitten; ehkä Pekka Vennamo on löytänyt paremmat yhteydet. Mutta onhan postin jakelu lopulta tullut myös Kelhon kylälle.

1905 alkoi Toijalasta kulkea maitojuna Tampereelle. Tietämme kulki aamuisin monia hevosia maitotonkkia kuljettain. Tien varren kartanoissa ja tiloilla oli isoja karjoja. Isojen talojen maidosta tuli täysi hevoskuormia. Pienempien karjatilojen isännät tekivät maitomatkan vuoropäivinä kuljettain useamman talon maidot. Rautatievaunusta saatiin edellisen päivän paluutonkat.

Minäkin pikkupoikana olin mukana joskus aamuisin Kelhon maitokuskina maidonvientimatalla. Kotoa oli lähdeittävä aikaisin. Maitojuna oli Tampereella puoli yhdeksän. Maitoreissu kesti tunteja; maitokuskin tehtävänä oli hoitaa kauppa-asiat ja lisäksi hakea kulmakunnan posti asemalla sijaitsevasta postitoimistosta.

Vuonna 1918 annettiin valtakunnassa tielaki, joka koski tietä, jotka joutuisivat valtion huostaan vuoden 1921 alusta. Kunnanvaltuusto ehdotti yleisiksi teiksi Lempoista kylästä

alkavat tiet: 1. Tie Sääksmäen rajaan 2. Tie Akaan rajaan 3. Tie Messukylän rajaan ja tieltä Lopen tienhaarasta Kangasalle. 4. Näppilän tie 5. Alkkulan kylästä Kylmäkosken rajaan 6. Kuokkalan kylästä Säijänmaan Aniaan, tie riidan alainen.

Valtion haltuun joutuneilla teillä tehtiin perusteellisia oikaisuja, levityksiä ja korjauksia.

Maaliskuun 10. päivänä 1930 kunnanvaltuustossa esitettiin maaherran välipäätös koskien Lempiälän-Valkeakosken tieosan oikaisua ja Lempoissa rakennettavaa ylikäytäväsiltaa. Hieman myöhemmin valtioneuvosto vahvisti tien oikaisua ja sillan tekoa varten 1 200 000 markan kustannusarvion.

Edellä olevan tiedot perustuvat historiallisin osin E. A. Aaltion kirjoittamaan Lempiälän kunnallishistoria 1866—1966 -teokseen. Muistelut ovat mainittujen henkilöiden muisteluja.

Linja-autoliikenne alkoi 1930-luvun alkuvuosina. Muistitietojen mukaan ensimmäinen auto oli kuorma-auton lavalle rakennettu. Ennen sotia oli tiellä kohtalainen henkilöliikenne. Olihan tie ainoa yhteys Valkeakosken ja Tampereen välillä.

Sota-aika oli kalustolle raskasta aikaa. Muistan vielä elävästi, kun paras osa Ojalan liikenteen kalustosta ajoi jonossa kotini ohi armeijan tarpeisiin komennettuna. Kotirintaman autot varustettiin puukaasuttimilla. Epävarmat kaasuttimet toimivat kuinka sattui. Puupilkkeistä ei aina saatu tarpeeksi tehoa.

Sotavallan ahteet ja Ämmänristin mäki tulivat silloin linja-auton matkustajille tutuiksi. Auto ei noussut mäkeä. Kaikki ulos ja työntämään. Naiset, lapset ja vanhat äijät. Nuoret ja keski-ikäiset miehethän olivat rintamalla. Mäen päällä väki bussiin ja matkaan seuraavaan jyrkkään mäkeen saakka.

Sotien jälkeen tiellä ajoi puolisen toistakymmentä edestakaista vuoroa, kunnes kolmostien valmistuessa alkoivat busisivuorot harventua ja nykyisin työ- ja koululaisvuoroista ajetaan vain tärkeimmät.

Tiestä aikaisempina aikoina kertoo joku vuosi sitten Suomessa julkaistu teos: Kuninkaan Kartasto Suomesta 1776—1805. Ruotsin kuningas teetti Etelä-Suomesta kartaston sotilaskäyttöön.

Kartoitustyö lähti Lounais-Suomesta itään ja pohjoiseen. Tämän alueen kenttätyöt lienee suoritettu 1800-luvun tienoilla. Tiedon läheisten alueitten kartat ovat mittakaavan mukaan tarkkoja ja maastomuodot on sotilaallista tarvetta varten tarkkaan piirretty. Kartan mittakaava on 1:40 000, 2 000 kyynnäriä on kartan tuuma.

Kartasta näemme, että tiet ovat vieläkin miltei samalla paikalla kuin 200 vuotta sitten. Tie kulkee Valkeakosken kautta Sääksmäelle ja Rapolan ohi kaakkoa kohti.

Valkeakoskelle on ollut vain tämä tie Lempiälästä ja Sääksmäeltä. Kartasta ei löydy itään päin yhteyksiä.

Mitä tämä tie kertoisi elämästä täällä, kehityksestä, teollisuuden noususta ja kaikesta muusta, jos se sen voisi tehdä.

Ainakin se toteaisi, että hulluja te nykyajan ihmiset olette, mielle teillä on aina kiire. Ennen kerittiin jalan ja hevosella, ihmiset näyttivät rauhallisemmilta ja onnellisemmilta kuin te ainaisen kiireen kanssa.

Pertti Kaleva

Pauli Koskinen muistelee kaatuneita asetovereitaan 46 vuotta sodan päättymisen jälkeen. Vierellä vaimo Helvi.

Missä ovat Lempäälän pojjaat Summan ja Syvärin sankarit

Kävelen Lempäälän kirkkomaalla molempien sotien veteraanin Pauli Koskisen kanssa. Hänen isänsä ja lätinsä jäivät oikealle puolelle, taakse lapsuuden tovereita, vasemmalle täyden elämän eläneitä tuttuja, edessä odottavat sankarihaudassa Lempäälän pojat, Summan ja Syvärin sankarit.

Kävelemme hiljaa. Kuulen, kuinka santa puhuu saappaiden alla, hengitys vierelläni aikaa vastaan.

"Tuulosjoella haavoituin toisen kerran. Se oli kesää 1944. Joukkosidontapaikalta oli kaikki yhteydet poikki, kun ryssä katkaisi maantiet, rautatiet ja kaikki. Ei me päästy pois. Sidontapaikan lääkäri, joka hoito meitä sai, että nyt on pojaat

sellainen tilanne, että kuljetusta ei ole ja teidän täytyy itse keinotella jollakin tavalla, että pääsette tästä Suomeen.

— Joku matka eteenpäin on sairaskuljetusautoasema. Sieltä varmaan pääsette kyytiin.

Eihän siellä. Asema oli lähtenyt jo pois. Ei siellä ollut mitään. Jatkettiin vain, jos sattumoisin olisi päässyt johonkin kuorma-autoon. Kun minäkin siinä kävellä hemputtelin, niin joku upseeri, jolla oli rannikkotykistön merkit päällä, huusi hei kersantti, mitäs miehiä?

Kattelen tässä kyytiä tonne pois päin. Luuli tietysti, että olen joku karkuri, hiippari.

— Onko teille mitään kuljetusta määrätty?

Ei minulla muuta ole kuin tämmönen lappu tässä kaulassa, että istuva potilas.

— Herran pojaat. Nyt istutaan ja varrotaan. Kyllä kuorma-autoja tulee, niin pääset istuun.

Sieltä tulikin yksi Molotovi, jyräts. Rannikkopyssyn mies pääditti sen ja sanoi kuskill koppiin: tästä yksi mies lisää lavalle. Tämä on haavoittunut.

Mentiin eikä siinä mitään nähnyt. Olin siellä pressun alla ja tuumin, että tämä on jotenkin outoa kyytiä. Mutta mitäs siinä, kun ajetaan kotiopäin. Mutta kun oli maataistelukoneita päällä yhtä mittaa, yhtä mittaa. Täytyi hypellä sieltä alas ja takaisin.

Lopulta sanoin itselleni: ja perkele, minä kävelen tuolla tiensivua. Ei tästä mitään tule, kun yhtä mittaa joutuu hyppään pois lavalta. Kun pääsin maahan omille jaloilleni näin, että autolavan muut matkalaiset olivat kylmiä poikia.”

Lempäällä sankarihaudoille on istutettu punaisia annansilmiä punagraniittisten kivien vierelle. Jokaiseen laattaan on uurrettu nimi, matkan alku ja loppu. Sinne tänne on tuotu päivänkakkaroita ja ruusuja.

”Tässä lepiä Ristivaara, eläinlääkärin poika. Tämä Kallio on Arvo tässä ja Martti Tappura.

Se oli ilkeä tilanne, vaikea paikka, kun Tappuran Martti haavoittui hyvin pahasti. Hän huusi kavereita että, joku ampuis hänet. Oli tietysti hirvetyt tuskat päällä. Eihän sellaista kukaan omista voinut mennä tekemään. Hänellä oli, niinkuin kaikilla oli, käsikranaatit vyöllä. Martti otti oman kranaattinsa ja painoi rintansa alle. Se tämähti ja elämä loppui siihen. Oli Martin kohtalo sellainen.

Matti Katajisto... Tässä nämä Ahdin pojat ovat. Niitä kaatui kaksi poikaa. Olivat sieltä Ahtialasta nämä veljekset 1919 syntyneitä.

Kortteen Erkkikin. Kyllä ne kaikki tuttuja ovat tässä. Summassa oltiin silloin Talvisodassa. Tässä on Heikkilän Eino kersantti arvoltaan ja joukkueen varajohtajana, kun oltiin asemissa Summassa. Monta vuorokautta oli valvottu, valvottu ja yli 40 asteen pakkasessa. Kaikki miehet olivat hirvelin väsyneitä, hermot pinnalla. Heikkilän Eino joukkueessa naapurin poika sanoi, että katos, katos nyt tuolla on, tuolla on venäläinen. Näki harhoja, kun tuuli heilutti vähän puun oksia. Sille tuli mielikuva, että siellä liikkui ryssiä.

Heikkilä sanoi, että sinä kyllä nyt erehdyt.

— On siellä.

— Minä menen kattoon sinne. Mutta älä sitten, kun minä liikun siellä, niin älä sitten, ettei sitten vaan ampua.

Eino lähti etumaastoon eikä siellä ollut mitään, mutta kaveri sekotti kumminkin ja kuvitteli, että Heikkilä, joka siellä käveli, oli muka ryssä.

— Kato nyt se tulee juuri.

Ja pamautti ja se osui Heikkilän Einoon, oman joukkueensa johtajaan. Eino kaatui naapurin pojan laukasusta 12. päivänä helmikuuta 1940.

Yrjö Ojala on sitten vuorossa. Hän oli kuljulausia nolla neljä syntynyt, kun minä olen yksitoista. Pietari Ahti kaatui Talvisodassa. Länsipuron Yrjö oli minun ikäni. Hän oli Lempäällä ensimmäinen sankarivainaja. Hautajaisissa vaimo oli viimeisillään, laahusti väsyneenä arkun perässä. Ja niin siitä

syntyi uusi Yrjö. Tässä on Arvo Tapola, joka asui Kuokkalassa.

Ferdi Virolainen kaatui maaliskuun ensimmäisenä päivänä 1940. Nättikorpi. Siren. Mäkinen.

Mihailovin poika. Hänen isänsä oli ensimmäinen maailmansodan aikaan tullut Lempäällä ja löytänyt vaimon itselleen. Siitä liitosta syntyi poika Pietari. Pietari lepiä tässä sitten. Rosenlund. Rantanen. Salo. Hovi, jonka häihin oli jo vihkikutsutkin lähetetty. Komea poika, maatalon poika Hulauksesta. Morsian oli kauppa-puksuna Hyvärissellä.

Toivo Pietilä. Tämä oli sitten Ahtialan Pietilän talon poika. Ainoa poika hän oli.

Hellan veljekset olivat Kuokkalasta Tuure ja Erkki molemmat taistelulähettejä. Tuure haavoittui syksyllä 1941 niin, että jäi väliimaastoon ja huusi surkeesti apua. Erkki-veli näki tilanteen. Tuure oli vaikeasti haavoittunut ja pahassa paikassa, että sinne oli mahdoton mennä pois vetämään, mutta kuitenkin. Erkki lähti yrittämään ja sai itse napin ja molemmat kuolivat nämä veljekset sitten siihen.

Kuljasta meidän naapurin poika sieltä Paistinkulmalta, Harjula Yrjö. Ahola Esa. Pikku Jaska, pataljoonan päällikön taistelulähetti Jakobsonin Jaska. Kun kaatuneilta evakuoitiin mahorkkaa, oli poika vikkellä liikkeissään tutkiessaan taskuja. Yhdessä sitten kuivateltiin veristä mahorkkaa ja poltettiin tupakannälkään. Oli meillä touhut Korpiselässä. Hän kaatui siellä sitten kanssa.

Koivukangas. Rauhala. Pietilä. Putkisto Eero 1944 kaatunut, 1919 syntynyt. Niemi. Sipiläinen. Järvensivu.

Tämä Järvensivu oli Lempäällä poliisi-Toivosen kasvatina. Järvensivun Vilho. Me jälme silloin mottiin 1944. Se oli toivoton tilanne, olimme varmoja, että sieltä ei pois pääse. Majuri Lampinen oli pataljoonan komentajana. Hän koki kaikki miehet ja sanoi, että nyt tehdään uhkarohkea yritys. Lähdetään ja mennään tuosta läpi ja jumalaton huuto ja karjunta päälle.

Ryssät luulivat, että sieltä tulee suurempikin sakkii. Ne lähtivät livohkaan, jotka meitä siinä rengastivat ja päästiin pois.

Nurmen poikia tämä Ansamin Jorma. Kalle Heikkilä. Virola Aarno. Tämä oli räjäpäinen poika tämä Aarno. Aksuksi sitä sanottiin, Virolan Aksuksi, noin tuttavaporukassa. Se oli hurjapäinen poika, sillä oli hermot paikallaan. Oli tosi sotilas. Sotapoika se. Mutta 1944 löysi matkansa päin kanssa.

Savikko. Niemi. Kivelä. Erkkilä.

Vilho Erkkilä oli meidän joukkueessa. Se oli keväältävea. Nuoskakeli ja meillä oli sukset, kun tultiin oikeeseen metsään läpille. Ei siinä suksista ollut paljon mitään apua. Eivät ne luistaneet, kun oli märkä lumi aina pohjassa. Se oli mahdotoman rankka reisu. Kastuttiin. Kaikki olivat hiestä märkinä, että tippu, kun päästiin määränpäähän. Siellä oli saksalaisten rakentamia korsuja. Me jouduimme yöksi niiden korsuihin, mutta saksalaisilla oli sellainen tyyli, että ne tekivät ikkunan katonrajaan maan pinnan yläpuolelle. Kun sakut olivat lähteneet, he veivät kaikki mennessään: ikkunanrappäpät ja kaikki mitä irki saivat, yksin säilykepurkit, tyhjätkin.

Meidän tapa oli, että aina sahattiin ja hakattiin kaminapuut seuraaville, että olisivat valmiina. Saksalaiset olivat vieneet kaikki, ei siellä ollut mitään ja me jouduimme jäiseen korsu-

tilaan hikisinä. Erkkilän Ville vilustui mahdollisesti ja sai kovan keuhkokuumeen. Lempäälän lääkäri oli meillä pataljoonassa ja kirjoitti vain vapaata palvelusta: makaan korsussa.

Ville oli siellä pari vuorokautta ja kuume nousi kovasti. Hän oli minun ryhmästäni. Minä sanoin, että apu täytyy saada. Minä tulen JSP:lle lääkärin puheille. Sanoin lääkärille, että juttu on semmoinen, että tää poika kuolee, jos ei sitä lähetetä eteenpäin. Se oli niin kuumeinen. Ja siitä paikasta Vilho vietiin kenttäsairaalaan, mutta keuhkokuume oli jo niin pitkällä, että hän kuoli sairaalassa. Se oli Erkkilän Vilhon tarina.

Tässä on Kyykosken Heikin velimies Risto. Oli vähän hurjan sorttinen poika tämä Risto Kyykoski tai Norlundiahan ne olivat alkaisemmin, mutta suomensivat. Risto oli merillä vähän aikaa nuorena poikana.

Salminen. Helkavaara. Lohkomäki. Forsten. Marjamäki. Hän on Kuljun poikia. Se oli pieni torppa se Marjamäen torppa siellä Höytämöjärven rannalla. Ja sitten Laurilan Fransu.

Kun Käpysset pitivät Rauhalahden tilaa, hän oli naapurin isäntä Frans Laurila, mutta kaatui 1941. Oli sillä tavalla, kun oltiin asemassa, että vastassa oli semmonen porukka, joka osasi Suomen kieltä. Jokusia joukossa. Sieltä ryssän puolelta huudettiin, että hei Lempäälän pojat tulkaa tänne, tulkaa tänne, täällä on muitakin. Fransu nosti päätänsä vähän korkeammalla ja katto, että missä siellä on Lempäälän poikia. Tuli nappi otsaan. Siellä oli kiikarikiivärin kanssa miehiä vastassa. Se kaatui siihen paikkaan. Että kyllä heillä hyvät selvitykset oli mitä porukkaa oli vastassa. Lempäälän pojat.

Kaikki me olimme siellä kaukana — Summassa, Syvärillä, Pentti K. Hollo. Tämä on se Hollo. Niin, sinä etä tunne näitä. Ette te nuoret ihmiset näitä tunne — tiedä, missä ovat olleet Lempäälän pojat.”

Pauli Koskinen lähetettiin Mäntyharjulta kolme vuorokautta ennenkuin muu pataljoona takaisin Lempäälään. Määritys oli tää kaksi seppelettä toinen ensimmäiselle komppanialle ja toinen esikuntakomppanialle. Kun pääryhmä tuli, niin seppeleet laskettiin sankarihaudalle. Käsky oli täyttynyt ja Pauli Koskisen useita vuosia kestänyt sotareisu päättyi.

Timo Malmi

Pauli Aleksanteri Koskinen
Väipeli, syntynyt 2.11.1911.

- *1.6.1923 Tampereen suojeluskuntapiirin koululaiskomppaniaan,
- *5.6.1929 Vakinaiseen palvelukseen,
- *13.10.1939 Ylimääräiseen kertausharjoitukseen,
- *30.11.1939 Talvisotaan: Summajoen, Summan, Näykijärven ja Viipurin taistelut
- *18.6.1941 Jatkosotaan: Korpiselän, Jalovaaran, Lunkulan saaren, Säntämän, Tuuloksen, Syvärin, Sekesan, Lotinanpellon, Avajärven, Pitkärannan, Lemetin, Mursulan taistelut,
- *12.11.1944 luovutti sotilasvarusteet takaisin armeijan varastoon.

Maailman Peltonen

Oli kulkijamies kotoisin Viljakkalasta, nimensä oli Taavetti Iivari Juhonpoika Peltonen. Hän kulki pitäjistä toiseen, teki milloin teki taloissa maatotit, oli välistä halonhakuusakin.

Kesäisin hän teki monesti ison kantamuksen vihtoja ja meni Tampereen torille myymään ne. Poimi mustikoita ja puolukoita ja ravusti, ja vei ne torille. Talvet hän teki paljon luutia myyntiin. Kun jossain kauempana korvessa oli ryteikköinen piilopaikka ja jotain lähteensilmää, siihen hän pykäsi pontikkatehtaansa. Sinne hän hiipaili milloin viinaa keittämään tai laittamaan uutta keittoainetta happanemaan luuta- ja vihtahommien ohella.

Peltosesta on lukematon määrä juttuja ja kaskuja, Kerrottiin hänen tehneen komeita varsiluutia, ja niissä oli pontikkapullo sisällä piilossa, kun hän vei niitä erikoistilauksena vakioistajille. Missä oli suuria hakkuutyömaita, sinne Peltonenkin sijoittautui vähän hakkuumieheksi ja siinä ohessa rohtomyyjäksikin.

Peltonen kertoi joutuneensa Tampereella putkaan. Kun häntä kuulusteltiin, hän kertoi sanoneensa komisariolle, että kotona on muija ja kaksitoista lasta ja kaikki tulot on kirveen varressa. Ja kun Peltonen vähän myöhemmin joutui taas putkaan, niin komisario sanoi, että taas sitä miestä tuodaan, jolla on kaksitoista lasta.

Vaikka ei hänellä mitään perhettä eikä lapsia ollut, oli vanhapoika. Kangasalan poliisit kyselivät kerran Peltoselta, onko mitään henkilöllisyyttä todistavia papereita. Peltonen sanoi: "Ei ole, en minä ole kantakirjassa."

1920-luvulla Peltonen tuli meille talvisen sunnuntaiaamun hämärissä pirttiin ja sanoi: "Meidän ämmä makas viime yönä lapsensa" ja lähti saman tien ulos. Meillä oli vieraina mummu ja titi, jotka päivittelivät, että voi kauheeta sentään. Kukas se isäntä olikaan. Äiti tuli tuvan puolelta ja sanoi, että Maailman Peltonen se vaan oli, ei sillä mitään ole.

Yhden hakkuutyömaan miehet viettivät iltapuhdetta kortteerissaan. Niistä yksi nuori mies alkoi puhella muuttavansa kaupunkiin, ostavansa hyvän puvun ja kravatit ja hajuvettäkin. Siihen Peltonen sanoi elämäkokemuksen opettamana: "Kyllä sitä hajua perseestä tulee ilman ostamata".

Peltonen jutteli olleensa jossain maakunnassa tukin uitto-porukassa töissä. Uittomiehet ostivat kortteeritalostaan lampaan ja määräsivät Peltosen teurastamaan sen ja keittämään siitä lihasoppaa illalliseksi. Peltonen oli vähän laiskansorttinen mies, ja häntä eivät moiset määräykset miellyttäneet.

Iltaa miehet palasivat uistosta ja puhelivat, että nyt saadaan lammassoppaa. Peltonen oli päättänyt selvittää hommas-ta vähällä vaivalla, oli laittanut saunan muuripataan vettä, padan alle tulen ja lampaan siihen kokonaisena kiehumään nylkemättömänä ja paloittelemattomana. Kun miehet tulivat ja näkivät Peltosen kepposen, he suuttuivat kauheasti, olisivat kai tappaneet hänet. Mutta Peltonen käveli jo kaukana ties missä, oli sillä pirunkureja.

Hervannanmaassa jäi Keski-sen vanha torppa tyhjilleen, kun Hanna-mummo muutti pois 1920-luvun lopussa. Peltonen valitsi sen majapaikakseen, teki halko-, luuta- ja vihtahommaa, ja jossain pensaikossa tehtiin tapansa mukaan.

Keski-sen torppaan tulivat poliisit tekemään tarkastusta ja sanoivat luutaa tekeville Peltoselle, että teillä pitäisi olla viinankeittovehkeet täällä. Peltonen sanoi: "Niin pitäisi, niin pitäisi, mutta mistä köyhä kaikkia ottaa?" Kun hänen sänkyssä olkia pengottiin, hän sanoi: "Älkää kovin liatko niitä sänkyvaatteita". Mitään ei löytynyt.

Keski-sen oli Ryödin talon torppa, ja isäntä päätti myydä sen saunan rakennushirsiksi Messukylään. Se oli keväältäveä 1932. Purkajat tulivat ja alkoivat repiä kattoa. Peltosella oli iso kasa luudaksia, joita hän teki saatuaan luudat tehtyä. Alkoivat välikaton täytteet tippua alas. Peltonen keräsi tavaransa ja lähti menemään. Seurasin tapahtumia poikaloppina ollessani. Peltosella ei ollut minkäänlaista vuokrasopimusta eikä lupaa asumiseen.

Peltonen oli kooltaan ryhdikäs mies. Hän oli luonteeltaan huumoripitoinen, silmissään ilkikurinen pilke. Kun häneltä kysyttiin, mistäs tulet, hän sanoi: "Kotoa tulini". Kun kysyttiin, minne menet, hän vastasi: "Kotio menen". Hänellä oli koti aina siinä, missä hän oli.

Tässä on vain osa niistä monista jutuista, mitä hänestä maailmalla kerrotaan. Ja hänen lempinimensä oli Maailman Peltonen.

Jaakko Koivuville

Helvi Järvi-Haaviston muistelmia oopperalaulaja Antonietta Toinista

Antonietta Toini esiintyi ulkomailta toistakymmentä vuotta, mutta kävi aina välillä Suomessa-kin laulamassa.

Toini Nikander, taiteilijanimeltään Antonietta Toini, syntyi Raumalla 5.11.1901. Hän oli opiskellut Italiassa, missä hän myös esiintyi oopperalaulajana jopa Milanon Scalassa. Sieltä olivatkin ovet auki Monte Carloon, Lissaboniin, Berliiniin ja moniin muihin musiikkikeskuksiin. Tampereen oopperassa hän esiintyi mm. Verdin Trubaduurissa ja Pylkkäisen oopperassa Batzeba Saarenmaalla.

Tampereen Oopperan hallituksessa rouva Nikander toimi varapuheenjohtajana ja puheenjohtajana sekä hallituksen jäsenenä. Toini Nikander kuoli Tampereella 3.7.1990.

Muistelmia

Helvi Järvi-Haavisto on kertomuksissaan muistellut myös Nikanderin perhettä: "Toini Nikander ja hänen miehensä pankinjohtaja Nikander vierailivat meillä usein. Toini oli myös Olli-poikamme kummi. Nikanderit olivat komea pari, he olivat ryhdikkäitä, pitkiä ja muutoinkin isoja. Pankinjohtaja oli luonteeltaan hiljainen ja leppoisa. Hänen hyväntahoisuuttaan kuvaa seuraava tapaus:

Tunnettu tamperelainen taidekauppias Paavo Lilja oli tottunut käsittelemään ihmisiä. Hänellä oli Helsingin Osakepankissa vekseli, joka oli langennut kokonaan maksettavaksi. Lilja meni rahattomana pankkiin ja pyysi päästä pankinjohtajan puheille. Jonkin ajan kuluttua Lilja ja Nikander tulivat vekseliosastolle, ja kävikin niin, että pankinjohtaja maksoi lyhennykset ja korot omasta lompakostaan.

Toini oli luonteeltaan iloinen ja vilkas. Hänen puheäänensä oli matala, vähän karkea ja miesmäinen, mutta hänen lauluäänensä, mezzosopraano, oli todella kaunis."

Antonietta Toini on muistanut Helvi-ystäväänsä maailman oopperalavoilla ja kotimaassa otetuilla valokuvilla, jotka olen saanut Aune Salmuksen kautta Helvin jäämistöstä.

Eeva Anero

Antonietta Toini Fra Diavolon naispääosassa vuonna 1931. Fra Diavolo oli italialainen rosvopäällikkö, joka hirtettiin Napolissa. Hän oli päähenkilönä Auberin samannimisessä oopperassa.

Enkeli

Yllä maitten mantereitten
leijuu utu valkea,
höyhenpuku enkelin siirkyntkö lie
vai pilvenhattaratko alas putoilevat.

Kimaltavaa lunta kaikkialla
peittona se kattaa
pienen kasvun alleen.

Nukkuu varpu mustikan
lepiää kärpälsien itiöt
uinuu muurahainen
lämpimässä neulaspesässään.

Lapsi kädellänsä sulattaa jäisen
ikkunan
siitä kurkkii lumihahtuvia
alas leijuvia.

Ehjänä on siivet enkelin
tähtikruunu päällään kimaltaa
askeleissa lapsosen hän kulkee päivisin
unen horrokseen kun vaipuu maa
enkelistä pienokainen suojan saa.

Sirkka Ulanen

Joulu, tuo pehmeästi soiva sana
henkii havunneulasten lomasta
punaisesta omenasta
kynttilän lämmöstä
— sydämen kielet, niin herkäät
helisevät kimaltavissa hopealangoissa
— avaan oveni jouluun.

Sirkka Ulanen

Jäät sulavat, työnnän veneen vesille
ja soudan kohti kesää, joka ei tunne jäitä.

Auringossa kimaltava pisara empii räyställä;
tässä näyn joka puolelle,
jos puton maahan katoan iäksi.

Elämä on taistelua enimmäkseen itsensä kanssa,
että sovittautuisi jokaiseen olotilaan ja tehtävään,
joka läpäistäksi tulee.
Niissä karsiutuvat kaikki liiat oksat
vastaan harovat ja kankeat
ne joko taipuvat tai katkeavat.

Ohut ensi lumi peittää vain hetkeksi
riutuneen kesän jäljet...

Keväällä lumen sulaessa kesän muistojen jätteet
puhuttelevat meitä toistamiseen.

Sirkka Ulanen

Kirje Jumalalle

Museolle lahjoitetuissa tavaroissa saattaa olla mukana asioita, joita lahjoittaja ei tiedä edes antaneensa. Parturi-kampanon esineisiin on joskus piiloitettu kirje, jonka osoitteena on "Kirje Jumalalle". Aikojen saatossa teksti kirjeestä on osittain häipynyt, paperi ruskettunut ja lyijykynäteksti seonnut paperin taitoksiin.

"11.10.34

Istun ja toivon että saan omistaa miehen, joka minua Rakastaa. Jota minä myös rakastan Luojan lähettämällä rakkauksella, se voima joka meissä asuu on muuttava kaikki ajatukset onneen ja ahkeruuteen hyvän ja hyödyllisen asian eteen. Luoja pyhä lähettää minulle 10 tukka-asiakasta joka päivä. Ja 5 partaa hiusvesikastelun kanssa. Voi kun tämä toivomuk-

seni voisi toteutua auta Luoja Pyhä että se saa joka päivä toteutua. Että saan rahaa säästöön, että voin sitten toimia hyödyllisissä ajatuksissa. Kyllä minua muistetaan kaikilla herkuilla, samoin tahdon myös muistaa herkuilla takaisin, sydämmellisyys asuu meissä, joka nostaa meidän mitä ihanimman onnen maahan. Työtä on niin paljon kuin ehtii tukkaa ja Partoja leikata. Etin liike on niin viihtyisiä kuiskaa tuhannet huulet kaikkimaisien huuilta. Että saan niin kukkia ja kaakkuja kuiskaa henket. Rakkaudesta hyvään ajatukseen. Ijan kaikkisesti. Sirkka"

Raija Isotalo

Pastorska Augusta Uoti kirjoittamassa hoito-ohjetta 1920-luvulla. Vesi vanhin voitehista, Jumala parantajista, on Uotin parantoloitten tunnus.

Parantoloitten perustaja olikin nainen

Augusta Uotin syntymästä 130 vuotta

"Kuules nyt kun kerron sinulle herra Uotista maisterista niinkuin lupasin. Hän lähti Helsinkiin maanantaina. Pyhäiltänä hän oli luonani hyvistä sanomassa ja monta nuorta heraa ja fröökinää hänen kanssaan. Et usko kuinka hän on rakastunut, että on vallon hassulla päällä. Sanoi tiedätkö kaikkien kuullen, että hän pitää minua ruusuna, jota ei hän vielä uskalla poimia ennenkuin näet ehti virkaansa valmistua. Ajattele tuosta tunnustuksesta tulin vähän kovasti hämilleni."

Näin kirjoitti kansankoulunopettaja Augusta Laurila 1894 Säkylästä sisarelleen Erikalle vanhaan kotiinsa Perniöön.

Hänen ihailijansa Juho Uoti oli filosofian kandidaatti, jota papillista sukua ollut Augusta kannusti suorittamaan teologiset opintonsa loppuun. Juho vihittiin papiksi Turun tuomiokirkossa 1905.

Mathilda Augusta ja Juho Henrik vihittiin avioliittoon 1897. Morsian oli 34-vuotias ja sulhanen 35. Opettajana 12 vuotta toiminut Augusta jätti virkansa. Pariskunnalle syntyi seitsemän lasta, kaikki poikia. Kolme heistä kuoli pieninä.

Augusta omistautui perheelleen ja Juho suoritti pastoraalitutkintonsa ilmeisesti muitten toimien ohella. Hänellä oli elämässään ollut mitä merkillisimpiä ammatteja. Hän oli ollut mm. savenvalaja, puuseppä, kirjapainon omistaja ja kirjankustantaja. Augustaan tutustessaan hän omisti terva- ja tärpättitehtaan Säkylässä.

Idealisti ja keksijä

Juhon vaiheitten mukana Augusta ja lapset siirtyivät paikkakunnalta toiselle. Vuosisadan alussa Juho sai Raisiossa malarian, johon liittyi vatsakatarrri. Apua ei tullut vuosikausien kiihneistä tai muista lääkkeistä, vaan kylvyistä, käläreistä ja muista luontaisista hoitomenetelmistä.

Juho alkoi tutkia luontaishoitomenetelmiä. Ensimmäisessä papinvirassaan Koivulahdella Vaasan lähellä hän neuvoi seurakuntalaisiaan myös sairauksien parantamisessa. Vuotta myöhemmin hän oli jo Ilmajoella tunnettu "pappina

Uotin perheeseen syntyi seitsemän poikaa, joista kahdesta tuli lääkäri, vaikka sitä eivät vanhemmat kovasti olisi halunneet. Kolme menehtyi pieninä. Merimiespuvussa ovat Enso, Kauko ja Aarre. Toinen kaksosista on Arvo.

joka parantaa". Hän sai vastaanansa sekä papit että lääkärit. Hänen virkamääräyksensä olivat vuosittaisia, yhä kehnompään seurakuntiin.

Neljän vuoden kuluttua Juho luopui pappisvirastaan, opiskeli Saksassa ja Itävallass luontaishoitoa ja siirtyi harrastamaan luontaisen terveydenhoidon neuvontaa.

Juho Uoti oli omakohtaisesti vakuuttunut luontaishoitoaateen oikeellisuudesta. Hän oli idealisti, joka uskoi ihmisten ryhtyvän itse hoitamaan itseään, kunhan saavat tarpeelliset tiedot ja ohjeet. Hän oli melko puhtaasti teoreetikko ja keksijä — keksi mm. eräänlaisen maailmankielen ja sähköurut.

Toimielias ja taloudellinen

Juho Uoti yhdisteli Saksassa oppimiaan Kuhnén, Kneippin ja Priessnitzin hoitometodeja ja piti kursseja opettaakseen luontaishoitaajia. Taloudellista vaistoa hänellä ei ollut.

Augustalla sen sijaan oli. Lasten vartuttua hän alkoi yhä enemmän seuralla miehensä pitämiä kursseja ja muita hänen toimiansa. Hän huomasi, että suomalaiset eivät hoida itse ja ryhtyi toimintaan.

Kun Juho Uoti levitti oppejaan sairaskäynneillään, niin Augusta keskittyi kotivastaanottoihin. 1922 hän kirjoitti veljelleen:

"Olen koko syyslukukauden ollut kovasti rasitettu ylenpalttisella työllä joten kirjoittaminen on aina vaan lykkäännytynyt muka parempaan aikaan tehtäväksi, mutta tiedätkös veli rakas vaikka minulla nyt on apuakin kirjeenvaihdossa niin yhtäkkiä minun täytyy kaikki vapaaillani uhrata kirjeenvaihtoon ympäri maata — harva se ilta, jolloin pääsen ennen aamupuolta yöllä nukkumaan."

Hän kertoo, ettei tätä pelia kauan kestä, mutta on juuri lähdössä pitämälään vastaanottoa Salossa.

Syyte ja selviäminen

1923 tai 1924 Augusta sai syytteen puoskaroinnista, kaikkia eivät luontaisen terveydenhoidon ajatukset miellyttäneet.

Lääket.lis. Kirsti Uoti-Reilaman arkistossa on tallella arvovaltaisten henkilöitten kirjoittamia, sinetein varustettuja kirjeitä, joissa todistetaan hänen isollitnsä puolesta.

Vesikäsittelyt olivat olleet miellyttäviä, pastorksa Uoti ei kantanut maksua muuta kuin painotuotteistaan ja monet potilaat olivat parantuneen sellaisista taudeistaan, joihin eivät olleet saaneet lääkäreiltä apua.

Syyte raukesi. Augusta ryhtyi perustamaan alan laitoksia, Helsinkiin, Viipuriin, Turkuun, Tampereelle, Kotkaan, Haminnaan ja Poriin. Hän omisti niistä vain Tampereen ja Lempäälän parantolat, muut olivat koulutettujen luontaishoitajien omistuksessa. Augusta valvoi niitä pitäen vastaanottoa potilaille jokaisessa paikassa joka toinen viikko. 1926 hän perusti Lempäälän kylpylän. Hän oli silloin 63-vuotias. Juho oli kuollut tapaturmaisesti 1920.

Juho Uotia pidetään luontaishoidon ns. uotilaisen suunnan perustajana. Augusta on jäänyt hänen ja heidän poikansa Kaukon varjoon ihmisten tietoisuudessa. Kuitenkin juuri Augusta oli luontaisparantola-ajatuksen toteuttaja. Hän ajatteli asiat käytännön kannalta ja toimi jalat maassa.

Maalaistytöstä luontaishoitajaksi

— Tutustuin pastorksaan hänen kurseillaan Helsingissä 1925. "Eihän se nyt niin hyvin mennyt, mutta sinulla on hyvät kädet", hän sanoi minulle. Hän oli aina jämpä ja suorasanainen, mutta silti hyvin sydämellinen ihminen. Jos hän luuli loukanneensa, niin hän aina heti pyysi anteeksi ja lohdutti, kertoo Hilja Kotisuo.

Neiti Kotisuo on tunnettu lempääläishahmo, jonka ripeli kävely keskustassa herättää huomiota. Hän täyttää ensi tammiukuussa 90 vuotta. Parantolassa hän käy edelleen päivittäin.

— Olen sanonutkin, että ottakaa hoitoja, katsokaa minua, hän sanoo.

— Pastorksa pyysi minua Lempäälään, kun olin vuoden ollut Haminassa. Olen kotoisin Orimattilasta, maalaistytö. Heinäkuun ensimmäisenä päivänä 1926 meille tuli ensimmäinen potilaamme rouva Ekroos Turusta. Junalla silloin kuljettiin. Junalla pastorskakin kulki, hän asui Helsingissä. Hän tuli joka toinen viikko ja kirjoitti potilaille ohjelmat. Ihmiset olivat silloin hoidossa monia viikkoja. Siihen aikaan meidän potilaamme olivat nuoria ihmisiä, oli opettajia ja sairaanhoitajia. Tilanne on myöhemmin muuttunut.

Neiti Kotisuo oli naisten osaston osastonhoitaja. Rouva Ekroos sai ammeita ja häntä hierottiin. Potilaita tuli lisää, miehiä ja naisia. Viikon päästä valmistui talon yhäkin tunnettu höyrysauna, jossa voitiin antaa kääreitä.

Uotilainen menetelmä perustuu kylmän ja kuumien vaihteeluihin, joka saadaan aikaan erilaisilla kylvyillä, vaeluilla, hieronnalla, sauna-, höyry- ja käärehoidoilla. Pyritään saamaan aikaan muutoksia verenkierrossa ja aineenvaihdunnassa.

— Silloin annettiin kääreitä yölläkin, neiti Kotisuo kertoo. Monta kertaa minua haettiin yöllä rauhoittamaan levotonta potilasta. Ei silloin ollut terveysteskuksia eikä tultu parantolaan unilääkkeitten kanssa.

— Tein pastorksan kanssa yhteistyötä kymmenen vuotta,

hänen kuolemaansa saakka, joka tuli yllättäen. Hän oli touhuhiminen, ajatteli ja toimi. Piti mitä sanoi. Työasioissa hän oli vaativa ja kokonainen. Suorasti puhui mutta sydämellisesti.

— "Älä karkaa, Hilja", hän sanoi minulle, halusi minun pysyvän. Ja minä pysyin omaan eläkkeelle lähtemiseeni saakka. En ole tehnyt mitään vain lain mukaan, tämä on ollut minulle kutsumustyötä.

— Kyllä pastorska oli hauskakin ja lystikäs, kun tehtiin joskus kesällä saariretkiä. Valelin hänen hartioitaan määrälliä rievulla, kun oli niin kuuma.

— Alussa meidän keittäjä oli adventisti, meillä ei ollut minkäänlaista lihaa ruokavaliossa. Potilaat sanoivat, että meidän maksalaatikko maistui ihan maksalta vaikka se oli mausteista tehty, kertoo Hilja Kotisuo.

Mitään kiihdyttäviä aineita ei Uotilla hyväksytty. Koko talossa ei ollut edes kahvipannua.

— Mutta pastorska piti kahvista ja me veimme sitä hänelle. Eriällä hoitajalla oli pieni pannu ja keitimme sillä.

Uotin parantoloitten perustajan, opettaja Augusta Uotin syntymästä tulee 14.9. 130 vuotta. Hän kuoli vuonna 1936. Samana vuonna parantola, nykyinen Lempäälän Luontaiskylpylä, oli siirtynyt hänen pojalleen Kauko Uotille.

Luontaiskylpylän nykyinen omistaja ja johtaja on Kauko Uotin tytär, sisätautien ja reumatologian erikoislääkäri Kirsti Uoti-Reilama. Potilaspaikkoja on 58.

Irma Grönlund

Augusta ja Juho Uoti yhdessä esikoisensa Enslon kanssa 1898. Lempäälän parantolan toista johtajaa Kauko Uotia vasta odotellaan.

Kurssilaisia vuonna 1925. Augusta Uotin takana Hilja Kotisuo.

Tuska ja täyttymys

Kova myrsky mun purteni keulaa kääntäli,
olen heikko, en jaksaa ma ruoria vääntäli.
Kova kipu vei sieluni voimat multa,
siks' pyydänkin nyt Elonherra sulta,
ohjaa purttani rantaan tyyneempään,
niin luoksesi silloin sinne jään.
Sinun käteesi tartun, minut nosta, kannaa,
elonkipinä pieni mulle voimaksi anna.
On purteni heikko kuin lastunen vain,
sen kerran, kun elämänlähteeltä sain,
olen ohjannut sitä minä vuosien myötä,
anna jatkaa sen vielä monta päivää ja yötä.

Ethän kiirettä pidä, minut otathan kerran,
onhan voimat Sinulla Elämänherran.
Yö musta on, anna päivän koittaa,
anna hetkeksi edes mun tuskani voittaa.
En silmillä näillä nyt nähdä voi,
koska valkenee päivä, koska koittaa koi.
Virrassa vuoksen anna purteni juosta
valon päivillä päin. Minut nostathan suosta,
jonne vajonnut olen kuin sorrettu mies.
Tule luokseni vielä, niin kuljen sun ties.
On sielussain tuska, anna armosi koittaa,
jo purteni hajoo, sille kuolema koittaa.

Jo pimeys halhtui, jo valkeus voitti,
tuli taivaan leimusi, päivä jo koitti.
Valo tulvien tuli, se ylhäältä loisti,
minun tuskani kaikki se hetkessä poisti.
Käsivarsin vahvoin nyt ruoria väänsin,
purjetta reivasin, suuntaa käänsin.
Nyt purttani kuljetti myötäinen tuuli,
Hän valtias maailman, kun pyyntöni kuuli.
Minut nosti Hän syvältä tuskien suosta.
Miten kiitänkään minä Herraani tuosta.
Ei rajuinkaan myrsky nyt kaataa vois,
minun purttani vahvaa, vaan perille tois.
Hän voimassa väkevä, Hän pois minut kantaa.
Hän virheeni kaikki anteeksi antaa.
Nyt älässä ruorin on mahtavat voimat.
Nyt ulapan tuulet ja laineet soivat
iki-ihanaa säveltä mun iltaani lauhaan.
Hän purttani ohjaa nyt ikuisen rauhaan.

Voitto Lylly

Juhlat Kuljun kartanossa

Arkielämä kartanoissa 1700-luvulla oli yksitoikkoista varsinkin talvella, kun tiet olivat lumen peitossa. Sunnuntaisin tavattiin naapurit kirkonmiehillä, ja vain määrättyinä aikoina varsinkin joulun ja uudenvuoden välillä käytiin vierailulla toinen toistensa luona.

Seurustelu talonpoikien kanssa ei tullut kysymykseenkään, sen lisäksi säilytysillä oli keskenäänkin luokkaeroja. Elimällä asunut nuori luutnantti Bernt af Forselles kirjoitti naapureistaan: "Peippolan ja Moision asukkaat eivät huoli huvittaa muita kuin itsellään, eikä minulla ole mitään halua seurustella puolijumalain kanssa."

Tammerkosken kartanossa tiedetään pidetyn Barsien aikana suuria päivällisiä, sillä perukirjan mukaan siellä oli tinalautasia yli 60 ja erilaisia kulhoja ja vateja 35 kappaletta. Barsien tuttavapiiriin kuuluivat Lempiälästä nähtävistä Sotavallan eversti Märten Segercrantz ja Kuljun taloustirehtööri Petter Johan Austrell, koskapa everstistä tuli Barsien alaikäisten perillisten holhooja ja taloustirehtööristä hänen apulaisensa. Varmasti tiedetään se, että Lopen kartanon omistajan Samuel Chytrenin tytär, nimismies Johan Gaddin puoliso, Anna Maria, oli rouva Barsin jokapäiväinen "seuraruuva".

Vastavuoroon juhlittiin tietysti Kuljussakin. Juhlat voimme kuvitella vaikkapa seuraavanlaisiksi:

Kun pehtori ja vouti olivat lähteneet, päätti Austrell vähän levähtää, mutta silloin tulikin palvelustyttö ilmoittamaan, että nimismies Johan Gadd, eversti Segercrantz ja tuomari Bars armollisine puolisoineen olivat jo saapuneet. Austrell asetti peruukin päähänsä sekä röyhelön kaulaansa ja meni tapaamaan saliin vieraita, jotka lausuiivat komplimangeja, kumartelivat moneen kertaan ja suutelivat talon rouvan kättä. Kun jonkin aikaa oli henkevästi keskusteltu ja maisteltu lasi viiniä, vieraat pyysivät, että talon tytär Anna Christina esittäisi klaveerinsoittoa. Suloisesti kainostellen hän soittikin muutaman kappaleen ja lauloi pari ranskankielistä laulua.

Sen jälkeen siirryttiin vastikään kankailla tapetoitun ruokasaliin. Kestitys oli runsas: paistettuja kaloja ja koppeloita sekä lammasta. Pöytäjuomana oli viinejä ja olutta. Lopuksi tarjottiin vielä konvehveja.

Päivällisen jälkeen herrat vetäytyivät isännän huoneeseen kumoamaan pienen mukillisen punssia ja keskustelemaan.

Siellä Bars totesi:

- Kyllä Suomen tiet ovat kapeita, kuoppaisia ja mutkikkaita Ruotsin teihin verrattuina. Me tulimme tietysti Kangasalan kautta Liuksialan ja Lopen kartanoiden ohi. Kyllä siinäkin reki keikkui, mutta kerran yritimme tulla vaunuilla tänne Rukomäen eli Rukkamäen kautta, eikä siitä matkasta tullut yhtään mitään. Tätä polkua ei voi kulkea muilla kuin keisursilla, niin kuin talonpojat täällä päin kutsuvat purilaita.

- Niinpä tietenkin, Austrell myönteli, mutta hyvää näinkin. Posti sentään kulkee päätteillä nopeasti, Turusta tänne jo parissa viikossa, jos ei ole kovia lumipyryjä.

- Syrjäseuduilla posti saattaa viipyä parin sadan virstan matkalla kuukaudenkin. Teitä pitäisi tietysti jatkuvasti parantella, mutta oivallisiin teihin tämän maan varat eivät riitä, sanoi Segercrantz.

- Kesällä kävin Turussa kirkon asioilla ja totesin, että Hiidentie oli sentään kohtalaisessa kunnossa ja Hämeen Härkätie samoin. Turusta muuten ostin uskonnollisen kirjan Anna Christinalle. Romaaneja en hyväksy, ne ilahduttavat vain nerokkailla turhanpäiväisyyksillä ja luvattomalla hekumalla. Varsinkin uusimmat teokset ovat tätä lajia, sanoi Austrell.

- Minun mielestäni nuorten tyttöjen ei pitäisi lukea ollenkaan. Heidän pitäisi oppia vain leipomaan ja kutomaan kangasta. Mutta siihen he eivät tyydy, ja se aiheuttaa heille melankoliaa ja hermotauteja. Minäkään en omista muuta kuin kaksi lakikirjaa, rukouskirjan ja virsikirjan, Bars totesi.

Palvelustyttö tuli isännän huoneen ovelle, niiasi ja sanoi:

- Herrat ovat hyvät ja tulevat siniseen huoneeseen, siellä on teetä tarjolla.

- Mistä olette saaneet niin harvinaista herkkua kuin teetä, kysyi Segercrantz.

- Sitäkin sain ostaa yhden rasian Turusta kesällä, mutta lähdetään nyt sitä maistelemaan, vastasi Austrell.

Teen juonnin jälkeen kannettiin vieraiden vällyt väenpirstä rekiin, ja vierailu oli päättynyt.

Eeva Anero

Lähteet: Gunnar Suolahti: Elämää Suomessa 1700-luvulla
Ilma Orkamo: Claes D. Bars

Karttuset Uuden vuoden aattona 1954.

Muistelmia taidemaalari Juho Karttusesta

Lempiläilä ei voitane pitää minään erikoisena maankuuluna eri taidelajien kulttuuripitäjänä. On sentään muutamia syntyperäisiäkin lempiläisiä taiteilijoita, jotka ovat tulleet tunnetuiksi kautta maan. Sensijaan melko suuri on se eri taidelajien harjoittajien joukko, jotka ovat täällä asuneet kuka lyhyemmän kuka pidemmän aikaa tai jääneet pysyvästi pitäjämme asukkaiksi. Johtuen ehkä seudun luonnonkauneudesta, keskeisestä asemasta, sukulaisuus- tai perhesuhteista taikka jostakin muusta syystä moni taiteilija on täältä löytänyt edellytykset työskentelylleen. Eräs heistä on ollut taidemaalari Juho Karttunen.

Hän oli syntynyt Liperissä 24.6.1895 ja kuoli Helsingissä 4.9.1979. Hänen vanhempansa olivat suutari Heikki Karttunen ja Kaisa o.s. Hartikainen. Juho Karttusen puoliso oli Aina Gunhild Elvira Segersvärd, joka oli syntynyt Helsingissä 9.1.1897 ja kuoli Helsingissä 4.7.1971.

Helsingilläistyneen liperiläisen Juho Karttusen ensimmäinen työpaikka vuonna 1916 oli Pasilan konepaja, jossa hän lopulta toimi ammattitaitoisena hitsaajana. Veri veti kuitenkin vähitellen taiteen pariin. Aluksi hän vakituisen päivätyönsä ohella opiskeli iltaisin Taideteollisessa keskuskoulussa vv 1924—1926 ja Suomen Taideyhdistyksen Piirustus-koulussa vuosina 1926—30, jolloin hän sai päästötodistuksen Ateneumin kurssilta.

Opiskeluajanaan sai Juho Karttunen jäljennettäväkseen Ateneumin kokoelmassa olevan ja siihen aikaan esillä olleen suurikokoisen teoksen, jonka on maalannut oman aikansa suosituin skotlantilainen muotokuvamaalari Sir Henry Raeburn (1756—1823). Kuvattavana oli kaunis Lady Anna Torpichen. Esitellessään tätä verraten suurikokoista jäljennöstään Karttunen antoi ymmärtää, ettei tällaista Ateneumin omistamaa teosta sallittu kenen tahansa "poropeukalon" jäljentää.

Juho Karttunen oli luonteeltaan hiljainen ja vaatimaton. Eriään kerran hän kuitenkin avomielisesti kertoi, että itse Akseli Gallen-Kallela oli häntä suullisesti suositellut, mutta Karttunen harmitteli, ettei ollut tullut pyytäneeksi suositusta kirjallisena. Se olisi myöhemminkin ollut varmaan kullannarvoinen paperi. Karttusen jälkeensä jättämästä arkistosta löytyivät seuraavat kaksi päiväkirjamerkintää:

"Kävin Gallen-Kallelan Tarvaspäässä. Sain tietää avoimena olevasta restauroijan paikasta Ateneumissa, jonka Gallen ratkaisee. Lähdin Tarvaspäähän häntä tapaamaan. Tässä jätin sivuseikat ja kerron vain Gallenin sanat. Kuultuaan asiani hän katseli todistustani, selaili maalauksia useaan kertaan mietiskellen ja alkoi puhua: "Tämä restauroijan työ on pelkkää näpertelyä. Nämä näytteet viittaavat siihen, että Teidän on päästävä miesten töihin. Pienemmillä lahjoilla olen näh-

nyt tultavan kuuluisaksi, mutta tämä maailma on sellainen, että niin etevää maalaria ei olekaan, joka omine voimineen löisi itsensä läpi, jonkun on aina autettava. Tässä tapauksessa autan mielelläni." Seurasi joukko neuvoja työn suhteen, ohjeita eri tilanteisiin ja koska on otettava uudelleen yhteys. Lopuksi: "Teillä on tulevaisuus selvänä edessä, kunhan ymmärrätte pysyä viinasta erossa."

Käynti Tarvaspöytästä tapahtui puoli vuotta ennen Gallenin kuolemaa 1930.

Käynti Hörhammerilla noin v. 1950.

"Vein töitäni sinne arvioitavaksi toivossa saada jotakin myytyä heille. Mukana oli kaksikymmentä maalausta. Aikansa katseltuaan johtaja Hörhammer sanoi: "Minä tarjoan yhteistyötä kanssanne, ja kun minä tarjoan, painakaa mieleenne, mitä se merkitsee. Kaksikymmentä vuotta sitten, kun me aloimme yhteistyön professori Hartmanin kanssa, hän ei ollut Teidän veroisenne maalari, mutta nyt hän on professori, muistakaa tämä."

Päiväkirja jatkuu: "Hän varasi viisi maalausta tulevia toimenteitään varten ja luetteli joukon toivomuksia töissään huomioonotettaviksi." — Joitakin kuukausia tämän jälkeen johtaja Hörhammer sairastui ja kuoli.

Juho Karttunen, omakuva.

Opiskeluaikaanaan Karttunen teki useita opintomatkoja Tukholmaan ja Pietariin. Valmistuttuaan Ateneumista v. 1930 hän eli voimakasta luomiskautta. Tässä vaiheessa onnellinen sattuma oli, että hän vieraillessaan sisarensa ja tämän aviomiehen asemamies Martti Virtasen (sittemmin Palomäki) perheessä tutustui rautatievirkamies Santeri Saukkoon. Santeri ja hänen rouvansa Rauha Saukko olivat siihen aikaan verrattain keskeisiä henkilöitä Lempäälän monissa kulttuuri-rienoissa.

Santeri Saukko oli nuoruusvuosinaan itsekin harrastanut öljyvärimaalausta ikuistaen monia Lempäälän maisemia maalaten ja myös valokuvaten. Näiden henkilöiden taideharrastukset ja ystävystyminen johtivat siihen, että Saukot tarjosivat Karttusen taiteilijapariskunnalle erään piharakennuksensa kesäasunnoksi ja myöhemmin kunnostivat sen talviasuttavaankin kuntoon. Niinpä Karttuset asuivat viime sotienkin aikana täällä Helsingin pommituksia paossa.

Juho Karttunen toivoi saavansa Lempäälässä varsinkin muotokuvatöitä, joita vuokraisäntäperhe paikkakunnan hyvin tuntien hänelle ennen pitkää hankki. Rauha Saukko oli äitini sisar, joten vierailin hyvinkin usein Saukkolassa, joksi huvila oli ristitty. Siellä tutustuin taiteilija Karttuseen. 1930-luvun alussa Karttusen taiteilijaura oli verrattain alkuvaiheessa. Ehkä hän sen vuoksi halusi tavallaan harjoittelutöinään tehdä esim. minusta ja Risto-veljestäni sekä senaikaisesta, parhaasta koulutoveristani Martti Eskolasta henkilökuvat. Maalaukset ovat nykyään kunkin mallinna olleen perheen hallussa.

Ensimmäiset varsinaiset muotokuvatyöt täällä Lempäälässä olivat isäntäperheestä. Rauha Saukon kuva tuhoutui Saukkolan ylläkertaa kohdanneessa tulipalossa. Erinomaisen hieno muotokuva Santeri Saukosta kirjoituspöytänsä ääressä on allekirjoittaneen omistuksessa Samoihin aikoihin taiteilija sai myös useita tilaustöitä, joista tiedossani ovat muun muassa agronomi Otto Kingelin'in ja rouva Ingrid Kingelin'in muotokuvat, Riitta, Leena ja Matti Rekolan sekä Saara Ylisen muotokuvat. Asuessaan Lempäälässä Karttunen maalasi Nokialla yli-insinööri ja rouva Olli Kyykosken suurikokoiset muotokuvat. Taiteilija eli silloin vireätä luomiskauttaan ja valmisti töitään ensimmäiseen julkiseen näyttelyynsä, joka pidettiin 1932 Tampereen silloisessa kirjastotalossa. Vielä samana vuonna hänellä oli näyttely Lempäälän nuorisoseuran talossa ja seuraavana vuonna Lempäälän kirkonkylän kansakoululla sekä Valkeakoskella.

V. 1933 Karttunen osallistui Helsingin Taidehallissa pidettyyn ryhmänäyttelyyn ja samassa Taidehallissa Graafisen taiteenseuran kesänäyttelyyn, joka oli jurynalainen näyttely. Taiteilijan työ jatkui Helsingissä ja hän osallistui useihin taiteilijoiden ryhmänäyttelyihin pääasiassa pääkaupunkiseudulla ja järjesti myös omia näyttelyitä edellä mainittujen lisäksi aina pienin väliajoin vuoteen 1958 asti, jolloin hänellä oli viimeinen ateljee-näyttely.

Helsingin Taidehallissa 1933 pidetyn näyttelyn jälkeen Helsingin Sanomat kirjoittaa arvostelunsa: "Karttunen on vielä aloittelija, mutta epäilemättä hän osaa esim. piirustaa. Hänen teoksillaan on enimmäkseen vankka rakenne, mutta hänen värikielensä, jos niin saa sanoa, on toistaiseksi epäpersoonallinen, tavallaan ilmeeton. Mutta ehkäpä hänestä voi jotakin tulla."

Samana vuonna löytyy Helsingin Sanomista seuraava arvostelu: "Vain parisen vuotta sitten Karttunen lopetti opiskelunsa Ateneumissa ja on sitten ominpäin työskennellyt erittäin hartaasti ja vakavasti. Hänellä on piirustuksellinen kyky kehittyneempi kuin värillinen. Nimenomaan vihreän värin käyttö tuottaa hänelle vaikeuksia. Maalatuksessaan temperalla asetelmia hän saavuttaa raikkaan ja virkeän soinnutuksen, joka osoittaa hänen pystyvän kehittämään väritaidettaan. Muotokuvissa, joista "kuvakirjansa ääressä istuva tyttö" ja "pieni tytön pää" ovat välittömimpiä ja samalla viehättävimpiä, hän tapaa ilmeen ja luonteen varsin sattuvasti. Hänen maisemistaan ovat pienet vesivärikuvat hienovaraisesti ja ilmeisesti esitettyjä. Vaikka öljyvärinkuvienkin joukosta voisi mainita lupaavia näytteitä, ovat ne kuitenkin kokonaisvaikutukseltaan epätasaisempia. Pieni etsauskokoelma palauttaa jälleen mieleen Karttusen piirustuksellisen kyvyn."

Hallussani on eräs pienimuotoinen vesiväriyö "Saukkola" vuodelta 1931. Se kuvaa viehättävästi nykyisen Rauhantammen kiinteistön paikalla ollutta vanhaa Lempäälää. Juho Karttunen kokeili myös kuvanveistoa ja siitä todisteena minulla on kipsinen "Santeri Saukon pää". Teos on vuodelta 1931 ja on erinomaisen onnistunut. Taiteilijan sisarentyttärellä Marja-Terttu Meriluodolla on myös pari veistosta: "Tyttö

kaivolla" ja "Lampaan pää". Karttusen julkisista teoksista on mainittava "Kiekko-ottelu kylätiellä", joka tilattiin Kulutusosuuskuntien Keskusliiton toimitaloon Helsingissä.

Taiteilija on töittensä uhteen siinä huonossa asemassa, että taloudelliset syyt pakottavat hänet luopumaan mieluisista ja rakkaistakin töistään. Onneksi kuitenkin sukulaisille jää niitä muistoksi jonkin verran. Rouva Meriluoto omistaa enonsa töitä, joista suuri osa on taiteilijan Lempäälän kaudelta, mutta on joukossa teoksia aina 1970-luvulle asti. Kokoelmassa on useita etsauksia, öljyvärityöitä ja akvarelleja. On myös taiteilijan oma kuva ja usein on ollut mallina rouva Gunhild Karttunen. Karttusen kuoleman jälkeen lahjoitti perikunta "Kristuksen kuvan" Liperin seurakunnalle. Myös Liperin kunta sai maalauksen sijoitettavaksi kansakouluun.

Valitettavasti Juho Karttusen omassa arkistossa ei ole säilynyt arvosteluja hänen myöhemmältä kaudeltaan. Ilmeisesti hänen taiteilijan työnsä arvostettiin verrattain korkeaksi, koska hänelle myönnettiin Valtion taiteilijaeläke 11.6.1975. Taiteilija oli silloin 80-vuotias.

Vaimonsa kuoleman jälkeen Juho Karttunen asui helsinkiläisessä vanhainkodissa, missä kävin häntä tervehtimässä vuonna 1973.

Heikki Kyykoski

Lastusten kartanon isäntäväki Juho Karttunen kuvaamana.

Siivuja pikkukylästä ja ahkerista ihmisistä

Kun viimeinen neljännes sadan ikävuoden tavoitteesta lähenee, alkaa vanha eletty aika yhä useammin muistua mieleen. Se saattaa olla merkki alkavasta dementiasta, lapsuus- ja nuoruusmuistot kirkastuvat kun taas nykyiset tapahtumat usein unohtuvat. Oli miten oli, tosiasia on, että nykyelämän vauhtipyörän yhä vinhemmin pyöriessä entisten aikojen muisteleminen rauhoittaa.

Olkoon tämä pieni pakina samalla kiitos niille henkilöille, jotka elinaikanaan lähes ilman koulutusta ja ainoana käyttöpäällöminään ahkeruus ja taitavat kädet, antoivat panoksensa kylläyhteisöön.

Palataan ajassa taaksepäin 25 vuotta ennen Kekosta. Silloinkin oli yleismaalimallinen huono aika pakkohuutokauppoineen ja työttömyyksineen. Senaikaisista työttömyysprosentteista ei pikkupojan mieleen ole jäänyt mitään lukuja. Puuttiin pula-ajasta ja muistilokerossa on sen merkinä kuva maantietä mittailevista kulkumiehistä, "sälleistä", jotka poikkesivat pyytämään ruokaa, joskus jopa 2—3 miehen ryhmänsäkin. Kerran pelkäsin yhta kulkuria, joka poikkesi meille pyytämään ruokaa. Se oli talviaika ja isä oli juuri lähtenyt hevosen kanssa metsään puun ajoon. Olimme äidin kanssa kahden kotona. Klimppisoppa oli kattilassa hellan päällä vielä lämmintä. Äiti kehotti outoa miestä pöydän läheisyyteen, pisteli soppaa lautaselle ja käski syömään. Vieras katseli lautasta kulmat rypyssä ja murahti:

— Minä en yhtään tykkää noista möykyistä.

Äiti korjasi soppalautasen pois ja sanoi:

— Ei vieraan okkan näimmiä nälkä, koska se ruoka ei kelvannu, jota ittekkii söimme.

Sälli löi karvalakin päähänsä ja painui hyvästi sanomatta ulos ja kuulin hänen kiroavan mennessään. Kun isä myöhemmin kuuli asiasta, äiti oli hänen mielestään menetellyt rohkesti ja oikein.

Rauhämien pirtti oli pinta-alaltaan noin 35 neliötä. Pihanpuoleisen ikkunan edessä oli höyläpenkki. Rauhämien Pransi oli hyvä timpermanni, jonka hyppysissä syntyi puusta melkein mitä vaan, juustonkehästä rekeen ja astioista puukiulusta tiinuun. Arkipäivisin koko pitkän syyskauden pirtin lattia oli puolittain kirveen- ja höylänlastujen vallassa. Monessa talossa suolattiin syysteurastuksen sianlihat Pransin tekemässä saavissa. Pyykkiä pestiin hänen tekemässään korkeajalkaisessa pyykkipunkassa. Saattoipa joku nuorikko pestä ensimmäisen vauvansakin Rauhämien pirtistä lähtöisin olevassa siniseksi tai punaiseksi maalatussa pesupaljussa.

Astioita valmistettiin teettäjän aineista, mutta Pransi sahatti myös omasta metsästä pienioksaista kuusta saavin aineiksi. Näitä lautoja oli pitkin syksyä pirtin ison uunin päällä kuivumassa. Sivulaudat pätkittiin astian koon mukaan ja korvalaudat sen verran pidemmiksi, että niihin voi kovertaa reiät kantamista varten. Pohjalaudat olivat hiukan ohuempia kantattuja lautoja, joista höylälää ja vannesahaa käyttäen koottiin salakoiden (puutappien) avulla astiaan pyöreä tai soikea pohja. Sivulauta-aine oli usein kanttaamatonta, josta kirveen ja höylien avulla muotoiltiin astia, joka usein oli suustaan vähän leveämpi. Sivulaidatkin yhdistettiin toisiinsa salakolilla.

Hyvin tarkkaa työtä oli uurteen teko. Pohjan vahvuuden mukaan piirrettiin sivulautojen alapäihin muutaman sentin korkeudelle suuntapiirtimellä kaksi merkkiviivaa, joiden väliin tehtiin pohjauurre. Pransi teki sen terävällä puukolla käyttäen viimeistelyyn kapeateräistä talttaa. Hän teki niin tiiviin uurroksen, että se ei ensimmäisessäkään vesikokeessa siitä vuotanut.

Vertailun vuoksi mainittakoon, että kun Rauhämien poika monia vuosia myöhemmin sotien jälkeen teki Jallullensa silppusaavin, se alkoi pitää vettä vasta muutaman viikon käytön jälkeen, kun jauhon sakkaa oli kertynyt uurteisiin niin paljon, että raot olivat menneet tukkoon.

Puuastiat oli myös vannehdittava. Aluksi käytettiin puuvanteita, joita oli astian koosta riippuen 2—4. Ne taivutettiin kitukasvuisesta kuusesta tai sitkeästä katajasta. Myöhemmin tuli käyttöön galvanoidusta peltistä niitatut vanteet. Ponttulaudasta tehtiin saaviin usein kansi.

Myös pärekoppa syntyi monitaitoisen Pransin käsissä. Rauhämien metsässä ei tosin oikein pärepuuksi sopivaa jouhimäntyä kasvanut, sillä tilan metsä oli kuusivaltaista käenkaali-liitoksyntyyppin metsää, jossa mihin olivat rajukasvuisia ja karkeasyisiä. Usein kopan teettäjillä oli hyviä mäntyjä, joskus puun tyvi oli niin paljon lylyä, että se ei kelvannut kuin uunipuuksi.

Rekiä tehtiin Rauhämien pirtissä vain omaan käyttöön, sillä tilanpuute rajoitti rekityötä. Kun oli löydetty sopiva koi-vun juurakko, pirtissä valmistui korkeanokkainen etureki, jonka liitoksiin käytettiin hautatervaa. — Tervanpoltoa harjoitettiin pitäjän rajamailla useammassakin talossa ja tervakuskit kiersivät joskus talosta taloon. — Suksia myös tehtiin ainakin omalle väelle. Siltä ajalta on muistona tummentunut alpakkalusikka, jossa vielä erottuu kaiverrus:

— III palk. 3 km:n hiihto alle 15 vuot. sarj. v -34 RU.

Pransi teki kesäisin myös rakennuksia. Hän veisti hirttä ja valmista seinää. Ennen sotia hän siskonsa miehen kanssa rakensu useita hirsirakennuksia, ja sotien jälkeen poikakin oli nurkalla. Ja vaikka tämä kuvitteli käyvänsä miehestä jo raskaassakin töissä, piilukirveen käytössä isä-Pransi piti pintansa. Hänen piilunsa irroitti tukin kylkestä vaikka 6 metrin lastun katkeamattomana ja ohjentyöri pysyi ehjänä päivän aikana kymmenien hirsimetrien ajan. — Pojalta tuli päivän mittaan pätkiä niin lastuista kuin nyöristäkin eikä rakennustyötä häntä myöhemmin elättänyt.

Pransi teki rakennuksiin ns. läpityötkin. — Tämä kaikki kuului aikoinaan pikkukylän osa-aikaviljelijän elämään. Käden taito korvasi koulutuksen puutteen ja antoi täystyöllisyyden vaikeinakin aikoina.

Kylässä oli myös muita puualan ammattimiehiä. Eräs heistä oli Niemisen pappa. Hän myös muurasu ja oli hyvä länkimestari, joka teki Rauhämien Jallullekin ainakin parit länget. Länkimestarin työ oli lähes taidetta. Ensinnä piirrettiin pahlille hevosen kaulan ja rinnan muoto. Sen jälkeen etsittiin sopiva länkikoivu, jonka jälkeen alkoi länkien muotoilu, jonka taidon Niemisen pappa osasi. Jallu sai hyvät länget, joihin se sai voimalla nojata ilman kipua. — Vanhat hevosemiehet tietävät kuinka moni hyvä vetojuhta on pilattu sopimattomilla

längillä, jotka ovat aiheuttaneet hiertymiä ja jopa eläinlääk-
käykseen verrattavaa tuskaa uskolliselle kotieläimelle.

Hyvänen ammattimiehenä Niemisen pappa joutui paljon kulkemaan. Hän opetteli jo ikämiehenä ajamaan polkupyörällä. Hänen ajotapansa oli etupainotteinen, niin että käsivarret olivat kyynärpäistä vinkkelimutkalla, kun hän jännittyneenä pusersi tiukasti ohjaustangosta katson tiukasti ajosuuntaan. Yhtensä syksyisenä aamuna pappa poikkesi polvet ja kämmenät kurassa Rauhamäkeen. Talonväen huolestuneeseen tiedusteluun pappa antoi selityksen:

— Tossa Korteniitun tanhuvalla tuli joku nainen mua vastaan ja sano huamenta. — Minä vilkasen sivulleni ja vastasin ja siinä samassa olin pyörinen maantien oja. En minä itteeni kolonu, mutta on se merkillistä, kun ei anneta vanhojen ihmisten kulkea rauhasa.

Tämä Korteniitun tanhua oli maantien suora, jota tarvittaessa käytettiin RU:n kilpailuissa 100 m:n juoksuun. Rauhamäen poikakin oli siinä joskus 50 kiloa sitten 5-ottelun yhteydessä pistellyt satasen käsiajanotolla aikaan 12.1 voittaan samalla Erkki-nimisen opettajan, joka tällä hetkellä rouvineen viettää Lempäälässä hyvin ansaittuja eläkepäiviä. Sama opettaja voitti puolestaan keihäänheitossa muut kansakilpailijansa runsaalla 10 metrillä. Hänen rävähtävässä käsivedossaan oli jotain nykyistä Zelezyn vetoa, joka siihen aikaan antoi keihäälle kauniin yli 50 metrin kaaren.

Niemisen papasta vielä sen verran, että hän oli uskollinen urheilukilpailujen katsoja, joka keppeineen tuli tutulle paikalleen istumaan urheilupaikan viereen. Joskus kilpailujen kuuluttaja ilmoitti, että Niemisen pappa on tullut, kilpailut voivat alkaa.

Rauhamäen naiset ovat tähän mennessä jääneet vaille huomiota. Heidän vuoronsa tulee nyt: Pappi oli aikoinaan antanut emännälle nimet Saida Helena. — Kyllä väki oli tietenkäntä ottanut puhuttelunimiksi Saita. Tämä ei siitä oikein pitänyt, vaan hän olisi mieluummin käyttänyt toista nimeään Helena, joka on kaunis suomalainen nimi. Saita-nimi oli kuitenkin omaksuttu käyttöön, ja vaikka hän ei ollut nuuka ihminen vaan hyvinkin auttavainen ja lähimmäisystävällinen, sai hän tältä "ristiänsä" kantaa koko ikänsä.

Ennenvanhaan Hämeessäkin käytiin kylässä naapureissa useammin kuin nykyisin. Aina oli jonkun pilmänsiemen lopussa, tarvittiin lakanaan uutta pitsimallia, saattoipa joku tulla lainaamaan sokeriakin taikka tuli kylään muuten vaan, jos oli jotain uutta kerrottavaa esim. tähän tapaan:

— Se Elsa oli taas ollu kraatarilla yötä.

— Mistäs tiät?

— No kumma näin jäljet.

— No, misä sinä ne muka näit?

— Tosa maantiällä, olihan yällä satanu lunta.

— No mistäs sinä sen tiät, kenen jäljet ne on ollu?

— No, tiän minä sen. Ne tuli kraatarin pihasa. Elsa astu varpaat sissäänpiäin ja kraatarin tallukkaat kulkee taas varpaat ulospäin.

— No, mitäs se sitten meinaa, ohanne leskiä kumpanenki.

Se oli palanen Varman ja Tiltan vuoropuhelua, joka käytiin Rauhamäen pirtissä eräänä myöhäissyksyn aamupäivänä, kun ensilumi oli tullut yöllä. Varma oli Saitan nuoruudenystävä, ja häneltä oli pilmänsiemen päässyt loppumaan. Tilta, tikkintekijä ja vilkas leskirouva oli poikennut "muuten vaan". Häntä hiukan näristi kraatarin tallukkaan jäljet Elsan jälkien vieressä, sillä olivat ne tallukkaat jättäneet joskus jälkensä Tiltankin kotipolulle.

Pirtin uunissa ollut tuli oli palanut hyvälle hiillustalle. Saita haki kahviprännärin, kaatoi siihen Brasilian pöönää, asetti prännärin hiillustalle ja kohta alkoi paahdetun kahvin tuoksu levitä pirttiin. Paahdamisen jälkeen seurasi kahvin jauhaminen. Hiukan nokinen kahvipannu kuumeni nopeasti hiillustalla. Porot sekaan, tänään tehtiisiin vähän vahvempaa kahvia, kun oli vähän jutunjuurtakin ja kielen piti pelata. Ripaus vielä suolaa, nokkaporot pois ja nautinnollinen hetki alkoi:

— Tarttee ny tulla ottaan ja kastakaa kans, vaikkei siinä ny paljon mittään okkan kun leivotaan vasta Pyhäinmielstenpäiväks.

Oli siinä sentään pakkopullaa ja muutama keikukorppu. Varma, jolla oli kotona vielä pieniä lapsia, kääri korppunsa nästuuksiin ja vei kotiin tuliaisia. Tiltalla ei ollut enää pieniä lapsia, ja hän oli muutenkin kohtalaisen omavarainen, sillä naispuolisille käsityöläisille vietiin usein maksun lisäksi lämpimäisiä.

Pirtin puhtaalla puolella oli Saitan rukki, ja "Sinkeri", sillä hän oli monitaitoinen nainen, joka neuvoi jonkin verran vaatteita. Myös Rauhamäen Elvi-tytär ompeli paikallisen kyläkaupan alihankkijana miesten puseroihin vetoketjuja, joka oli uutuus niinä aikoina. Topi-poikakin joutui kouussa välitunnilla esittelemään uutta salamaketjuaan.

Tämä esitely oli ollutkin tehokasta, sillä kun poika tuli koulusta kotiin, pusero oli auki ja eteen oli neulottava uudet napit.

Rauhamäen pirtissä ei niinä aikoina ollut kangaspuita eikä olisi niille ollut tilaakaan. Kutomakone sen sijaan oli. Tämä ostettiin Elvin käyttöön ennen sotia, ja sitä työtä olikin hyvinkin runsaasti sillä kyläkoulussa oli useita kymmeniä oppilaita, joille teetettiin kudonnaisia runsaasti.

Saitan rukki kehräsi pitkät puhteet milloin villoin pellavalankaa. Talossa ei ollut koskaan lampaista montaa, mutta niidenkin keritseminen, villojen pesu, kuivaus ja karsaaminen antoi monta puhdetyötuntia talon naisväelle. Kun karstatut hahtuvat Pransin tekemästä pärekopasta Saitan rukiin kautta muuttuivat harmaaksi villalangaksi, alkoi Elvin osuus. Käsipuikoilla hän pitkinä iltoina kutoi monet "pässinpökkimät", sillä vahva kotona kehrätty villalanka ei käynyt koneessa, jossa oli käytettävä ohuempaa tehdaslankaa.

Pellavaakin Rauhamäessä viljeltiin omiksi tarpeiksi. Ennen kuin pellava oli valmistettu langaksi, josta voi tehdä vaikka tallukkaan toppausnarua oli tehtävä monta työvaihetta: — Pellava revittiin käsin irti pellostä. Rohkittiin paikanpäällä siihen tarkoituksen tehdyllä rohkapenkillä. Sen jälkeen varret sidottiin kimpuiksi ja vietiin painon alle saviprunniin veteen likoamaan. Tästä juontaa kai sanonta kun joku tarvekalu huononee käyttökelvottomaksi: "Se ei kelpaa enää muuta kuin pellavalion painoksi". Liottamisen jälkeen pellavakimput nostettiin vedestä ylös ja levitettiin kedolle kuivumaan ja valkaistumaan. Sivumennen sanottuna liotettu pellava ei tuoksunut erityisen hyvältä.

Pellavan jatkokäsittely tapahtui tämän jälkeen kuumassa saunassa. Ensin loukuttiin, sitten kiihdatiin, häkilöitiin ja sen jälkeen valmiit "sormaiset" olivatkin valmiita kehrättäviksi. Pellavan käsittelyvaihe lämpimässä saunassa oli pölyisyydestään huolimatta hupaisaakin seurustelua. Jos pellavia oli paljon saattoivat Varma ja Tiltakin olla mukana. Joskus talkouluontoisessa työssä olivat vielä naapurin Hilja ja Pransin sisko Vanni. Silloin vasta pulina kävi, kun Saitan keittämällä väkevällä kahvilla aina välillä huuhdeltiin pölyt kurkusta. Myrskylyhty punoitti lauteiden nurkalla kuin sumui-

Toivo Teeri sekä sisarensa Elvi 1920-luvulla.

nen kuu. Pransi ja Vannin mies Sakari loukuttivat pellavia saunan eteisessä, jossa oli vähän vilpoisampaa. He naureskelivat eukkojen jutuille, joissa ihan normaaliin tapaan paikattiin aina jonkun sellaisen "takkaa", joka ei ollut talkoissa mukana.

Myös tallukoita syntyi iltapuhteella. Pellavalankaa kului huomattavasti anturoiden toppausnarun valmistamiseen, joka sekin oli Pransin käsien taidonnäytteitä. Toki narua sai ostaa kaupastakin, mutta siinä oli liiaksi vieras haju hämäläiseen tallukkaan. Näiden tekoon osallistui lähes koko perhe. Siinä hän oli anturoiden toppaamisen lisäksi sarkapöydällisten leikkaamista ja tikkausta sekä villaisten nilkkureiden kutomista.

Ihminen ei elä ainoastaan pelkän työnteon varassa, vaan kehittyäkseen on harrastettava muutakin. Tässä pakinassa kerrottuna aikana koululla toimi perjantai-iltaisain ompeluseura, jonka yhteyteen perustettiin opintokerho. Sen aihepiiriin kuului useita opintoaineita. Elvi toimi mukana aktiivisesti toimittaan muutaman muun tytön kanssa pientä omaa julkaisuakin.

Paikkakunnalle perustettiin vuonna -32 urheiluseura RU, jonka ensimmäiseksi sihteeriksi Elvi valittiin. Hän kuului myös seuran hivi- ja ohjelmatoimikuntaan. Paikkakunnalla ei ollut ennen sotia muuta kokoontumishuonetta kuin koulu, mutta siellä järjestettiin joulujuhlat ym. Myös lähikuntien iltamataloilla kylän nuoret kävivät omaa ohjelmaansa esittämässä.

RU oli villi seura, jota ei oltu rekisteröity kumpaankaan valtakunnalliseen liittoon. Tämä siitä syystä, että ei haluttu jakaa pienen kylän voimia kahtia, sillä elettiin -30-luvun al-

kupuolen poliittisesti kuumaa aikaa, jolloin paidan värikin ärsytti muitakin. Kyläseura korvasi osittain nuorisoseuran.

Viellä oli eräs harrastus, joka pitkinä iltapuhteina kuului Rauhamäen asukkaiden elämänpöytä. Se oli lääneenlukeminen ja sen kuuntelu. Ahtialan koululla oli pieni lainakirjasto, josta sai lainata mm. kolmiosaisena kirjana "Välskärin kertomukset". Tämä kirjasto valloitti Rauhamäen perheen täydellisesti. Jos ketä nykyhetken ihmistä kiinnostaa, niin tämä hyvä historiallinen teos löytyy Lempäälän kirjastosta kuutena kirjana.

Pransin uurtamista saavia, Saitan kehrätyssä ja Elvin kutoessa käsipuikoilla jotain kudonnaista, Topi-poika istui keinu- tuolissa ja paukutteli kuuluvalla äänellä, kuinka August Väkevä hovi Kaarle Kahdennentoista nuori lähetti vastasi kahden hoviherran Vielopolskin ja Lobensteinin irvailuihin. Hän otti näitä herroja rinnuksista kiinni, kohotti heidät suorilla käsillä eteensä ja salin ympäri kiertäen laski heidät kuningas Augustin eteen. Tämä arvosti rotevan suomalaisen voimannäytettä suuresti. Itsekin August Väkevä oli voimamies väänneen hoviväkensä ihastukseksi hevosenkenkiä suoriksi. — Kyllähän siihen pystyi aikoinaan Viljami Hautavirtakin.

Saavin uurtaminen keskeytyi aina hetkiseksi, kun kirjassa kerrottiin jonkun henkilön uroteoista. Romaanisarjan kaksi henkilöä olivat erikoisesti Pransin mielihahmoja. Nämä sankarit olivat edelläkuvattu lähetti Kustaa Bertelsköld ja toinen oli talonpoikaiskuningas Aaron Perttilä, joka oli suoraselkäinen talonpoika eikä kumarrellut herroja.

Näin kuuluivat kymmenet puhteet Rauhamäen pirtissä. Ei ollut sähkövaloa, ei alkuaikoina edes radiotakaan, josta olisi tullut ajanvieteohjelmaa. Kukaan ei kuitenkaan valittanut pitkästyksistään, sillä ahkerat ihmiset saivat tyydytyksen ja ajankulun hyödyllisestä työstään. Poika luki "Välskärin" lääneen kannesta kanteen, ja siinä kuultiin Ruotsi-Suomen historiaa parin vuosisadan ajalta. Kuultiin, kuinka talonpoikaikuninkaan Perttilän jälkeläisistä tuli lopulta hänen vihaamiinsa herroja ja aatelisia. Kuultiin, kuinka juonittelu, häikäilemättömyys, vastuuttomuus ja omanvoiton tavoittelu osattiin jo silloinkin 200 vuotta sitten. Ihmisen olemus ja luonne ei ole vuosikymmenten aikana parantunut, ainoastaan hänen toimintavälineensä ovat kehittyneet.

Oliko entinen aika onnellisempaa kuin nykyinen, jossa koko pallomme raadollisuus näytetään meille olohuoneemme nurkassa joka ilta? — Ei yhden ikämiehen kannanoton tarvitse olla oikea, vaikka arvioin, että entinen aika oli nuoren ihmisen kannalta ratkaisujen puolesta helpompi. Vaikka se oli aineellisesti ja tiedollisesti köyhempiä aikaa, jota vielä sotakin varjosti, oli elämä kuitenkin aitoa ja nousujohteista. Tavoitteita ja valtaamattomia alueita elämän eri alueilla oli paljon. Nykyinen kun koskemattomia ja käyttämättömiä aluetta ei juuri ole, ei ole helppoa olla nuori. Mihin silloin tarmonsa purkaa ja kuinka tulevaisuuden ratkaisunsa tekee, kun kaikkea on liikaa ja tarjonnan runsaus tuottaa paljon keskeneräistä ja raakaakin, jota ei pysty henkisesti sulattamaan? — Toisaalta tekemättömiä töitä tuntuisi edelleenkin olevan vaan kuka neuvoo mikä työ ja yritys kannattaa? Joka tämän umpisolmun osaa aukaista, hänessä on johtaja-ainesta vaikka koko maamme ajatellen. Kansallinen ihme ja onni olisi jos sellainen löytyisi. Suomen kansa ansaitsisi hyvän joulupukin.

Toivo Teeri

Iivari Tuomisto – poimintoja maailmanmestarin elämäntaipaleelta

Iivari Tuomiston kuolemasta on kulunut 40 vuotta. Painivien keskuudessa hänen nimensä ja saavutuksensa ovat edelleen tunnetut jopa maamme rajojen ulkopuolellakin. Vanhemman polven poliisimiehet muistavat hänen uransa siinä ammatissa. Lahden kaupungin teatteripiireissä tiedetään Tuomiston ansiot varsin hyvin tällä taiteen alalla. Lempäälässä vain muutamat henkilöt muistavat tai tietävät Iivari Tuomiston asuneen täällä Lempäälässä. On siis syytä kertoa tämän ansiokkaan miehen elämäntaiteesta, joka noin kymmenen vuoden ajan piirtyi tämän paikkakunnan vaiheisiin.

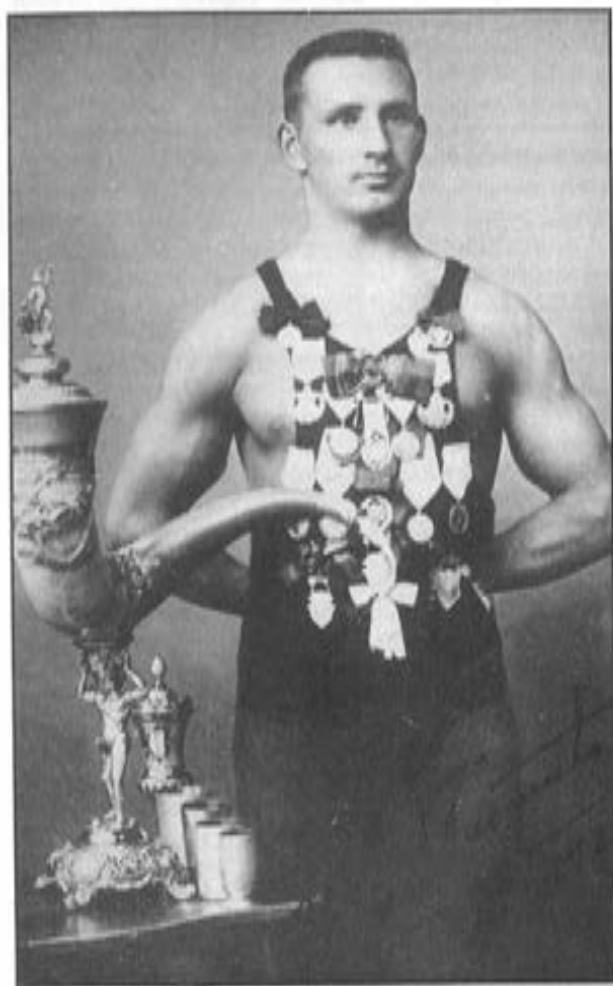
Iivari Matti Tuomisto syntyi 16.9.1884 Ilmajoella (joidenkin tietojen mukaan Alavudella) pienen Pirilän torpan monilapsiseen maanviljelijäperheeseen. Hänen vanhempansa olivat Juho ja Maija-Liisa Tuomisto. Iivarin koulutie johti kansakoulun jälkeen Vaasan realilyseoon. Jo kolmen vuoden jälkeen hän keskeytti koulunkäyntinsä. Tämä keskeyttäminen lienee johtunut siitä, että hänen isänsä Juho lähti monien pohjalaisten tavoin etsimään parempaa elämisen tasoa Amerikasta ja jäi sinne. Iivarin oli ryhdyttävä itse hankkimaan elantonsa. Hän lähti Helsinkiin ja palveli Kaartin Pataljoonassa vv. 1900–02. Hän oli tuolloin si 16–18-vuotias. Oltuaan jonkin aikaa rautateiden palveluksessa hän pääsi Helsingin vakinaiseen palokuntaan.

Jo koulupoikana Iivari Tuomisto sai voimallisen kipinän urheiluun. Ensimmäiset palkintonsa hän hankki hiihdosta. Hän harrasti myös yleisurheilua ja kävi ahkerasti voimistelusalilla. Palokunnassa ollessaan hän todella innostui urheiluun. Palokunnassa oli työssä M. Ketelä niminen mies, josta v. 1902 oli tullut Suomen urheilukuningas. Tämä titteli ratkaistiin tuohon aikaan 10-ottelussa. Ketelältä Tuomisto sai harjoitteluohteita. Talvikausi harjoiteltiin voimistelusalilla. Kevään tultua siirryttiin ulkoharjoitukseen. Innostus oli valtavaa. Keskikesällä oltiin aamulla jo kello 3 jälkeen Kaisaniemen kentällä harjoittelemassa erilaisia yleisurheilulajeja. Tuohon aikaan oli Tuomistolle paini lähes tuntematon urheilulaji. V. 1903 antoi palomestari miehilleen luvan valmistaa painimaton ja aloittaa harjoitukset palokunnantalolla. Kaikki palomiehet olivat painin suhteen täydellisiä alokkaita. Opettajaksi saatiin Suomen mestari Carl Allén, jonka taitavassa ohjauksessa alkoi painin harjoittelu. Tuomisto harjoitteli painin ohella edelleen yleisurheilua ja voimistelua. Tämä monipuolinen harjoittelu oli varmaankin hyvin merkityksellinen ajatellen hänen myöhempää kehitystään.

V. 1904 Tuomisto sijoittui Suomen champion -painikilpailuissa kolmanneksi. Seuraavan vuoden champion-kilpailuista tuli Tuomiston läpimurtokilpailut. Hän oli mainiossa kun-

nossa ja selätti yhtä lukuunottamatta kaikki vastustajansa. Myös Werner Weckman oli selätettyjen joukossa. V:n 1906 Suomen mestaruudesta painittiin heinäkuussa Kaisaniemen kentällä Helsingissä. Tuomisto voitti mestaruuden ylivoimaisella tavalla.

Voidaan ihmetellen kysyä, miksei Iivari Tuomisto edustanut Suomea Ateenan olympiakisissa v. 1906. Tähän kysy-

Tuleva maailmanmestari v. 1905.

Nuorta perheonnea Lempäälän kodissa.

mykseen on vaikea löytää selitystä, Suomea edusti Ateenassa neljä urheilijaa, joiden matkat maksoi se seura, jota urheilija edusti. Werner Weckman ja Iivari Tuomisto edustivat molemmat Helsingin Atleettiklubia. Kun kukin seura lähetti vain yhden urheilijan, päätti Atleettiklubi lähettää Weckmanin. Tuohon aikaan Weckman oli opiskelemissa Saksassa ja saattaa olla, että pienemmillä matkakustannuksella Saksasta Ateenaan vaikuttivat valintaan. Hyvä valintahan sekkin oli, sillä Werner Weckman voitti Ateenassa kultamitalin.

Helsingin Atleettiklubi lähetti Iivari Tuomiston Venäjän mestaruuskilpailuihin Pietariin, koska kotimaasta ei näihin aikoihin löytynyt tasavertaista vastustajaa. Venäjän paini oli korkeata tasoa ja kilpailut olivat kovia, koska painimaailman huiput kerääntyivät sinne. Näissä kilpailuissa Tuomisto esitti sellaista taitopainia, että hän valloitti yleisön täydellisesti ja saavutti vakuuttavan voiton. Yleisön suureen suosioon ei vaikuttanut yksinomaan hänen taiturimainen paininsa, vaan myöskin hieno ja tyylikäs käyttäytymisensä. Voitostaan hän sai palkinnoksi suuriruhtinas Wladimirin lahjoittaman kultavaakunoin koristetun hopeamaljakon. Tämä oli komein ja arvokkain palkinto, mikä koskaan on yksityiselle suomalaiselle painijalle annettu. Tuomistolle annettiin tuomariston yksimielisellä päätöksellä myös Venäjän champion -arvonimi. Tämä oli poikkeuksellista myös siksi, että silloisten sääntöjen mukaan arvonimi tuli antaa vain sellaiselle painijalle, joka kahtena peräkkäisenä vuotena voittaa raskaan sarjan. Samanlainen poikkeus oli tehty vain kerran aikaisemmin.

Pian tämän jälkeen Tuomisto sai niin edullisen tarjouksen ammatillaiseksi siirtymisestä, että siitä ei voinut kieltäytyä. Niin alkoi Iivari Tuomiston värikäs ja loistelias ura ammattipainijana Cinisellin kuuluisassa sirkuksessa Pietarissa.

Sirkus oli tuohon aikaan hyvin arvostettu ja suosittu huvitelumuoto. Ilta ilnan jälkeen täyttyivät sirkusareenoiden suuret katsomot. Suurkaupungit muodostivat loisteliaan miljöönsä sirkusnäytöksille, joissa painiottelut edustivat maailman huippua ja tähän joukkoon pääseminen oli suuri kunnia. Täällä pidettiin siihen aikaan suurena voittona myös Suomelle, joka näin pääsi katsojien tietoisuuteen omana kansana.

Iivari Tuomiston ammattilaisurasta tuli erittäin menestyksellinen. Huomattavimmat kamppailunsa hän suoritti Venäjän suurkaupungeissa, mutta myös muu Eurooppa tuli kuljetuksi ristiin rastiin. Se oli loistavaa aikakautta.

Tuomisto oli upeavartaloinen. Pituutta hänellä oli hieman yli 180 cm ja parhain kilpailupaino noin 92 kg. Useat hänen vastustajansa olivat lähes 2 metrisiä ja painoltaan 110—130 kiloisia. Kuitenkin Tuomisto pystyi taltuttamaan tuollaisetkin voimapesät, sillä voiman ja taidon ohella hän oli älykäs, rohkea ja sisukas. Saksalaislehti Magdeburger Anzeiger ylisti häntä seuraavasti: "Eilinen ilta tarjosi nähdäksemme kuuluisan suomalaisen Tuomiston. Suomalainen on ihmeen ihana atleettityyppi, sopusuhtaisuuden täydellisyys. Koko miehen lihaksisto on niin täydellisen tarkasti ja tasaisesti kehittynyt, ettemme hänen laistaan voimamiestä vielä milloinkaan ennen ole nähneet. Jokainen liike, jokainen asento on silmällä

Palomiehenä Helsingissä.

hivelevä — taiteilija ei voi idealisempaa esikuvaa toivoa...
Suomalainen saa meidät haltioitumaan..."

Tulevan puolisonsa Elena Piskunovan Iivari Tuomisto tapasi painikilpailujen jälkeisillä kutsuilla Pietarissa. Elena oli pietarilaisen tullivirkamiehen tytär ja pari vuotta Iivarin nuorempi. Rakkaus leimahti voimakkaana ja verrattain pian heidät vihittiin v. 1911 Pietarin suomalaisessa kirkossa.

Vielä samana vuonna nuoripari muutti asumaan Lempäälään. Asuinpaikan valintaan lienee vaikuttanut Iivarin ystävä Eino Havas, joka tuolloin asui Lempäälässä. Aluksi asuttiin vuokra-asunnossa Hulausjärven rannalla. Paikan nykyinen omistaja on dipl.ins. Pertti Fagerlund. Suomeen muuton yhteydessä muuttui Elenan nimi kuin itsestään tutummaksi Helena-nimeksi. Mainittakoon tässä yhteydessä että Helena muisti aina korostaa olevansa ukrainalaista — eikä siis venäläistä — syntyperää.

Vuokralla asuessaan Tuomisto katseli itselleen mieluisaa taloa ostamistarkoituksessa. Sellaisen hän löysikin aivan keskustasta Kirkkojärven rannalta. Paikalla on nykyisin Inkiänhelmi-niminen rivitalo. Kun sitten talon omistaja sattui tulemaan Tuomistoa vastaan, tiedusteli hän, myisikö tämä talonsa ja mihin hintaan. Omistaja mietti hetken ja sanoi hinnan. Sanaakaan sanomatta kaivoi Tuomisto lompakkonsa esille ja laski rahat talonomistajan käteen. Myyjä oli kuulemma jälkeensä harmittelut, kun ei ollut pyytänyt enempää.

Lempäälässä asuminen aikana syntyi perheeseen kolme tyttäret: Ilona s. 1913, Hertta s. 1916 ja Maire s. 1918. Neljäs tytär Sirkka syntyi v. 1922 perheen muutettua Kotkaan. Tämän viimeksi mainitun perhetapahtuman edellä odottivat vanhemmat saavansa nyt kolmen tytön jatkoksi "Kotkan pojan".

Iivari Tuomisto ei ehtinyt Lempäälään muuton jälkeen uudessa kodissaan kovinkaan pitkiä aikoja kerrallaan asumaan. Hän meni painivalmentajaksi Ruotsiin. Siellä tarvittiin hyvää valmentajaa, sillä tulossa olivat Tukholman olympiakisat v. 1912. Hyvin Tuomisto työnsä tekikin. Hän nosti Ruotsin painin korkealle kansainväliselle tasolle. Tämä tietysti harmitti suomalaisia. Tosin suomalaiset saavuttivat ylivoimaisesti eniten mitalisijoja olympiapaineissa, mutta sittenkin ruotsalaisten menestys oli karvas pala varsinkin kun sen aiheutti suomalainen valmentaja.

Tukholman kisojen jälkeen Tuomisto palasi sirkuspainijaksi ja esiintyi useissa maamme sirkuksissa sekä Venäjällä, Eestissä, Itävallassa ja Saksassa. V. 1915 hän osallistui Pietarissa pidettyihin ammattipainijoiden maailmanmestaruuskilpailuihin ja voitti raskaansarjan mestaruuden. Jo pari kertaa aikaisemminkin mestaruus oli ollut hyvin lähellä, mutta nyt se lopulta tuli. Tuomisto oli näin saavuttanut erään arvostetuimmista, tavoitelluimmista ja vaikeimmin voitettavista maailmanmestaruuksista.

Nykyisin on tapana, kun urheilija saavuttaa olympivoiton tai maailmanmestaruuden, että hänen kotipaikkakunnallaan järjestetään suuri vastaanotto ja kansanjuhla voittajan palatessa kilpailumatkaltaan. Tämän on tehnyt mahdolliseksi nykyisten viestintävälineiden välittämien puheen ja kuvan saapuminen kaikkiin koteihin juuri tapahtumahetkellä. Näin ei ollut tämän vuosisadan alussa. Kun Iivari Tuomisto saapui Lempäälässä olevaan kotiinsa painin maailmanmestarina, ei tieto siitä ollut varmaankaan ehtinyt vielä Lempäälään. Ei siis ollut tungokseen saakka väkeä asemalaiturilla vastaanotamassa. Luonnollisestikin hänellä sitten riitti onnittelijoita ja selkään taputtelijoita, kun tieto aikanaan Lempäälään saapui.

V:n 1915 jälkeen maailmansota alkoi vaikuttaa sirkustoimintaan ja matkustamiseen niin haitallisesti ja rajoittavasti, että Tuomisto päätti lopettaa esiintymiset sirkuksissa. Rauhalla kauden Suomessakaan ei kestänyt kovin pitkään, sillä Vapaussota alkoi v.N 1918 alussa. Tuomisto osallistui Vapaussotaan intendenttuoriosaston muonituskonttorin päällikkönä Lempäälän rintamalla. Sodan päätyttyä hän oli Lempäälän Suojeluskunnan paikallispuhjoiktonä 1.1.—1.5.1919. Tähän ajanjaksoon sisältyy voimakas kehityksen kausi sekä monet perustavaa laatua olevat tehtävät suojeluskunnan toiminnassa.

Iivari Tuomisto kuului Lempäälän Nuorisoseuraan 1914—20. Näytelmätoiminta on aina ollut vilkas ja voimakas harastusmuoto Lempäälän Nuorisoseurassa. Asiakirjojen perusteella ei voida tietää, osallistuiko Tuomisto täällä näytelmätoimintaan. Nuorisoseuran arkistotiedot tuolta ajalta hävisi-

vät teille tietämättömille. Kun tietää Tuomiston innostuksen teatteritoimintaan, niin sen perusteella tuntuisi hyvin luonnolliselta, että hän oli mukana näytelmissä. Olihan niissä mukana hänen pitkäaikainen ystävänsä Eino Havaskin.

Maailmansodan jälkeisinä aikoina oli sirkustoiminta verrattain vähäistä. Tuomistoa oli runsas matkusteleminen alkanut kyllästyttyä. Samaan aikaan kävivät Helena-vaimon toivomukset painimisen lopettamisesta yhä pontevammiksi. Tilaisuuden tultua Tuomisto siirtyi silloin poliisialalle ja muutti Kotkaan v. 1921. Tästä Kotkaan muutosta kerrottakoon seuraavat tapahtumat. Eino Havas oli valmistunut voimistelunopettajaksi ja valittu Kotkan yhteiskouluun. Vapaussodan jälkeen Havas oli valittu Kotkan poliisimestariksi. Olot Kotkan tapaisessa satamakaupungissa olivat sodan jälkeen tavallistakin rauhattomammat. Järjestyshäiriöiden aiheuttajat kunnioittivat vain raakaa voimaa. Kun uusi ylimääräinen komission paikka tuli auki, keski Havas ehdottaa Tuomistolle tuon viran hakemista. Tuomisto valittiin ja niin alkoi hänen poliisimiehen uransa. Voidaan helposti kuvitella, kuinka rauhoittava vaikutus oli Tuomiston pelkällä saapumisella häiriöpaikkoihin. Satamankin kerrotaan rauhoittuneen melkoisesti.

Pari vuotta myöhemmin hän muutti vastaavaan virkaan Helsingin poliisilaitoksessa. Hän teki opintomatkoja Saksaan, Ruotsiin ja Tanskaan. Näillä matkoilla hän tutustui erityisesti järjestys- ja liikenneoloihin sekä pyrki tarmokkaasti soveltamaan saamiaan vaikutteita tšekäläisiin olosuhteisiin.

V. 1929 Tuomisto valittiin Lahden poliisimestariksi. Tätä virkaa hän hoiti tarmokkaasti ja ammattitaidolla 22 vuotta ja jäi eläkkeelle 15.9.1951. Lahden kaupungin valtava kasu tuona aikana toi poliisimestarille omat haasteensa, mutta nekin selvitettiin. Virkatehtäviensä ohella Tuomisto osallistui Lahdessa varsin lukuisiin yhteiskuntaelämään ja harrastustoiminnan tehtäviin. Poliisimiehiä hän innosti voimistelun ja eri urheilumuotojen sekä kuorotoiminnan harrastamiseen. Uinti- ja ampumaurheilu olivat hänelle läheisiä asioita. Hän oli useita vuosia Lahden Uimaseuran kantavia voimia ja maakunnan parhaita pistooliampujia. Oli luonnollista, että hän Lahden tapaisessa talviurheilukaupungissa osallistui myös Hiihtoseuran toimintaan. Painisallilla hän oli valmis jakamaan oppejaan. Suojeluskuntatoimintaan hän osallistui järjestön lakkauttamiseen saakka v. 1944. Suomen Yleisradion Lahden studion ohjelmapiällikkönä hän oli v:sta 1942 kuolemaansa saakka. Hän omasi sopivan radioäänen ja joutui usein kuuluttajan tehtäviin.

Teatteri oli Tuomistolle erityisen läheinen ja ehdottomalla ykköstilalla hänen harrastustensa joukossa. Jo painiaikoina hänen mielensä oli palanut teatterin palkeille. Poliisialalle tultuaan hän pääsi tätä harrastustaan toteuttamaan Kotkan teatterissa, jossa hän esiintyi useissa huomattavissa rooleissa. Lahdessa hän osallistui teatteritoimintaan monella tavoin ja oli keskeinen vaikuttaja kaupungin teatterielämässä. Hän oli Teatteri-Hämeen Maakuntateatterin kannatusyhdistyksen johdossa aina siihen saakka, kun teatteri kahden muun näyttämön kanssa yhdistettiin Lahden Kaupunginteatteriksi v. 1948. Teatteri-Hämeessä Tuomisto näytteli, osallistui näyttämötarpeiston hankintaan ja tuki monin tavoin teatterin toimintaa. Kaikki Tuomiston perheenjäsenet olivat mukana teatterin toiminnassa. Iivari Tuomiston lahjat näyttelijänä havaittiin myös elokuvan piirissä. Tällä alalla hän niitti parhaat laakerinsa isäntätyypeillään, joista tunnetuimmat ovat Roini-

Harrin isäntinä elokuvassa Pohjalaisia v. 1936
Kuva: Elokuva-arkisto

lan isäntä elokuvassa Roinilan talossa v:lta 1934 ja Harrin isäntä elokuvassa Pohjalaisia v:lta 1936.

Tuomiston teatteriharrastus on periytynyt häneltä eteenpäin aina neljänteen polveen saakka. Tuomiston tytär Hertta oli näyttelijänä Lahdessa ja Lappeenrannassa, Hertan tytär Leena Takala on näyttelijänä Turun Kaupunginteatterissa ja hänellä on näyttelijätytär Minna Aaltonen.

Lahden Teatterikerhon syntymäpäivän Tuomisto esitti v. 1947 ja esitys johtikin kerhon perustamiseen. Kunnioittaakseen syntymäpäivän lausujaa on Teatterikerho jakanut vuodesta 1950 alkaen iivari-patsaita, jotka ovat tunnustuspalkintoja Lahden Kaupunginteatterin taitelijoille. Tällaisen iivari-patsaan sai v. 1985 lempipäälläissyntyinen näyttelijä Seppo Majala.

Iivari Tuomisto kuoli Lahdessa kotipihallaan saamaansa sydänkohtaukseen 22.7.1953.

Iivari Tuomisto pääsi huikeisiin saavutuksiin, loi itselleen arvostetun uran, harrasti moni-ilmeisiä asioita eli samanaikaisesti värikästä ja sisältörikasta elämää.

Pekka Toivonen

30 vuotta Sillanpään haastattelustani

Syyskuun 16 p:nä 1993 tuli kuluneeksi 105 vuotta toistaiseksi ainoan Nobel-kirjailijamme F.E. Sillanpään syntymäpäivää. Tasan 30 vuotta sitten sain haastatella Taata viikkoa ennen hänen 75-vuotispäivänsä, kun olin auskultoimassa eli opetusharjoittelussa Helsingin normaalilyseossa. Syksyyn liittyy vielä muistettava muisto, USA:n presidentti J.F. Kennedyn järkyttävä kuolema sala-ampujan luodista.

Päätös lähteä tekemään lehtijuttua Frans Eemil Sillanpäästä osakuntalehteen Hälläpyörään vaati minulta ujoita hämäläispojalta, suurta rohkeutta, mutta koko ajan ajattelin vanhaa viisautta: Työ tekijäänsä neuvoo!

Perjantaina 13.9.1963 lähdin innoissani liikkeelle Helsingin Rautatien torilta bussilla 42, ovelta rahastaja:

— 50 penniä, eteenpäin käytävällä, framåt vär så goda!

Matkalla vastan mietin itse tilannetta: entäs jos nobelisti ei suostu sanomaan sanaakaan tummammalle pikkureportterille? Koskaan en ollut edes nähnyt aikaisemmin Sillanpäättä elävänä. Hämeenkyrön suurta poikaa, joka oli romaaninsa maailmalle saattanut ja gloriansa ansainnut. Täysin.

Siltasaarenkatu-Kulosaaren silta-Herttoniemi Herttonäs: Ilvestie 4. Ovessa kilpi "Kuitunen". Soitan ovikelloa. Otto-poika tulee avaamaan.

— Päivää, onko Taata kotona?

Oton taakse tulee silmälasipiäinen nainen, Taatan tytär, rouva Kuitunen.

— Tervetuloa, käykää sisällä, olettehan Tampereelta saakka.

Kuulen, että olen jo kolmas haastattelija tänään. Katselen ympärilleni: Täällä siis Taata viettää elämänsä ehtoopuolta tyttärensä perheen hellässä huomassa. Moni kysyisi: meluisassa Helsingissäkö? Kyllä, mutta Herttoniemestä on löytynyt vielä rauhallinenkin paikka metsänreunasta, vastapäätäkin vain yksi huvila.

Kuitusten huvilamaisen omakotitalon yläkerrassa asuu omassa rauhallisessa huoneessaan Pransu Pransun poika Sillanpää, Taata Hämeenkyröstä. Otto menee hakemaan vaariansa alas. Ja kas, sieltä Taata astuuikin kepselästi kookkaana, suoraryhtisenä, pellavapartaisena. Juuri sellaisena, joksi lehdistö hänet on kuvannut esitellessään jouluviikon radio-ohjelmia, vaikkapa kuvatekstini seuraava:

"Joulupakina, kirjailijamestari F.E. Sillanpää, klo 20.00."

Nyt Taatalla on hartioillaa vaaleanruskea vakosamettitakki ja päällään tuo kuuluisa musta kalottinsa, vai olisiko fausti parempi ilmaus. Sellainen, jollaista myöhempi nero, Pentti Saarikoskikin, latinanlentojen penkkitoiverini keisarikunnasta Helsingin yliopistosta, alkoi käyttää jo nelikymppisenä...

— Että ihan Tampereelta saakka. Se oli mun lapsuuteni Rooma. Aamulehteenkö hän kirjoittaa? Mun tekeekin mieleeni taas tervehtää nuoruuteni virkapaikkaa. Ajatelkaa nyt aivosykyryöissänne nuorta kesätoimittajaa, Åf Ee Sillanpäättä. Eikä ollutkaan mun syntyessäni Hämeenkyrössä muita lehtiä koko Tampereella. Jo kahdeksankymmentäkahdeksan, silloinhan mun äitini Miina mun synnytti, on se lehti ollut mun kehtoni vierellä, muistelee Taata kahvipöydässä.

Roomalaisnumeroinen seinäkello naksahuttaa kuuluvasti li-

hetessään puolta kahdeksaa Kuitusten viihtyisässä takkahuoneessa. Pyytelen nöyryästi anteeksi myöhäistä vierailuani, kuulemma jo kolmatta vieraiden ilmaantumista tänä syyskuun kolmantenatoista. Ja vielä perjantaina. Lohdutan itseäni sillä tiedolla, että ne kaksi muuta eivät edes ole pyytäneet etukäteen lupaa...

Jotenkin menee sormi suuhun haastattelua tehdessä, vaikka kysymykset on tehty valmiiksi monen monen pohdinnan jälkeen paperille: Mitähän Taata tuohonkin vastaa? Mutta kirjailijamestari ottaakin ohjaket käsiinsä nuorelta ja tottumattomalta. Tampereelaisille Taatalla tuntuu olevan aina aikaa. Hän jopa hätäläntyy moninaista pökkuroimista ja ujustelua:

— On nyt vaan rauhallinen, mun oloni ei tästä miksikään valvaanu. Ettei vaan oma olonne? Vai näytänkö minä jotenkin ylen rasitetulta?

Melko pian Taata alkaa tutkistella mielellään erilaisia suomenkielen sanayhteyksiä, vanhoja rakkaita kirjailijan pohdiskelujaa:

— Se on, toi sana Aamulehtikin vähän kummallinen syntyperältään. Onhan niitä ny muitakin aamulehtiä. Mutta mullekin se on aina ollut vain Aamulehti, kuinka vanha mahtaa jo ollakaan, ei tule mun tietopiiriini, olisiko muuta nimmeä koskaan ollukaan. Se on muuten sitten maanantaina (ollaan perjantapäivässä) nunkin potretti lehdistä. Eikös se semmonen tapa vielä ole, että vähän tunnetumpien kuviakin julkipannaan? — Niin toi potretti sanoin, kun mun nuoruudessa nähkääs se sana aina lausuttiin "potretti", eikä portretti...

Aina välillä Kuitusten nuorimmat oppikoululaiset käyvät näyttämässä kotitehtäviään vanhemmilleen. Otto-poikanenkin painiskelee substantiiviattribuutin kanssa. Toteamme kain sen seikan, että äidinkielestä on keinotekoisesti tehty suorastaan monen koulun ainehvirviö kaikenlaisine mielettömine knoppeineen. Taatakin innostuu ja vahvistaa voimaperäisesti:

— Mun horisontistani semmonen on pelkkää peruukkimaaisuutta. Pedagoogia ja peruukkimaaisuutta se mun pienestä horisontistani on.

Siirrymme ajatuksen siivin välillä ja Taatalle niin rakkaaseen Hämeenkyröön. Veikeällä helppoudella Taata luettelee sen erikoisia kylien nimiä:

— Vanaja, Uskela, Laitila. Semmoisia samanlaisia kuin tunnetut pitäjien nimet. Oli tietysti joitakin persoonia käynnillä noista pitäjistä ja jäivätkin sinne kokonaan asumaan... Mutta Herttua, kummallista, eihän siellä Kokemaenjokilaaksossa mitään oikeita herttuaita ollut. Pohjanmaalla oli kylläkin Herttua-nimisiä inehmoita...

Tarina kiertyy pian kuin varkein takaisin kouluasioihin, kun talon nuorille tulee muita luokkatovereita kylään. Pyydän nyt Taatalta jotakin muistuttamaa Tampereen reaalityönsä ajoilta. Ilmoitan olleeni kyllä itse Klasun poikia. (Tuolloin en vielä edes tiennyt, että Sillanpää kävi viikonlopuilla kylässä luokkatovereillaan Sotavallan veljeksillä Lempiälän Kelhossa!)

Taata, F. E. Sillanpää

— Vai että klasipoikia. Klasipojiksi niitä mun yläalkeisopintojen alussa mainittiin ja se Klasikoulu (Tampereen klassillinen lyseo) perustettiin ensin meidän kouluamme, ihan samoihin huoneisiin. Aluksi meillä oli kai yhteinen rehtorikin. Kyllä ne klasipojat olivat meille läheisiä tovereita ja mun kaikkikin koulumuistot ovat niin mukavia että. Tai oli mulla vähän sellainen pelonsekainen kunnioituskin erästä opettajaani kohtaan, ja vähän taitaa olla vieläkin. Hän oli K.M. Relander, Karl Magnus, matematiikan opettajani ja samalla Reaalilyseon rehtori. Se oli juuri hän, joka hylkäsi mun ensiluokkalaisten maalaispojan, Miinan ja Pransun mökkilläispojien vapaaoppilasanomuksenkin kun hylkäysperusteluiksi riitti rehtori Relanderin kysymys, "jos sinu isä köyhä, niin kuinka hen koulutta sinu?" — Mutta mun muistuu mieleeni monta mukavaa asiaa ja opettajaa. Mä muistan sen klasikoulun rehtorinkin, Kaarlo Jaakkolan, jolla on sitä Siurossa oma pysäkkikin. Mukavaa sekin mulle oli, kun sain olla jo vähän tiedon vainoilla astelleena sen liikemies Liljeroosin

herrasväen lasten henkisenä imettäjänä, silloin sanottiin että informaattorina. Eikä silloin suinkaan sanottu sukunimiltä ensiluokkalaisia kuten mun tietopiiriin on tullut, sinäpersoonaa silloin vain käytettiin.

Taata siirtyi sitten kertoilemaan Helsinkiin tuloaan siteeraten ulkoa pitkät rimpus Vilho ja Bertta -balladia. Maalta-muuttokuvauksiin tuli lyhyt tauko, kun yritin kääntää keskustelumme tähän haastatteluun ja valokuvan ottoon. Pyysin luvan saada ottaa muutaman valokuvan tapaamisemme ja sen tulevan merkkipäivän muistoksi. Sanoin huolimattomasti vanhaa kameraani härveliksi. Kirjailijamestari iski heti kiinni tuohon härveli-sanaan:

— Tietääköks muuten, mikä se sellainen härveli oikeastaan on? Se on nimittäin eräänlainen haasian ja heinäseipään väliolomuoto. Pitkät riu'ut vain seipäänreilistä sojottamassa. No niin, ottaa vaan nyt sen potretin ja sanoo sitten, että tietää poseerata. Ollaan vaikka Oton kanssa tälläviisiin. Se on kuule, Otto, sillä lailla, ettei tässä tule meidän tietämyksemme piiriin, missä piin maapalleroisella tämäkin potretti vielä on kaikkien nähtävissä, juttelee Taata ja heristelee sormeaan Otolle, tyttärensä pojalle, joka edelliskesänä esitti Sillanpää-tä lapsena eräissä elokuvassa sen Myllykolukohtauksessa...

— Niin, ottaa vaan potretteja ihan rauhassa, ei se yhtään häiritse. Muuten se Nobelin palkinto. Ei o tainnu mun jälkeeni moni suomalainen saadakaan. (Tässä kohden Taatan kasvoille tuli ilkikurinen ilme!) Ne teki viisunkin silloin mustakin, kun se suuri kunnia mulle suotiin. Ne lauloivat tällä lailla:

Sai Sillanpääkin Noobelin
ja osti Sikrillensä soopelin! — Ja munhan oli ostettava armaalle Sikrilleni soopeliturkki...

Pelkään viipyneeni liiankin kauan, sillä kaunistuotoin punttikello raksatelee jo uhkaavasti lyödäkseen iltatuntejaan. Puolen tunnin kuluttua sitäpaitsi Taatan olisi jo määrä käydä iltalevolle. Kiittelen suomeksi ja latinksi ja esitän etukäteen maanantaita 16.9.(1963) varten. Taata kiittelee mutta ei jää nokkelanan vaan sutkauttaa leikkisästi:

— Onnea vaan hänellekin, kun täyttää 92 vuotta! Alkookos muuten vielä tänään Tampereelle, mun nuoruuteni Roomaan? Mun nuoruudessani istua jytyyteltiin sitäkin välillä yli viisi tuntia junalla. Vai että sanoo rakennettavan pian valmiiksi alle kahden tunnin autotietä Helsinki-Tampere: Se se onkin jo kovaa menoa! Mutta kuinkas ne asemat ja pysäkit nyt menivätkään sitä rautatiellä: Tampere, Säikkjärvi, Kulju, Moisio, Lempälä, Mattila, Viiala, Toijala... Mun nuoruudessanihan junat pisiätti melkein joka navetan nurkalla! Hyvää kotimatkaa vaan teitilenkin...

Olen jo kättelemässä Helsingin Herttoniemen Ilvestien Suurta Vanhusta; sana vanhus on kai liiankin masentava sellaisesta vitaalisesta vanhasta miehestä kuin Taatakin tässä nyt on. Vanhanakin hänessä on jotakin satakuntalaista karhua ja hämäläistä tarkkasilmäistä ilvestä, nyt mitenkään ylisanoihin lankeamatta...

Vaikeimmilta osiltaan ovat Taatan taistelut jo käyty. Oman Suomi-metsänsä rauhassa autereisessa auringon siimeksessä on nyt hienoilla ja vetreillä Taatalla suojainen vanhuuden pesänsä leikkii siellä vaikkapa lastenlastensa kanssa. Saa-koon hän kauan naittia täysillä hyvin ansaitsemistaan taatanpäivistä: paljon onnea 75-vuotiaalle Taatalle!

Noin siis kirjoitin syksyllä 1963: Hyväksyn. 1993.

Jaakko Nurmesniemi

Airoilla koreasti

eli tarina kolmen kaveruksen juhannussoudusta Lempäälän ympäri.

Vuoden 1988 juhanuussiiä oli komea. Se täytti kaikki kriteerit täydellisestä juhannuskelistä eli lämpöä piisasi, tuuli ei kiusannut ja kesä oli kukkeimmillaan.

Kolme lempääläistä kaverusta oli haunonut perinteistä poikkeavaa juhannusaatto-ohjelmaa jo pitkään. Ajatuksissa siinä vetinen urakka — koti-Lempäälän kiertäminen veneellä soutuun.

Ongelmana on, miten selvitä Herralankosken padosta, tuumivat kaverukset, mutta totesivat kuitenkin olevansa raavaita miehiä ja kantavansa paatti-pahasen yhden palon yli, että heilahtaisi. Siis tuumasta toimeen. Starttipaikaksi valittiin taktisista syistä Herralankosken jälkeinen vuolle — Herralavuolle. Taktiikkaan vaikutti oleellisesti se seikka, että vene oli Herralan kylän Antilan talon vene, jota lainattiin tarkkailun tutkimusretkeen.

Lähdön huumaa

Lähtöhetkeksi valittiin aamutuiman jälkeinen hetki, kello yhdeksän. Vene vesille ja vahvin mies airoihin. Sovittiin, että kukin kiskoi kymmenen minuutin soutuvuoroja, kuitenkin niin, ettei mitään suurta hikiä yritettäisi.

Näin irtauduttiin vanhan ratsutilan rannasta ja annettiin lämmin ajatus kaikille niille Antilan talon samansukuisille isännille, jotka 1500-luvusta lähtien ovat asuttaneet kauniita Herralankosken rannan tiluksia.

Soutu alkoi. Ohitettiin Salonsaari hyvissä voimissa, etelänpuolelta koukaten ja samalla ihailtiin Nurmisaaren uikeaa omakotiasutusta. Edessä oli souturessun ensimmäinen jännittävät paikka — Lempäälän kuulujen koskien ohitus.

Pauhusta solinaksi

Lempäälän vesistöjen omaleima on ollut sen kosket. Niissä ovat vuodattaneet hikiä ja mananneet sielun vihollista avuksi niin Birger-jaarlin ristiretkelijät kuin ne sadat koskienperkaamiseen osallistuneet talonpojat.

Kirkkojärvestä lukien koskia on kutsuttu Kuokkalankoskeksi, Papinkoskeksi, Niemenkoskeksi ja Herralankoskeksi. Entisaikaan niin vuolaasti jylysseet kosket ovat nykypäivänä vain solisevia aavistuksia entisestä.

Rautatiesilta alitettu. Ex-ammattilaisjäähäkköilijä Heikki Riihirantakin on viettänyt kesälään katselleen kosken solinaa, tiesi joku.

Ensimmäinen koskiosuus ohitettiin ilman pärskeitä ja edessä oli laskeutuminen Majaustahteen ja sen hetkeksi rauhallisempaan vedenjuoksuun.

Hakkarin kartanon jyhmeät rakennukset tulivat näkyviin. Ravintolaa tuostakin suunnitellaan, tiedettiin ja asia hymisten hyväksyttiin.

Hakkarin kartano tiedettiin jähmeiksi paikaksi, olihan siellä solmittu Daavidin kapinan rauha 1400-luvulla ja oli pa Engelin suunnittelemassa päärakennuksessa lausuttu Lempäälän suojeluskunnan syntysanatkin.

Pentti Lyytikänpoika, Djäkn-liikanimeltään, piti Kuokkalan-koskessa myllyjä eli bisnestä on tehty Lempäälän elämänsä rannamailla jo vuosisatoja. Eskolan Aleksanterin ja Koskisen Yrjön panoksenhan kuntalaiset tunsivat kuluvalta vuosisadalta. Museoina ovat kauppa ja paja nykyään ja raavaat miehetkin niissä olivat visiteeranneet, oli gallupin lopputuloksena.

Niemi sahajätösten päällä

Viimeinenkin juoksevan veden osuus oli jäänyt taakse ja eteen aukeni Kirkkojärven selkä. Oikealle jäi Jaranlahti ja vene jatkoi rivakkaa etenemistään Hollonnon rantoja nuoleskellen. Rantojen rehevyyttä ihailtiin ja joukon historikko valaisi, että sahajätösten päällehen koko Hollonnonka onkin rakentunut. Olihan paikalla 1880-luvulta lähtien kolmen vuosikymmenen ajan ollut suuri saha — Antti Ahlströmin omistama Hollon-saha.

Saha ei ollutkaan mikään yhden miehen sirkkeli, vaan parhailaan yli sata henkeä työllistänyt fabriikki. Omat sivuraitteet, lastenkodit ja jopa Kuokkalan kansakoulunkin vaativat Hollon työntekijät.

Uimarannan kohdalla muisteltiin aikaa, kun hyppy kolmesta metrillä jaloilleen oli miehuuden merkki. Nyt vähän rapistuneen näköiset hyppytelineet olivat ihmien vähän kansoitettuja, olihan juhannus ja suvi suloinen.

Monikohan tuli ajatelleksi Lempäälän verratonta kauneutta järveltä käsin, joukon Mouhijärveläis-syntyinen apriko aiheellisesti.

Uotin luonnonparantolan kohdalla oli soutuvuoron vaihto ja taktiikkapalaveri siitä, kuinka kanava selvitettäisiin. Joukon pienin ja voimiltaan heikoin mies sai tehtäväksi kipaista ilmoittamaan sulkumestari-Urkille, että täältä tullaan. Ja tulitiin kanssa, kanavan pukkeihin kiinnitetyissä naruissa roikkuen uskalikot selvisivät veden noususta ja hups! Vanajaveden puolella oltiin. Kanava oli kukkaloistossaan hiljentyvää tarkkailua vaativa, upea paikka.

Kolmesta sillasta ali ja käännös vasempaan kohti viimeisiä etappeja eli Havaslahtea ja Ahtialan-merta.

Lintuparatiisi

Ahtialan-järvelle päästyä muuttui maisema jälleen. Ilmasa ja vedessä alkoi siipien suhina.

Siikkiuikku mulahti sukelluksiin tuolla, naurulokit tappelevat hauenpäistä tuolla, nokikana souteli taas tuolla ja pikkukuovi kimautteli sinisellä taivaalla.

Lintujen runsaus oli upeaa nähtävää.

Soutu sujui, jo hiukan rakkaisin käsin, ripeästi. Loppu hämmötti.

Juhannussauna, lenkkimakkara ja mallasjuoma kangasteli urakoihin mielessä, mutta vielä oli urakkaa.

Hääkivensilta alitettiin ja livuttiin Liuhanvuolteeseen. Muutama veto ja imu vei kohti Herralankosken pataa.

Jäisiköhän elävien kirjoihin, mikäli tuosta päästäisi menemään, arvuutteli joukkio, mutta ei kokeillut asiaa käytännössä. Vene rantautettiin ja ei muuta kuin kantoon. Venehän meni yli Herralan-tien, että sora rapisi ja vauhti oli niin kova, että joukon pienin mies mulahti kosken rantakuohuihin rähmälleen. Mutta kesä kuivaa sen, minkä kastelee ja souu jatkuu.

Muutamaa aironvetoa ennen rantaa, teki soutaja tempun. Kesken kaiken, ilman varoitusta airomies jätti työnsä ja su-

kelsi Herralankosken virkistävään veteen. Muut tyytyivät myhäilyyn ja saattamaan veneen rantaan.

Juhannusurakka oli ohi, kolmisen tuntia lähdön jälkeen. Kyllä Lempäällä kelpaa katsella — myös vesiltä.

Muistiin merkitsi väljällä tavalla ja soveltaen

Juha Raunio

mukana veneessä Petri Antila ja Markku Joursanta.

Museoruokaa

Museon aarteisiin kuuluu erittäin kauniilla käsialalla kirjoitettu vanha reseptivihko. Mielestäni siinä olisi aineistoa jopa pieneksi keittokirjaksi, mutta siltä osin jään vielä hautomaan ajatusta. Oheistan kuitenkin ehdotelman pieneksi juhla-ateriaksi. Kannattaa kokeilla ainakin.

Keisarinsoppa

Kaikenlaisia luita ruskeutetaan uunissa sellerin, purjenlaukan, palsternakan ja moillaisen kanssa pannulla, johon on pantu vähän vettä. Ruskeutettua kaada ne kaikki kattilaan ja 3 l vettä päälle ja anna kiehua 2 tuntia, siivilöi se jauhosihdin läpi. Ota 3 rkl voita, 3 rkl jauhoja ja ruskeuta ne kattilassa. Kaada siivilöity liemi päälle ja anna kiehahtaa, pane pieni ryyppy konjakkia tai madeiraa ja pane tarjolle kovaksi keitetyjen munaviipaleiden kanssa.

Makaroonikrokettia

- 75 g makaronia
- 3/4 l maitoa
- 1 teel. sokuria
- 1 rkl voita, vähän suolaa ja muskottia

Ensin kiehautetaan makaroonit vedessä ja vesi kaadetaan pois. Sitten pannaan siihen kiehuvaa maitoa, annetaan kiehua pehmeäksi, sitten pannaan 2 rkl vehnäjauhoja, annetaan kiehahtaa ja lisätään mausteet ja voi. Seos pannaan jäähtymään, 2 munaa vähän vispilöidään ja seotetaan seokseen sen jäädyttyä. Sitten muodostetaan seoksesta 2 tuum. pituisia korinmuotoisia krockettia. Pyöritetään ensin munassa siten riivileivässä ja keitetään rasvassa. Syödään liharuokien kanssa.

Härkäpaisti

Otetaan härkäpaistipalananen, joka on reiden yläpuoli, nuijataan varsin hyvin, että se tulee mureata ja maukasta. Jos liha on laihaa, niin täytyy munuaisrasvaa kääriä lihan ympärille. Liha pannaan paistumaan vähän voin ja rasvan kanssa ja vähän kiehuvaa vettä. Paista härkäpaisti hyvin kuumassa uunissa ja valele usein kastilla lihaa, ettei se pala (joka 10 min.). Kun ruskea kuori on muodostunut lihan ympäri riputa suoloja ja vähän jauhoja lihan ympärille. Paistetaan 15—30 min. joka naulaa päälle ja 15—30 min. yli sen ajan riippuen uunin kuumuudesta. Jos uuni olisi niin kuuma, että liha palaisi, niin täytyy panna rasvalla voideltu paperi lihan päälle. Valmiina nostetaan paistivadille ja kastiin pannaan vähän kiehuvaa vettä, suolaa ja hienonnettua valkopippuria, kiehau-

tetaan ja kaadetaan kastikecuppiin. Jos kasti on liika rasvasta, niin ota rasvaa pois, ettei kasti ole huonosti sulavaa ja epäterveellistä.

Riivileipä pudinki

- 6 1/2 dl maitoa
- 1 dl korinttia
- 150 g riivileipää
- 100 g voita
- 6 munaa
- Kaneelia ja sokuria maun mukaan.

Kiehauta maito ja vispilöi sitten riivileipä maidon sekaan. Anna kiehua siksi kun seos on aivan irti kastrullin pohjasta. Seota sillon voi ja anna seoksen jäähtyä. Vispilöi munan ruskuaiset ja valkuaiset vaahdoksi. Voitele ja jauhota vuokko hyvin. Seota kaikki aineet hyvin sekasin, pane vuokkoon ja anna paistua 3/4 tuntia tavallisessa lämpimässä. Pane tarjolle mehukastin kanssa.

Joulunpyhiksi voisikin sitten tehdä piparkakkuja kerralla vähän reilumman annoksen, jos sattuu poikkeamaan vieraita. Näin reseptivihossa esitellään

Piparkakkuja Lukkarinmäeltä

- 4 kg vehnäjauhoja
- 2 kg siirappia
- 1 kg sokuria
- 1/2 kg voita
- 1/2 kg puhdist. ihraa
- 30 gr kardemummaa
- 15 gr neelikoita
- 15 gr inkivääriä
- 30 gr hien. pomeranssin kuor.
- 75 gr puhd. soodaa

Siirappi sekoitetaan jauhoihin useammassa erässä, sekottaen erien välillä yhteensä 4 kup. vettä. Mausteet ja sooda sekoitetaan suorastaan jauhoihin. Lopuksi sekoitetaan sulatettu voi ja rasva.

Sitten vaan oikein mukavia ruokahetkiä toivoo kaikille reseptien jäljentäjä

Raija Isotalo

Hakkarin päärakennus Einari Niemisen omistusajalta. Kuva luultavasti vuodelta 1915.

Kanta-Hakkarin historiaa

Lempäälä mainitaan historian lehdillä ensimmäisen kerran maallisena pitäjänä Davidin kapinan yhteydessä. Vuonna 1438 Ylä-Satakunnassa riehunut talonpoikaiskapina ja erityisesti sitä seurannut Kuokkalan rauha 9. tammikuuta 1439 on se tapahtuma, jonka muistoksi Lempäälä vietti vuotta 1989 550-vuotisjuhlavuotenaan.

Sen kunniaksi, että Davidin kapinan rauhansopimus 550 vuotta sitten tehtiin Lempäälän Kuokkalassa, Lempäälän kunta teetti muistolaatan, joka kiinnitettiin kunnan omistaman Hakkarin kartanon seinään ja paljastettiin sunnuntaina 8. päivänä tammikuuta 1989.

Kuokkalankosken kulttuurimaisema

Kanta-Hakkarin liittyy olennaisesti Kuokkalankosken kulttuurimaisemaan. Kuokkalan kylä on ilmeisesti syntynyt jo rautakaudella. Se oli pitkään maakunnan keskeisimpiä liikenne- ja kauppapaikkoja. Kylä on sijainnut ikivanhan Hiiden tien varrella, josta merkinä ovat säilyneet mm. vuonna 1943 puretun satavuotiaan sillan kiviarkut.

Kuokkalankoski on neljä kilometriä pitkä virta, joka yhdistää Herralankosken Kirkkojärveen. Ennen tällä matkalla oli neljä erillistä koskea — Kuokkalankoski, Papinniemenkoski, Niemenkoski ja Herralankoski. Varsinkin Kuokkalankoski on kalvas muisto entisestään, vielä viime vuosisadan puolivälissä se ryöppysi valtaisina kuohuina. Koskia on perattu viisi kertaa vuosien 1757—1871 välillä. Vuonna 1859 perattiin erityisesti Kuokkalankoskea, jolloin noin kolmen metrin putous muuttui vain vuolaaksi virraksi. Viimeisten perkausten avulla oletettiin saatavan koski kulkukelpoiseksi laivaliikenteelle. Kun tässä ei onnistuttu, Lempäälän kanavaa alettiin kaivaa nykyiselle paikalleen.

Kuokkalankoskeen ovat olennaisesti liittyneet myös myllyt, joista viimeinenkin jouduttiin hävittämään tämän vuosisadan alussa. Kuokkalan kylässä on säilynyt perinteistä rakennuskantaa kapean kyläraitin varrella, Kanta-Hakkarin ja Ollilan tiloilla. Myös Eskolan kauppakartano ja Koskisen ajokalutehdas ovat perinteisissä asuissaan. Nikkarintyyllisessä entisessä Aleksanteri Eskolan Kauppakiinteistöissä, jonka

päärakennus on vuodelta 1902, toimii kauppamuseo.

K. A. Koskisen ajokalutehtaan pajarakennus on vuodelta 1910 ja toiminta jatkui aina vuoteen 1975 asti. Kaikki pajan vanhat koneet ja työkalut ovat tallella ja pajarakennus kokonaisuudessaan on ainutlaatuinen näyte siirtymävaiheesta käsityöstä konetyöhön. Koskisen asuinrakennuksen vanhoihin liikeiloihin on sijoitettu parturi- ja kampaamomuseo. Lisäksi museoraitilla on sotaveteraanien perinnekammari ja suutarimuseo. Museoalue muodostettiin vuonna 1981 Lempäälän kunnan ja Lempäälä Seura ry:n yhteisin toimin.

Ajallisesti monikerroksellista raittia voidaan pitää niin kulttuurihistoriallisesti, historiallisesti, rakennushistoriallisesti kuin rakennustaiteellisestikin arvokkaana miljöökokonaisuutena.

Kanta-Hakkarin päärakennus on yksittäisenä rakennuksena ehkä arvokkain ko. kokonaisuuden osa ja raitin varrella sijaitseva tilan talli- ja navettarakennus on konkreettisesti raittia rajaavana elementtinä tärkeä. Päärakennus on vuonna 1984 suojeltu vahvistetulla kaavalla.

Kanta-Hakkarin tilan vaiheita

Vanhimmat tiedot Kanta-Hakkarin tilasta ovat vuodelta 1540, jolloin se oli yksi Lempäälän kuudestatoista tilasta. Kylvömääristä päätellen tila on ollut varhain vauras — kylvömäärät olivat Kuokkalan kylän toiseksi suurimmat 1500—1600-lukujen vaihteessa. Tiedot tilan historiasta menneinä vuosisatoina ovat hajanaiset, mutta ainakin vuodelta 1704 löytyy tieto, että Hakkarin ja Eskola, joka erotettiin virallisesti isojaossa vasta vuonna 1816, muodostivat ruodun numero 39, joka oli yksi Lempäälän kuudestatoista rustholista eli ratsutilasta. Melkein kaikki ratsutilat olivat säätyläisten omistuksessa ja Kuokkalan Hakkarin omisti vouti Niilo Weckman muiden tilojensa ohella.

Vuonna 1772 Hakkarin isäntä Montell sai kestikievarioiden keudet. Majoituksen lisäksi oli kestikievari velvoitettu tarvittaessa muutenkin huolehtimaan matkaajista, mm. hollinkyydin järjestäminen liittyi kestikievariin. Krouvinpito-oikeuden tila oli saanut jo aiemmin.

Tietoja tilan vanhoista rakennuksista ei ole ja tiedot nykyisenkin uusklassisen päärakennuksen rakentamisajankohdasta vaihtelevat aina vuodesta 1802 1820-luvulle.

Rakennuksen valmistumisen aikoina tila oli Svinhufvud-suvun hallussa. Gustav Svinhufvud oli syntynyt Sääksmäen Rapolassa vuonna 1774. Hänen virkanimikkeitään olivat mm. Satakunnan tuomiokunnan kihlakunnantuomari, hallituskonseljin kirjuri, senaatin oikeusosaston jäsen sekä lisäksi protokollasihteeri. Laamannin tittelin hän sai vuonna 1825.

Gustav Svinhufvud kuoli 1.2.1830 Lempäälän Hakkariissa. Hänen kuolemansa jälkeen tila siirtyi hänen puolisolleen Catarina af Enehjelmille, jonka perintötila Hakkari oli alunperin ollut. Catarina kuoleman jälkeen tila siirtyi heidän perikunnalleen. Tilalla isännöi seuraavana heidän vanhin poikansa Gustav, joka syntyi Lempäälässä 11.5.1817 ja kuoli Hakkariissa 3.4.1901. Hän oli isänsä tavoin laamanni sekä kihlakunnan tuomari Porvoon tuomiokunnassa. Hänen kuolemansa jälkeen tilan perivät hänen lapsensa.

Oltuaan 1700- ja 1800-luvuilla säätyläisiin kuuluvilla paikallisilla tai kansallisilla merkkihenkilöillä Hakkari siirtyi 1900-luvun alussa pois säätyläisyydeltä.

Vuodesta 1901—1912 tilaa omistivat Juho Kustaa ja Aurora Kärppälä. Tämän jälkeen omistajat vaihtuivat vuoden parin välein.

1912—1914 Lennart Wirzenius
1914—1916 Johannes Nieminen
1916—1917 Hugo Perttula
1917—1918 Pietari Laitinen
1918—1920 Kalle Wehmas
1920—1921 Isak Isotalo
1921—1922 Valle Antila

Vuonna 1922 tila siirtyi Lauri Johannes ja Martta Sofia Yliselle, jotka vuonna 1969 lahjoittivat lapsilleen Kanta-Hakkarin tilan lähes kokonaan. Itselleen he jättivät vain Tampereen tien länsipuolelle ja Pirkkalan tien eteläpuolelle jäävän noin 5 ha:n alueen, jolla myös tilan päärakennus ja muut rakennukset sijaitsevat. Heidän kuolemansa jälkeen vuodesta 1982 tilan tämän osan omisti perikunta.

Kanta-Hakkarin rakennushistoriaa

Nykyinen päärakennus on rakennettu 1800-luvun alussa, tarkemmat arviot rakentamisajankohdasta vaihtelevat vuodesta 1802 aina 1820-luvulle asti. Gustav Svinhufvudin perunkirjassa vuodelta 1830 mainitaan erikseen kolme erihintaista ulkoseinää, joissa oli vuorilaudoitus ja talo ei siis todennäköisesti ollut valmis ko. ajankohtana. Tämä seikka antaa tukea myöhäisemmälle valmistusajankohdalle. Suullisen perimätiedon mukaan talon on suunnitellut Carl Ludwig Engel. Päärakennus edustaa tyyliyhdistystä empireä. Tyyli saavutti Suomen osaksi lännestä käsin 1700-luvun lopulla ja osaksi idästä 1800-luvun alussa. Empire-rakennuksille leimaa-antavia piirteitä ovat yksinkertaisuus ja selkeät massat, aukkojen sommittelu, limitetty vaakavuoraus — siihen liittyen öljymaali jo 1800-luvun alusta — sileät materiaalit, esim. listoitus oli aina höylättyä. Julkisivujen pääväri oli keltainen ja voimakkaat antikisoivat listat ja koristukset maalattiin kalliisti valkoisella öljymaalilla. Nämä piirteet toteutivat Hakkarin päärakennuksessa. Osa kattolistoituksesta on kyläkin myöhemmin uusittu karkeammalla puutavaramalla sekä vanhoista maalauskestävyydestä on valkea sana mitään varmaa, mutta ullakon ikkuna-aukkojen yläreunoissa on ollut

nähtävissä merkkejä tummuneesta keltaisesta vesimaalista — öljymaali oli vielä kallista.

Meille, jotka totuimme vuosikymmenet katselemaan Hakkarin päärakennusta keltaisena, nykyinen väri oli sangen yllättävä, eikä kaikille ehkä perin mieluisakaan.

J. A. Mikkolan vuonna 1917 signeeratussa maalauksessa ei päärakennuksessa ole lainkaan näkyvissä päilykuisteja. Kellarin ja keittiöpäädyn laajentaminen ajoittuu 1930-luvun jälkimmäiselle puoliskolle. Itäpäädyn kuisti kesäverantoi-neen rakennettiin 1930-luvun lopussa ja paraatikuistia uusittiin vuosikymmenen vaihteessa. Paraatikuistia korjattiin lisäksi 1950-luvulla. Lisää asuintilaa saatiin vuonna 1945 rakentamalla vinttikamarit.

Puolitoistakerroksisen päärakennuksen molemmiin puolin on ollut yksikerroksiset hirrestä rakennetut punamullatut siipirakennukset. Matalat siipirakennukset olivat tunnusomaisia herraskartanoille aina 1800-luvulle saakka. Vuoden 1927 tilannetta kuvaavassa maa-alueiden mittauskartassa uusjakoa varten on jäljellä enää idänpuoleinen piharakennus.

Tiilinen karjarakennus rakennettiin 1911. Navetassa oli tilaa 50 lehmälle, navetakeittiö ja maituhuone. Tallissa oli tilat 7 hevoselle.

Monien maanviljelystä, karjanhoitoa ja puutarhataloutta harjoittaneen tilan ylläpitämättömien piharakennusten tarkasta rakentamisajankohdasta ei ole tietoa. Runsasta työ-, karja- ja asuintilaa joka tapauksessa tarvittiin.

Vuonna 1927 päärakennusta lähestyttiin suoraan pohjoisesta nurmikentän poikki. 1930-luvulla pihajärjestelyjä muutettiin niin, että paraatikuistin eteen muodostui nykyinen ympyrä.

Myöhempien aikojen merkittävänä tapahtumana voidaan vielä mainita — lähinnä paikallishistorian saralta — Lempäälän suojeluskunnan perustaminen Hakkarin salissa 17.10.1917. Toinen tieto mainitsee päivämääräksi 15.10.

Ostettuaan suojelukohteeksi määrätyn Hakkarin 15.6.1988 Lempäälän kunta osittain muutti rakennuksen ravintolaksi, osittain entisöi arkkitehti Ritva-Maija Saarisen johdolla ja vuokrasi ravintoloitsijoille, jotka ovat huolehtineet sisustuksesta museotoimenjohtaja Kari-Paavo Kokin asiantuntija-apua käyttäen.

Rakennetussa ympäristössä tulee seutukaavaliiton suositusten mukaan säilyttää kohteita, joilla on huomattavaa rakennustaidellista tai rakennusteknistä arvoa, jotka ovat kylän, pitäjän, maakunnan tai valtakunnan kannalta historiallisesti merkittäviä. Näitä ovat esimerkiksi henkilö-, sivistys-, talous- tai sosiaalishistoriaan liittyvät rakennukset. Kaunista suomalaista empireä edustava Hakkari täyttää monessa kohdin juuri nämä vaatimukset.

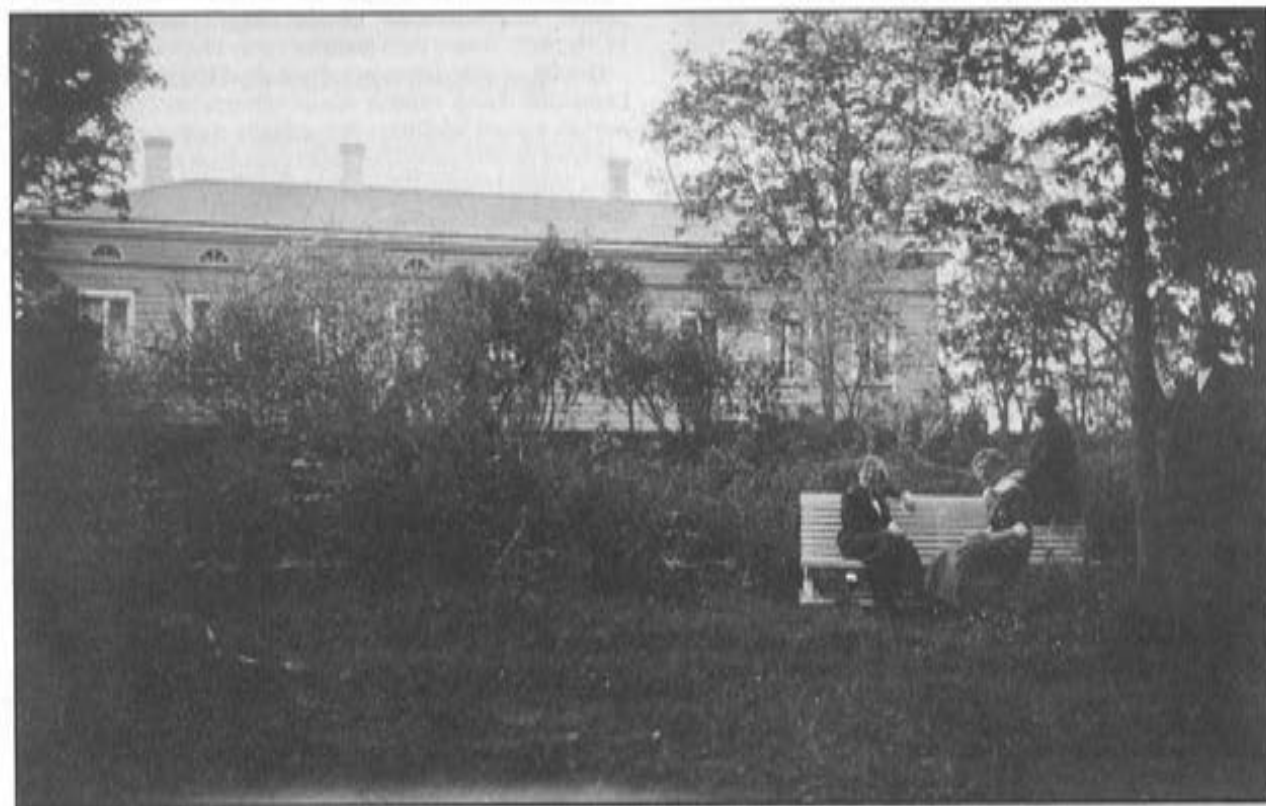
Suomi on ollut toisen maailmansodan jälkeen uudisrakentamisen kärkimaita maailmassa. Samaan aikaan se on jäänyt vanhan kulttuuriympäristönsä hoitajana kehitysmaaksi. Lempääläiset toimet Hakkarin kohdalla kuitenkin osoittavat, että vielä on toivoa Suomenmaassa tälläkin kulttuurisaralla, kun vain toimeen tartutaan eikä pitkään enää vitkastella.

Tällä esitykselläni olen pystynyt valottamaan vain ohuen pintakerroksen Hakkarin kartanon historiaa. Toivottavasti se kuitenkin on herättänyt teissä kipinän ruveta penkomaan tarkemmin kotikuntanne historian mittaamattoman rikasta aarrearkkua.

Anna-Maria Mustonen

Tampere-Helsinki-maantie kulki Hakkariin päärakennuksen ohii kuvassa näkyvää aidan viertä pitkin.

Hakkariin päärakennus kosken puolelta kuvattuna.

Terva, viina ja sauna

Vuosisatoja ja tuhansia on ihmisillä ollut moninaiset tautien ja sairauksien parannus- ja hoitokeinot. Sananparsi oli "Kun terva, viina ja sauna ei auta, on tauti kuolemaksi".

Lapsuusvuosiltani muistan särkevää hammasta ja turvontutta poskea hoidetun siten, että sukkaan tai pieneen kangaspussiin pantiin kuroja, lämmitettiin uunissa kuumaksi ja haudottiin poskea.

Hoitokeinona oli sekin, kun järvestä haettiin iilimato, noin kymmensenttinen, pikkusormen vahvuinen musta mato, jonka nimenä saattoi olla myös juotikas. Se pistettiin suuhun särkevään ikeneen kohdalle. Siihen se pureutui ja alkoi imeä tulehtunutta verta pois. pakotus ja särky helpotti ja paranikin.

Lähin asukas Kangasalle mentäessä oli Koivulan Justiina, vanha mummo, joka kävi meillä villoja kehräämässä 20-luvulla. Kertoi hilnellä olleen iilimatoja vedellä täytetyissä lasipurkeissa. Kellä oli hammassärkyä, ei tarvinnut muuta kuin tulla hoitoon.

Muuan kurillinen neuvo hammassärkyyn oli "ota vettä suuhun, istu kuumalle hellalle, kun vesi alkaa suussa kiehua, hampaan särkykin häipyi".

Yskää parannettiin laittamalla maitoon hienonnettua sipulia, joka kiehautettiin ja juotiin kuumana. Rohtona oli myös, että kahvikuppiin otettiin lämmintä maitoa ja siihen jokunen tippa pikiöljyä ja juoda kulautettiin.

Kulkukauppias Hugo Löppönen sanoi lamppuöljyn olevan yksikään hyvää, kun sitä tipauttaa pari tippaa kahviin.

Nuhaan oli lukematon määrä jos jonkinlaisia poppakonsteja.

Ripulia parannettiin syömällä kovaksi keitettyjä kananmunia ja vähän juustoa tai paastoamalla.

Kun tuli paiseita, joita sanottiin ikämiksikin, tehtiin ruisjauhoista ja vedestä notkea taikina, joka levitettiin paiseen päälle ja siihen sideharsoa ja lämmin vaate. Sen lämpimän hauteen avulla mätä tuli nopeammin pois ja parani arpeakaan jättämättä.

Ja sitten oli sarvisauna, jota tehtävää hoitivat vanhat mummot, joita sanottiin kuppareiksikin.

Hervannanmaassa oli sarvittajana Järven Maija, joka oli Annistossa palvelijana ja Lylyn Sohvia, joka kulki pitäjällä tekemässä pientä nappi-, lankarulla- ja hakaneulakauppaa. Tämä tapahtui 20-luvun puolivälissä ja olivat silloin jo vähän vanhemmanpuoleisia iältään.

Meillä lämmitettiin savusauna kunnolla. Paras lämmityspuu oli leppähalko. Muuripadassa kuumennettiin kirkasta lähdevettä kiehuvaaksi, että se oli steriiliä. Löylyssä saunan lauteilla kylvettiin ja peseydyttiin puhtaaksi.

Sitten istuttiin jakkaralle tai oikaistiin petille mahalleen. Sarvittajalla oli sarvet pesusoikossa kuumassa vedessä likoamassa. Ne oli tehty lehmän tai sonnin sarvista, koverrettu ontoksi. Sarven yläpähän laitettiin kuivatusta sianrakosta kalvo, joka sidottiin langalla kiinni.

Sitten sarvittaja otti piskuisen käytössä tummuneen kuppauskirveen, jonka terä oli vain 4 tai 5 millia leveä. Sillä hän naputti nopeassa tahdissa soveltuviin kohtiin 4 tai 5 lyöntiä, jotka juuri ja juuri läpäisivät ihon. Sitten otettiin soikosta sarvi, joka asetettiin reikien päälle. Kun melko kuuma sarvi al-

koi jäähtyä, muodostui sen sisään alipaine, ja se edisti vanhentuneen kuona-aineisen veren poistumista, ja sitä myötä asianomaiset säryt ja kolotukset helpottuivat. Niitä sarvia laitettiin tavallisimmin 7 tai 8.

Sitä minäkin polvenkorkuisena pistäydyin saunan oven-suupenkolla katsomassa, kun vanhempani istuivat jakkaralla sarvia selässä ja olkavarsissa. Sarvittaja oli valkoinen pitkä paita yllään. Saunassa oli ihanan lämmin. Savusaunan noen mustaamista seinistä ja katosta tuli oma erikoinen tuoksu. Savu ja kuumuus tuhosivat bakteerit ja basillit, mitään tullehduksia tai vihottelua ei sarvisaunan takia ainakaan meillä ollut. Vielä nykypäivänä on sarvisauna arvostettu hoitokeino, etenkin vanhemmille ihmisille.

Hieronta on ikivanha keino työn kangistamien ja kovettamien lihasten pehmittämisessä ja jännityksen laukaisussa. Hieroja oli Anniston tytär Lyydia Tuomina ja Kangasalan puolelta kävi Lindroosin Sanna. Kylällä kesäasukkaana käynyt Vileniuksen Toivo osasi hierojan taidot tarvittaessa. Hän oli tamperelaisia.

Monesti käytetty selän lihasjännityksen laukaisukeino oli se, että mentiin lattialle mahalleen. Toinen asteli selän päällä sukkasillaan pehmeästi. Kyllä se auttoi kummasti, tiedän sen omasta kokemuksestani. Näin tekivät monet meillä kortteeria olleet hakkuumiehetkin.

Jaloin sotkeminen sopi ainoastaan terveen selän lihasten jännityksen laukaisemiseen. Jos selässä on kulumavikoja tai sijoiltaan menneitä välilevyjä, silloin ei saa talloa.

Vanhat ihmiset hoitivat märkiviä haavoja asettamalla sen päälle nipun piharatamon lehtiä, joita myös rautalehdiksi sanottiin. Siihen ratamon lehtinippuun syljettiin ennen haavan päälle panoa ja sen päälle kiedottiin siteet. Puhuivat, että sillä parani hyvin.

Olin poikaloppi-iässä, kun sain risukosta pienen haavan sääreeni. Äitini kehotuksesta laitoin ratamonlehtiä sen päälle ja siteen. Siinä haavassa alkoi vähitellen tuntua kirvelyä, joka yltyi säryksi ja jomotukseksi. Ties mistä syystä, en kai osannut sylkeä oikealla tavalla. Otin siteen pois ja laitoin pelkän kankaan haavan päälle. Jomotus lakkasi ja haava parani aikaa myöten.

Aptekeissa myytiin vetolaastaria, jota levitettiin haavasiiteeseen ja laitettiin märkivän haavan päälle. Se oli nykyajan käytännöllisten teippisiteiden edeltäjä. 20-luvulla myytiin aptekeissa kuivaa kamferttia, se oli ruskehtavaa melko kovaa ainetta. Sitä pistettiin pirtun tai pontikan sekaan. Kun se liukeni siihen, niin tuli valmiita kamferttipippoja. Se oli entisajan yleisrohto vaivaan kuin vaivaan.

Ennen sanottiin, että kaikki mitä teet, tee tervan kanssa. Kyllä se päteviä aine olikin. Muuten jos oli huono taitamaton tekijä, niin sen työ oli tervassa, veressä ja riässä.

Tervalla kyllästettiin laivat, veneet, reet, kärryt ja kaikki tarvittava. Tervaa käytettiin myös haavojen hoitoon, otettiin puoliksi tervaa ja puoliksi voita tai talia, sulatettiin ne yhteen, kun hevonen tai muu karja sai haavoja tai muita kolhuja. Niin sitä voidetta vaan päälle. Se suojaasi haavaa lialta ja karpasiltä ja aina parani.

Tervaa käytettiin myös ihottumien hoitoon. Velipoika sa-

noi 50-luvulla säireensä tulleen punottavan inottoman. Hän meni lääkäriin, joka kirjoitti reseptin, sillä sai apteekista pulon jotain litkua. Siellä hän voiteli ihottumaa monina päiviä. Se ei auttanut, ihottuma levisi vaan. Sitten hän laittoi tervaa ja viikon päästä oli terve.

Omakohtaisena kokemuksena minulla oli kun toistakymmentä vuotta sitten sain kenties hyönteisen puremasta ihottuman lonkkaani. Se oli alussa sormenpään kokoinen. Kokeilin siihen tuttavaltani saamaani sien-ihottuman salvaa, jota hän käytti sormiinsa. Minulle se ei auttanut juuri yhtään. Sitten muistin tervan. Kyselin sitä rauta- ja maalikaupoista. Siellä oli kemikaaleilla lisättyä venetervaa. Sellainen ei käynyt. Monen kyselemisen jälkeen sain oikeata kantotervaa, laitoin sitä ihottumaani, joka oli vuoden aikana laajentunut 4 sentin läpimittaiseksi. Voitelin sitä parina päivänä ja laitoin villaisen kankaan päälle. Sillä ihottuma häipyi täysin eikä ole uusinut vähääkään.

Näin ollen voi sanoa, että yksi vanha konsti on parempi kuin pussillinen uusia.

Entisaikana oli monia kansanparantajia. Yksi niistä oli vuosisadan alussa Tampereella, Mäkelinska-niminen rouva, joka voiteli ihmisten särkyjä ja kolotuksia itse valmistamillaan salvoilla, joiden pääsisältönä oli terva. Mustaa se ainakin oli. Sillä voideltiin kolottavat paikat. Morikan Kalle isännällä oli nenä kipeänä ja hän meni Mäkelinskalle, joka siveli nenään sen mustan satsin niin kuin toisillekin potilaille. Morikka taisi olla vähän hänilläään, kun hän lähti kaupungille kävelemään, ja ihmiset loivat kummastuneita silmäyksiä hänen nenänsä, paranihan se siitä.

Toinen enoistani, Eemeli, joka otti sukunimekseen Koivu-ranta, alkoi sairastella sisällisiä poltteita ajoittain. Lylyssä oli 30-luvun alussa jonkinlainen kansanparantaja, vanhempi nainen. Eemeli matkusti sen luokse junalla. Se oli antanut Eemelille hypypsellisen suolaa, paperiin kiedottuna, sanoen "nuolaise sitä suolaa vähän, heitä se kauas ja huuda huiis taudit mettään". No, eihän se siitä miksikään tullut. Hänen vai-vansa saattoi olla sappikivikohtauksia.

Eemeli oli muuten niitä kuningas alkoholin uskollisia alamaisia ja palvojia. Näin ollen ei hänen terveytensä voinut olla paras mahdollinen. Alkoholismi, jos mikään, on itse hankittu sairaus.

1920-luvun puolivälissä oli Kautialassa vanha mummo, reumatismin takia lähes liikuntakyvytön. Talonväet laittoivat sille kesäaikana lämmintä kylpyvettä suureen puiseen ti-

nuun. Oli polvenkorkeinen, kun seurasin sitä. Sen muistan selvästi, kun tuotiin säkkillä muurahaispesiä, joka kihisi täynnään muurahaisia. Se kaadettiin tiinuun lääkeaineeksi. Mitä muuta siihen laitettiin, en tiedä, ja minä lähdin siitä kotiin. En seurannut niitä toimia loppuun asti.

Haastattelin Anniston talon emäntää Katri Rantasta, 80. Hän kertoi, että vanhoina aikoina kun oli paljon kyykäärmeitä lehmiiä keväällä ulos laskettaessa niiden sorkkanvälit sekä nilkatkin voideltiin tervalla. Se torjui käärmettä puremasta. Jos kyy siitä huolimatta puri, myrkytty jäi tervan päälle. Myös lehmän turvan ympärille saatettiin sivellä vähän tervaa.

Kyykäärmeitä oli 1920-luvulla todella paljon. Luonnossa liikkueita niitä näki melkein joka päivä.

Katri Rantanen kertoi, että hän nuorena meni yhteen taloon iltamiin. Siellä oli pihan sivulla ruohikkoja ja siinä laudan pätkä, jossa oli sen verran naulaa pystyssä, että puhkaisi kengän ja tuli jalkapojhänkin läpi. Vähän verta tuli. Talon isäntä sipaisi siihen tervaa. Sitten pisti rautalehtiä ja siteen. Kenkä jalkaan ja takaisin toisten mukaan kuin ei olisi mitään tapahtunut. Toisena päivänä jalka oli vähän kipeä, mutta parani vihoittelematta.

Näistä kaikista selviää, että terva esitti tärkeää osaa entisaikojen elämänmenossa. Tuskin ilman sitä olisi tullut toimeen. Sillä parannettiin haavat ja ruvet. Tervaa myydessä saatiin rahaa.

Kerroin hampaiden särkemisestä. Niitäkin oli, jotka ottivat itse särkevän hampaan pois. Ainakin Hirvipuron isäntä Arvi Eeva sanoi, että hän nykäisi tongilla kipeän hampaan pois. Kun kysyin eikö se tehnyt kauhean kipeää, hän sanoi: "Se oli vaan se yksi kerta".

20- ja 30-luvulla oli hyvin monilla ihmisillä, nuorillakin, huonot rikkiäiset särkevät hampaat. Ei ollut järjestettyä hammashuoltoa eikä monella tahtonut olla varaa hammaslääkäriin, oli pula-aikoja.

50-luvulla Heinonsalmen Antolla alkoi hammasta särkeä, kun hänen omat hoitokonskinsa eivät auttaneet. Poski turposi pahannäköiseksi. Oli mentävä lääkäriin. Kun lääkäri näki tilanteen, hän aloitti ikkaisen nuhdesaarnan, kun ei ollut hoitanut hampaitaan eikä tullut ajoissa hoitoon. Aikansa motkottettuaan hän suoritti tarvittavat hoitotoimenpiteet. Sitten Antti kysyi: "Mitäs tää haukkuminen maksaa?"

Jaakko Koivuville

Joulu

Olet lämmin, rauhoittava, kiehdot salaperäisenä ihmisen mieltä. Levität juhlan tuntua kauan ennen ja jälkeen varsinaisen juhlapäivän.

Jouluna on pakko lähteä kirkkoon, siellä saa tunnelmaa. On kuin valahtaisi ylle juhlapuku.

Mikä sitten joulussa kiehtoo ja vetää puoleensa? Lahjat, kuusi, loisto ja hällinä? Mutta tämälämpäisen juhlanhan voisi viettää muulloinkin milloin vain. Juhlalliset ulkonaiset puitteet eivät toki ole pahasta joulunakaan, antavathan ne hyvää ja ehkä vastaanottavaistakin mieltä, kunhan emme unohda todellista joulun sanomaa.

Teille on syntynyt vapahtaja. Tämä sanoma on joka joulu yhtä uusi ja tosi. Mistä meidän vapahdetaan? Synnistä ja kuolemasta. Kuka on syntinen? Sinä ja minä. Suuria ja kovia sanoja, ehkä ajattelet. Hukassa olisimme, ellei meitä olisi vapahdettu. Se on suurin joululahja, minkä koskaan olemme saaneet. Antakaamme sille — arvoa ja ottakaamme se ilojten ja kiittäen vastaan.

Sirkka Ulanen v. 1992

Lempääläiset menossa talonpoikaismarssille Helsinkiin autolla.

30-luku – ristivetoa ja yhteenkuuluvuutta

Itsenäinen Suomi oli 75 vuotta sitten, keväällä 1918, syvästi haavoittunut. Vielä 30-luvullakaan ei tahtonut löytyä eheyttä eikä ymmärtävää vuorovaikutusta eri kansanluokkien välille. 30-luku olikin monessa suhteessa ristivedon aikaa.

Lapuanliike, polttavaa historiaa

Eri puolilla Eurooppaa esintyi maailmansotien välisenä aikana useita oikeistoradikaalisia liikkeitä, tällaisena on muun muassa pidettävä Suomessa syntynyttä lapuanliikettä.

Marraskuussa 1929 Lapualla oli kokoontunut kommunistinuuria kokoukseensa. Heillä oli yllään punaiset paidat. Joukko lapualaisia repi paidat nuorilta. Tästä alkoi 1920- ja 30-luvun vaihteen näkyvin oikeistoradikaalinen liike, lapuanliike, jossa oli aineksia niin suomalaisesta maaperästä kuin ulkomailtakin.

Yleismaailmallinen lama oli ulottunut Suomeen jo 1928, jolloin varsinkin maanviljelijöiden elintaso laski pienentyneiden metsätulojen vuoksi. Tähän oli vaikuttanut puutavaran maailmanmarkkinahintojen putoaminen. Maanviljelijöi-

den nousukauden aikana ottamat lainat sekä myös verot jäivät yhä yleisemmin maksamatta, mikä näkyi lisääntyneissä pakkohuutokaupoissa: niiden määrä viisinkertaistui vuosina 1927-29. Lama kiristi miellaloja.

Keväällä 1930 kiinteytynyt lapuanliike levisi koko maahan ja sen johtavana tavoitteena oli kommunismin poiskittämisen suomalaisesta yhteiskunnasta. Lapuanliikkeestä ei muodostunut kannattajistoiltaan Saksan ja Italian fasististen liikkeitten tapaista keskiluokkaan nojautuvaa liikettä, Suomessa taloudellinen lama ei ollut niin ankara kuin kyseisissä maissa, taloudelliset ristiriidat ja liikehdintä työmarkkinoilla ja koko yhteiskunnassa eivät Suomessa koskaan kiihristyneet niin pitkälle kuin esimerkiksi Saksassa. Lapuanliike oli yleisluontoinen porvarillinen reaktio kommunismia vastaan, kun maan vapaus ja yhteiskuntajärjitys olivat joutuneet vaaraan. Liikkeen johdossa oli maanviljelijä Vihtori Kosola. Sen ydin oli järjestö nimeltään Lapuan Liike ry.

Lapuanliikkeeseen liittyneiden jyrkkien aineiden vaikutus johti myös omavaltaisuuksiin, joita esiintyi kesällä ja syksyllä 1930 kommunistien ynnä muiden kyydityksinä sekä niin sanotussa Mäntsälän kapinassa helmi-maaliskuun vaihteessa 1932.

Oikeistoradikaalisuutta johtaneen Lapuan Liike ry:n toiminta oli tullut kyyditysten ja Mäntsälän kapinan vuoksi

Kosti-Paavo Eerolainen

epäilyttäväksi. Sen vuoksi järjestö määrättiin lakkautettavaksi 24.3.32 toistaiseksi ja korkeimman oikeuden päätöksellä lopullisesti 14.6.1935. Lapualaiset olivat tällä välin ryhtyneet muodostamaan uutta järjestöä Isänmaallista kansanliikettä - IKL - jonka perusohjelma hyväksyttiin 5.6.1932 Hämeenlinnassa.

Kosti-Paavo Eerolainen - aktiivinen kyyditsijä

Yksi lapuanliikkeen värikkäimmistä persoonallisuuksista oli Kosti-Paavo Eerolainen, jota on sanottu kyyditysten eli "muilutusten" veteraaniksi. Hän osallistui kaikkiaan kahtentoista kyyditysmatkaan, joita hän on kuvannut artikkelisarjassaan Elämästäni tuli suuri seikkailu. Kirjoitukset sisältävät muutakin sen ajan polttavaa historiaa. Eerolainen toimi aluksi Vaasan Etsivän keskuspoliisin - EK:n - vakinaisena etsivänä, tällöin kommunismi antoi eniten työtä. Vuonna 1929 Eerolainen siirtyi Helsinkiin EK:n palvelukseen etsiväksi. Suorine pohjalaisyhteyksineen Eerolaisesta tuli Artturi Vuorimaan ohella Helsingin "iskuryhmän" johtaja.

Kosti-Paavo Eerolainen tuli kuvioihin kommunistimielisten kansanedustajain Eino Pekkalan ja Jalmari Rötön suurkaappauksen yhteydessä. Lapuan liikkeen johto pillitti muiluttaa heidät Lapualle.

Kommunistinen puolue oli Suomessa lakkautettu 1925, mutta siihen kuuluneet jatkoivat toimintaa sosialistisen työväen ja pienviljelijäin puolueen nimellä. He saivat eduskuntaan muun muassa Eino Pekkalan ja Jalmari Rötön, joiden kyyditys annettiin Helsingin iskujoukon tehtäväksi. Pekkalan ja Rötönä etsittiin aluksi useaan otteeseen kotoa ja virkapaikoilta, mutta kun tässä epäonnistuttiin, Eerolainen ehdotti, että heidät siepattaisiin kesken eduskunnan perustuslakivaliokunnan istunnon 5.7.1930.

Ennen eduskuntatalon valmistumista eduskunta kokoontui niin sanotun Heimolan talon salissa, jossa myöhemmin sijaitsi elokuvateatteri Aloha. Valiokuntien ja ryhmien istuntopaikkana toimi Säilytalo. Helsingin iskujoukon jäsenten saavuttua Säilytälölle perustuslakivaliokunnan istuntosaliin vapaaherra Ernst von Born kohottautui täyteen pituuteensa ja tiukkasi Eerolaiselta, kenen valtuuttamina miehet olivat liikkeellä. Eerolainen vastasi heidän saaneen valtuutensa Suomen isänmaalliselta väestönosalta - ainakin hän jälkeensä muisti niin sanoneensa - ja vilautti EK:n virkakorttia. von Born istuutui virkkamatta enää mitään.

Artturi Vuorimaa oli jo temmannut pienikokoisen Rötön sylissä ja ryhtynyt kiikuttamaan häntä ulos. Autoon ei Rötön mielisuosiolla mennyt, ja Vuorimaan voimat olivat jo lopussa.

- Tähän se minusta jää, pistäkää autoon, jos voitte! Tuomisto aukaisi auton oven ja Soimamo sekä Kiveklis-Stenbäck työnsivät Rötön sisälän parin pohjalaisen avustamina. Autoon sulloutui neljä miestä häntä vartioimaan.

Vuorimaan velvateessa autovanhusta käyntiin tapahtumapaikalle ehätti Rötön avunhuutojen hälyttämänä passipoliisi, mutta päätteli, että kyseessä oli vain pyörtyneen poiskuljetus ja kääntyi pois. Kyyditysauto ehti poistua kaupungista rauhassa ennen kuin hälytys ehti poliisille.

Eerolainen raahasi sillä välin Sjölundin avustamana Pekkalan ulos kokoushuoneesta. Ernst Estlander (ruots.) ja J. F. Aalto (sd.) yrittivät väliin, mutta Eerolainen löi heitä kävelykepillään. Pekkala tarttui kouristuksenomaisesti valiokun-

tahuoneen ovenriipaan, mutta Jaamala irrotti hänen otteensa, sitten ulko-oven kahvaan. Vastassa olivat kuitenkin pohjalaiset. Aktivistilehti ilkkui, että Pekkalalle jäi muistoksi Suomen parlamentista vain Säilytalon oven ripa.

Kansanedustajat luovutettiin EK:lle vain sillä ehdolla, että presidentti tulisi Senaatin torille, kun talonpoikaismarssin osanottajat kerääntyivät sinne 7.7.30.

Kun Eerolainen oli muilutusten takia erotettu EK:sta, hän sai työ- ja turvapaikan ensin Aktivistilehdestä ja sen lakkaamisen jälkeen Sinimusta-lehdestä.

Koska osa lapuanliikkeen jäsenistä ei sopeutunut valtiollisen järjestelmän laillisuusvaatimukseen, he saivat siitä rangaistuksia. Eerolainen oli vankeudessa neljättä vuotta.

Oman artikkelisarjansa mukaan Eerolaisen tuomiot olivat: Pekkan ja Rötön kyydytyksestä korkeimman oikeuden päätöksen mukaan (syksyllä 1931) 2v 8 kk kuritushuonetta ja viraltapano. Aktivistilehden eräällä sivulla olleesta uhkailusta 1v 1kk kuria. Mäntsälän kapinasta 1v kuria. Niin sanotusta Huitin-jutusta korkeimman oikeuden päätöksellä 1v 10kk kuria. Eerolaisen saatua ensimmäisen tuomionsa lapuanliikkeen johto päätti, että hän ei istu sitä. Näin alkoi hänen Eestiin saakka ulottunut, värikäs pakoilunsa.

Kosti-Paavo Eerolainen pakomatalla Lempäälässä

Artikkelisarjassaan Elämästäni tuli suuri seikkailu Eerolainen on kertonut: "Ratkaisevasti vaikutti pakoiluni onnistumiseen se, että jouduin eräällä matkalla Lempäälän kartanoon. Tilan isäntänä oli Eestin vapaussodan aseveljeni Yrjö Järvi-Haavisto, joka rouvansa kanssa toimi pontevasti ja rohkeasti vaikeissa tilanteissa puolestani.

Syyskesällä ennen Eestiin lähtöäni valtiovalta alkoi suurryntäyksen pidättämisekseni, sulki tiet ja toimitti ratsioita joka taholla, varsinkin Hämeessä. Silloin hivuttauduin Lopen kartanoon. Sivuun heitettiin upseerinpuku, ylioppilaslakit ym. pukineet, joita olin käyttänyt. Talon rouva, joka oli taidemaalari, ryhtyi pukemaan minua naiseksi. Tulos oli loistava. En ollutkaan mikään tavallinen, vaan ylihieno, kesälläkin turkkisia käyttävä, kalliita koruja kantava korkeapovinen madame.

Kun katsoin itseäni peilistä, tuli mieleeni yhdennäköisyyttä johonkin henkilöön. Selvisi myöhemmin, että eräällä ranskalaisessa elokuvassa huvitalon emäntä jollakin tavoin isoine nenineen ja teennäisine hymyineen oli kaksoisolentoni.

Eräs ikävyys tässäkin keksinnössämme oli. Minulla oli liian suuri jalka, numero 43. Oli siis välttettävä kävelemistä. Varmuuden vuoksi kutsuttiin Helsingistä sotakaverini Aulis Vehniäinen Lempäälään koekaniiniksi tuntemaan minua. Tulos oli jälleen loistava. Aulis luuli minua italialaiseksi laulajattareksi (Antonietta Toiniksi eli Toini Nikanderiksi) eikä epäillyt sittenkään, kun paljastin kärkeän miesääneni.

Tämän jälkeen eivät meitä enää pelottaneet piikkimatot ja poliisivartioiden maanteilla. Auto oli luottamusta herättävän hieno, samoin formupuvussa ollut kuljettaja. Me rouvat poltelimme takaisuimella hienoja englantilaisia savukkeita - hajuveden tuoksu oli hyväilevän pehmeä. Poliisit totesivat ratsipaikoissa hienon herrasväen olevan liikkeellä, ja tie oli vapaa."

Esteri Linnansaari on kertonut minulle vuosina 1986 ja 1992 muistelmiaan Eerolaisen olosta Lempäälässä:

"Eerolainen ei hyväksynyt saamiaan tuomioita, koska hän oli mielestään menetellyt oikein kyyditessään kommunisteja ihannemaan rajalle. Sen vuoksi hän pakoili vankilaan menoaan, ei arkuudesta vaan periaatteesta.

Kun olimme muuttaneet Lempäälään, asuimme aluksi Sarvikasjärven rantatöyräällä lähellä Moisio pysäkkiä sijainneessa rakennusmestari Vuorisin huvilassa.

Kun Kosti-Paavo Eerolainen oli tuomiotaan paossa Lopella Helvi ja Yrjö Järvi-Haaviston luona, poliisit etsivät häntä jatkuvasti, mutta kun he olivat tulossa jalkaparikassa Lopelle, joku aina soitti sinne ja Kosti-Paavo souti Sarvikasjärven yli meille.

Eerolainen asui Lopella niin sanotussa kummituskamarissa, jossa oli Maexmontanien aikana tapahtunut lapsenmurha. Sinä kesänä asui samassa huoneessa toisinaan myös runoilija Heikki Asunta. Tämä oli eräänä iltana sepittänyt lapsenmurhasta runon ullakkokamarissa ja luki sitä moneen kertaan Eerolaiselle, joka olisi jo halunnut nukkua. Asunnan poistuttua vähäksi aikaa huoneesta Eerolainen sitoi langan pirunviulaksi ikkunan hakaan. Kun Asunta rupesi huoneeseen palatuaan lukemaan taas runoa, Kosti-Paavo alkoi vinguttaa pirunviulua. Asunta sieppasi äkkiä puukon, meni ikkunan luo ja kysyi:

- Mikä se oli?

- Se oli Maexmontan, joka kummittelee. Se ei tykkää, kun sinä kirjoitit hänestä runon, sanoi Eerolainen ja kiskaisi taas langasta.

Silloin haka irtosi ja putosi rämähtäen lattialle. Taikauskoinen Asunta hyppäsi äkkiä sänkyyn ja sanoi:

- Minkä minä kirjoitin, sen minä kirjoitin.

Kun Eerolainen oli lopulta pidätetty, hänet vietiin Riihimäen varavankilaan. Mieheni, kuvanveistäjä Väinö Rautalin, Helvi ja Yrjö Järvi-Haavisto sekä hammaslääkäri Anna-Maija Lindgren kiivivät häntä siellä tapaamassa. Kerrotaan, että Anna-Maija Lindgren oli häneen rakastunut, eikä ihmekään, sillä Eerolainen oli luonteeltaan "fiksu" ja hyvin isänmaallinen. Kasvoiltaan hän oli miellyttävän näköinen. Kerran, kun mieheni oli Kosti-Paavo tapaamassa Riihimäen varavankilassa, hän muovaili tämän sivukuvasta pienikokoisen reliefin, jota myytiin lapuanliikkeeseen osallistuneiden ja siitä syystä kärsimään joutuneiden hyväksi."

Eerolainen oli Viron vapaussodan ajalta Yrjö Järvi-Haaviston ystävä. Tämän jäämistöstä sain Aune Salmuksen välityksellä valokuvia lapuanliikkeen ajalta sekä Eerolaisen kirjeen Järvi-Haavistolle.

Lähettäjä: N:o 123 Eerolainen

Riihimäellä joulupäivänä 1935.
Kartanonomistaja

Aseveljeni!

Jouluaattona saapui yllättäen minulle kymmenkunta kirjettä, joukossa mm. Helvin ja Sinun kirjoittamasi. Ne kaikki toivat joulutuntoa ja hyvän mielen. Kun aattona vielä vankilan johtaja, opettaja ja pastori saapuivat selliini toivottamaan hauskaa joulua, tuntui, ettei mitään toivomisen varaa enää vankina ollen voi olla. Ihmeellisesti on vain tämä koopeeläisyys teihin takertunut, kun läksitte ilmoja uhmaamaan näin pitkälle matkalle ja juuri juhlan kynnyksellä. Lumiesteet oli-

Säästäjien pankki

Talletustilillä

7%

Juoksevatilillä

5%

E. P. Pankki Oy.

PÄÄKONTTORI: Lapualla.

SIVUKONTTORIT:

Helsingissä, Kauhavalla, Seinäjoella, Turussa, Vaasassa, Viipurissa, Valtissa ja Ylihärmässä.

AUTOKORJAAMO JA -KOULU Ylistarossa

Työt suoritetaan nopeasti, hyvin ja halvalla.

Kommunistien ei tarvitse vaivautua.

Kunnioittaen: *KUSTAA VANNAS.*

Kansanliikkeen kannattajat!

Talonpoikaimarssi- ja Lapuanliike-

nimiä r y i j y t ovat arvokkaita muistoja historialliselta vuodelta 1930. Tilatkaa ne nyt!

Kunnioittaen:

Lapuan Kofftyö

LAPUA.

LAPUAN LIIKKEEN ISKUJOUKKO

Helsingissä vieraillessaan ennen talonpoikaimarssia sai tilaisuuden tutustua Uimahallin ravintolaan ja totesi mainitun ravintolan täyttävän sekä ravinnon että kohtelun puolesta korkeimmatkin vaatimukset. Iskujoukko suosittelee mitä lämpimämpiä mainittua ravintolaa kaikille Helsingissä kävijöille.

SUOSIKAA
HAARLA-YHTYMÄN
KOMMUNISTIVASTAISIA LIIKKEITÄ

Raef. Haarian Paperinjalostustehdas
Haarian Paperitehdas Oy.
Haarian Selluloosayhtiö
Osähdhis Raef. Haaria, Tallinn
Lohjan Selluloosa Oy.
Kotkan Sulfaattiselluloosatehdas

vat tehneet mäntsäläläisille y.m. haittaa eikä kukaan aattopölinä käynyt täällä, mutta toivottavasti nyt pyhien välipäivinä. Mitä kirjoitit forstmestaristamme, on mielestäni sopivinta ja jätän asian Sinun hoitoosi. Jo aikaisemmin tiesin, että K. hoiteli näitä asioita salassa rouvaltaan, mutta syy siihen oli minulle tuntematon. Nyt kyllä käsität. Joka tapauksessa K. itse vaikutti oikealta mieheltä ja reilulta. - En ole saanut Latvian mitalla. Vähän oudolta tuntui, kun tänne vankilaan jollekin elinkautiselle tuli sellainen. Jo toista vuotta sitten vaimoni sisko kävi ltn. Cammelinin luona puhumassa k.o. merkistä ja silloin se luvattiin. En ole sitä varten mitään todistuksia lähettänyt, sillä kirjoitinhan v:n 1919 jälkeen toistasataa sivua Eestin retkestä "historiikki-toimikunnalle" (Helaselle), joten sen perusteella tietävät minun olleen Walgan ja Marienburgin taisteluissa. Ole hyvä ja muistuta tästä asiasta Kurejoelle ja että lähettäisi merkin tänne. Byström muuten jouluksi kirjoitti myös Valtosen sellaisen saaneen. Vaimoni osoite on: Toini Eerolainen, Kausala, Hietana.

Kiittä puolestani niitä ystäviäni siellä, tunnetuita ja tuntemattomia. En odottanut, että niin paljon myötätuntoa minua kohtaan riittäisi, mutta Sinä lienet sitä pitänyt vireillä. - Eläminen tuntuu paljon helpommalta, kun ajattelen, että jäljellä on vajaa 3 kk. rangaistuksesta ja sinä aikana lapsukaiseni eivät kärsi puutetta.

Tämä jouluni, jonka ilostuttamisessa Sinulla on suuri osa, on oikea rauhainen aktivistin jouluni ja paras mitä olen vankilassa viettänyt. Ei mitään purkautuvaa katkeruutta, vaan leppoisaa rauhaa. Aatto-iltana mietiskelin aseveljemme joulua Eestissä ja monia tuttaviani siellä. Samoin mietiskelin, mitä Palsista kirjoitit. Hänen osansa on hyvä ja mies on valinnut kokonaan toisen tien kuin esim. kpt. Piirand, eversti Keerig y.m. mutta jälkimmäisten tie, joskin vaikea, on sittenkin mieheks ja rehellinen. Palsin asema on juuri osin heidän kärsimyksiensä kustannuksella saatu. Jouluksi kirjoitti agronomi Tavalla minulle sattuvasti, eli siihen tapaan, että tein viisaasti, kun poistuin Eestistä, missä nyt muuten voisin roikkua joulukuusen koristeena.

Helville kirjoitin lähemmin joulunvietostani ja muusta, joka ei ole lähellä poliittikkaa, finanssi- y.m. harmillisia asioita. Älä ole allapäin, joskin "rae viljan sorti saraltesi", vaan ajattele Saarijärven Paavon tavoin. Ensi kesä on varmaan kaunis ja satoisia. Syksyllä on taas sellaista mustan puhuvaa miehen korkuista kauraa, jossa sorsapoikeet herkkutelevat, ja puutarha antaa työtä prykimestarille ja rastaat metsästäjilleen.

Onnellista ja menestyksellistä uutta vuotta!
Aktiiviset terveiseni!
Veljesi Kosti-Paavo

Paavo Susitaipaleen kuvaus Eerolaisesta

Paavo Susitaival (s. 1896) on kertonut minulle: "Eerolainen oli hyvä ja puuhakas mies vaikkakin vähän iksy ja omavaltainen. Kyydytyksistä saamansa tuomion täytäntöönpanoa hän oli paossa mm. Virossa Arthur Sirkin hoivissa, mutta siten Päts luovutti hänet Suomeen, vaikka hän oli poliittinen pakolainen. Eerolainen on vielä elossa ja asuu Kuusamossa." (Haastattelu on tehty 20.11.1992)

Rafael Haarla - liikkeen jyrkän siiven edustaja

Lapuanliikkeellä oli selvästi kaksi siipää, maltillisempi ja jyrkempi. Jälkimmäisen edustajana tunnetaan muun muassa tehtailija, kauppaneuvos Rafael Haarla, joka omisti vuodesta 1929 lähtien Laukon kartanon Vesilahdella. Hän oli Lapuanliikkeen valtuuskunnan jäsen vuodesta 1930 ja kuului niihin, jotka suunnittelivat kenraalimajuri Kurt Walleniukselta diktaattoria. Haarlan kerrotaan tulleen äärioikeistolaiseksi sen jälkeen, kun hänet oli puukotettu kesällä 1917 hänen poistussaan piiritetystä kaupunginvaltuustosta Tampereella.

Vaikuttimista ja syistä sittemmin kapinalliseksi katsottuun lapuanliikkeeseen ja liikkeen epäonnistumisesta Raf. Haarla kirjoitti 8.3.1932 Laukossa näin: "Lapuanliikkeellä oli tarkoitus painostaa hallitusta että se eroaa ja presidentti nimitäisi uuden ja ehdotimme että hallituksen muodostaisi kenraali Walden. Mutta meidän puhtaasti isänmaallisessa mielessä tehty yritys raukesi ja on meidät leimattu kapinoitsijoiksi. Todellinen irvikuva. Sillä harvoja poikkeuksia lukuunottamatta olimme useimmat itsenäistä Suomea luomassa vuonna 1918. Nyt isänmaalle vaarallisia miehiä sen vuoksi että emme olisi sallineet että maa jälleen vaipuu marksilaisuuden helmaan. Presidentti tahtoi erikoisesti painostaa kenraali Walleniusta, joka oli ollut LL:n sihteeri ja sanoo että kysymys on hänestä ja Walleniuksesta, ja me luulimme että kysymys on Suomen isänmaallisesta kansasta ja sen oikeuksista."

Marraskuun 21. päivänä 1932 antamallaan päätöksellä Turun hovioikeus tuomitsi Rafael Haarlan osanottonsa vuoksi Hämeenlinnassa pidettyyn kokoukseen ja sen päätöksiin sekä presidentille lähetetyn sähkösanoman laatimiseen ja myös sen johdosta, että hän oli Tampereella vuokrannut huoneen liikehtijöitä varten, avunannosta kapinaan kuudeksi kuukaudeksi vankeuteen. Rangaistus oli kuitenkin ehdollinen.

Kerrottujen tapausten jälkeen Rafael Haarla vetäytyi välittömästi poliittisesta toiminnasta. Hän omisti elämänsä loppuvuodet suuresti laajennettujen teollisuuslaitostensa ja Laukon kartanon talouden johtamiseen ja sen viljelysten laajentamiseen ja kehittämiseen.

Reino Hietarannan kertomus

Tampereen klassillisen lyseon eläkkeellä oleva lehtori Reino Hietaranta on kertonut minulle 1992 ja 1993 muistojaan 1930-luvusta. Kuvaus on pitkä, lyhyesti kerrottuna seuraavanlainen:

"Olen syntynyt Tampereella 17.8.1912, siellä kävin myös Klassillisen lyseon. Opiskeltuani kielii Helsingin yliopistossa valmistuin filosofian kandidaatiksi. Mutta lapsuus- ja nuoruusvuosien kesät vietin Akaassa ja Lempäälässä.

Oskari Jaakkola - maltillinen paikallisjohtaja Lempäälässä

Koska äitini kuoli nuorena ja isäni sairasteli pitkään, olin kasvattina setäni Oskari Jaakkolan, entisen Hietarannan, perheessä. Ollessani pikkupoika setäni omisti Viialan kartanon, jonka hän myi kapinakevään 1918 ikävien ja järkyttävien muistojen vuoksi ja osti Lempäälästä Tolvilan kartanon (vuonna 1920). Siellä oli mm. suuri puutarha, omenapuita-

Sinimusta-järjestö otti osaa Viron oikeistoradikaaliseen vallankaappausyritykseen v. 1935 ja se lakkautettiin. Myös IKL:ää syytettiin mm. osallistumisesta siihen. Helsingin raastuvanoikeus hylkäsi jälkimmäisen syytteen 29.11. 38 ja keuhällä 1939, jälkimmäiseen tilaisuuteen kerääntyneiltä IKL:n jäseniltä suurkirkon portilla.

kin oli toistasataa. Lukioluokilla ollessani toimin Tolvilassa puutarhurina.

Koska tilanhoitaja ja muut palkkalaiset huolehtivat talon töistä, sedälleni jäi aikaa muun muassa poliittisille harrastuksille. Kun tuli punalippujen ja punaisten paitojen aika, kommunismin leviäminen koettiin todellisenä uhkana, ja taistelu sitä vastaan oli 1930-luvulle leimaa antava piirre. Niinpä setäniikin oli lapuanliikkeen kannattaja ja sen eräs paikallinen johtaja silloisessa Lempiälässä. Mutta uskovaisena miehenä hän ei suvainnut kyydityksiä eikä muita väkivallan tekoja. Kommunismin vastustamista hän kannatti, samoin maanpuolustuksen tehostamista. Sedältäni kuulin paljon lapuanliikkeen tapahtumista ja niiden taustoista sekä henkilöistä ja heidän suunnitelmistaan.

Kesällä 1930 setäni ja hänen poikansa Samuel osallistui talonpoikaismarssiin. Samuel oli ruumiillisesti vähän raihas, mutta henkisesti hyvin vireä ja kiinnostunut politiikasta. Tolvilassa oli suuri, musta radio, jossa oli iso torvi. Siitä kuuntelin tarkasti, mitä Senaatintorilla tapahtui talonpoikaismarssin aikana. Marssiväli oli nykyisen Stadionin vaiheilta Senaatintorille.

Muutamien kyyditysten takana oli Vapaussodan Rintamiesten Liiton jäseniä, muun muassa eräs minunkin sukulaiseni. Liitto oli perustettu (vuonna 1929) heikommassa taloudellisessa asemassa olevien vapaussoturien auttamiseksi.

Kun olin vuonna 1932 vapaaehtoisena asevelvollisena Hii-

meenlinnan jääkäriyhteyksissä, meidät lomautettiin joksikin aikaa yleismaailmallisen talouspulan vuoksi. Juuri silloin puhkesi Mäntsälässä yhteenotto lapuanliikkeen miesten ja hallituksen välillä. Odottelin kaiken aikaa, peruutetaanko lomautukseni. Svinhufvudin radiopuhe rauhoitti sitten tilanteen.

Mäntsälän kapinasta syytettyjen asiaa käsiteltiin Turun hovioikeudessa, ja kun kenraalimajuri Wallenius palasi sieltä Helsinkiin, menin asemalle katselemaan tilannetta. Väkeä liikehti siellä melko paljon ja Walleniuksen vastaanotto oli lämmin.

IKL

Lapuan Liike ry:n lakkauttaminen (1932) johtui sen käyttämisestä epädemokraattisista keinoista, ei sen tavoitteista. Liikkeen tavoitteita rupesi jatkamaan Isänmaallinen kansanliike IKL, joka toimi demokraattisin keinoin. Minäkin kuulin IKL:ään ja kävin kuuntelemaan muun muassa Vihtori Kosolan puhetta. Hän oli voimakas puhuja ja voimakas persoona. En osaa enää sanoa, kuinka etevä hän oli ajattelijana, eikä hän ollut enemmän käytännön mies. Ideologioiden joukossa oli muun muassa sotilaanakin hyvin tunnettu, vielä elävä Paavo Susitaival, joka etsi esikuvia Italiasta. Hän käytti mielellään mustaa paitaa ja sinistä solmiota, kuten muutkin IKL:n jäsenet. Hän puhui ennen kaikkea korporaatioista eli

Syytetyt IKL:n edustajat menossa Helsingin raastupaan keuhkokuumeen 1939.

ammattijärjestöistä, joiden pohjalle luotaisiin valtiollinen systeemi.

Setäni luopui 1933 Tolvilan kartanosta siten, että hän teki vaihtokaupan Osmo Sillmanin kanssa, Sillman sai Tolvilan ja Oskari Jaakkola hänen kaupunkitalonsa Lohjalta. Kun vierailin siellä setäni luona, Lohjalla asui myös nuori eestiläinen juristi Arthur Sirk, joka oli päässyt pakenemaan Tallinnan vankilasta (marraskuussa 1934), saanut turvapaikkaoikeuden Suomesta ja asui juuri silloin Lohjalla. Hänen toimensa pysyivät salassa, kunnes myöhemmin saatiin tietää, että hän oli tehnyt vallankaappausyrityksen eestiläisten vapsien eli vapaussoturien sekä suomalaisten Sinimustien avulla ja yrittänyt kukistaa Eestin presidentin Pätsin. Vapsien toiminta vastasi suunnilleen lapuanliikettä ja tähtäsi siis kommunismin tehokkaampaan vastustamiseen sekä maanpuolustuksen lujittamiseen. Vallankaappausuunnitelma oli intomielinen yritys, mutta se epäonnistui ja Sirk joutui pakenemaan ulkomaille. Siellä hän sai surmansa, mutta hänet haudattiin Suomeen.

Kun olin Saksassa kieltä oppimassa, Sinimustajärjestö lakkautettiin. Seurasin tämän tilanteen kehittymistä päivittäin sekä lehdistä että radiosta.

Akateeminen Karjala-Seura - AKS

Opiskellessani Helsingin yliopistossa saksaa, ranskaa ja latinaa kuuluin AKS:ään, joka ajoi heimoaatetta, mutta joutopaikoilla en ollut. Järjestön toimesta julkaistiin muun muassa kirjanen nimeltään Isänmaa vaarassa, ja sitä levitettiin innokkaasti. Minäkin sen hankin, ja se on vieläkin tallella. Siinä ennustettiin jo Suomen ja Neuvostoliiton välisen sodan syntyminen.

Yhteenkuuluvuus syntyy

Sitten tuli vuosi 1939 ja ylimääräisten kertausharjoitusten aika. Olin silloin nuori vänrikki ja minulla oli taistelulähetä,

Lempääläiset talonpoikaismarssiin osallistuneet jonottamassa majapaikkaan.

Vihtori Kosola vuonna 1932. Kuvan takana teksti: Tulen sinne ensi perjantai aamuna, josta pyydän Teidän Herra At-ralle ilmoittamaan. Tervehtien Vihtori Kosola

Lähteitä:
Suomen kulttuurihistoria,
Juha Siltala: Lapuanliike ja kyyditykset,
K-P. Eerolainen: Elämästäni tuli suuri seikkailu. Artikkelisarja sisältyy Uuteen maailmaan.
Uusi maailma 1964,
Yrjö Raevuori: Laukon kartanon omistajia ja vaiheita.
Haastattelut.

joka oli tarmokas mies, mutta mielipiteiltään kova kommunisti. Hän sanoi, että tämä on turhaa touhua, Neuvostoliitto on rauhantahtoinen maa, eivät sen asukkaat tänne hyökkää. Kun vihollisen lentolaivueet sitten surisivat yllämme, lähettini tähyili taivaalle ja tuumasi, että ne ovat varmaan saksalaisten koneita. Mutta sitten alkoivat pommit tippua niskaan ja lähetinkin oli uskottava, että rauhantahtoinen Neuvostoliitto oli hyökännyt ja sota oli alkanut.

Kun talvisota oli loppunut, tiemme erkanivat. Yhteisten taisteluiden ja niiden välillä käytyjen keskustelujen päätteeksi lähettini ojensi minulle kätensä ja sanoi:

- Luutnantti oli sittenkin oikeassa.

Tämä on eräs esimerkki siitä, kuinka talvisota oli yhdistänyt kansan."

Kertojani Reino Hietarannan kokemukset ja muistot kohalokkaalta 30-luvulta ovat harvinaisen monipuoliset. Tolvilan kartanon vaiheisiin lisäksi sen, että kartano ja kylä erotettiin Lempiälästä vuonna 1932 ja liitettiin silloin perustettuun Viialan kuntaan. Seurakunnallisesta se oli erotettu jo 1927.

30-luku - värikäs vuosikymmen

Minkään vuosikymmenen ihmisille ei voi sanella, miten heidän pitäisi toimia, tuntea ja elämäänsä elää, sillä ihmiset reagoivat joka tapauksessa todellisuuteen siten kuin se heidän tajuntaansa kuvastuu. On kiintoisaa, että itsenäisen Suomen eri vuosikymmenet ovat niin erilaisia kuin ne ovat.

Eeva Anero

Birger Kingelin on kuvannut lapuanliikkeen aikaa Lempiälässä: "Tilanne lapuanliikkeen aikana oli sama kuin asekatkennan aikana 1944-45. Hallitus oli heikko, pelättiin kommunistikapinaa ja maan itsenäisyys oli vaarassa. Sen vuoksi varauduttiin pahimpaan mahdolliseen. Lempiälässä oli lapuanliikkeen aikana rauhallista. Kokouksia kyllä pidettiin ja talonpoikaismarssiin Helsinkiin osallistuttiin. Minunkin isäni, Otto Kingeliniä käytiin pyytämässä mukaan, muttei hän huonojen jalkojensa vuoksi lähtenyt."

Haltioita ja tonttuja Lempäälässä

Kansatiede määrittelee uskomustarinat kansankertomuksiksi, jotka kuvaavat ihmisen suhdetta yliluonnolliseen. Toiset uskomustarinoiden hahmoista kuten jättiläiset ja vuorenoikeudet, elävät vain kertomuksissa, toiset kuuluvat myös henkilökohtaisten elämysten piiriin, kuten haltiat ja tontut.

Palomäen pillipiipari

"Isäni kerto, että Lautakaton Kustaa oli nähnyt Palomäessä pillipiiparin. Se oli pikkunen, harmaa ukko, joka kulkiessaan soitti pilliä. Kun tuli kivi vastaan, se käveli kiven yli ja jatko taas matkaansa. Se oli kai jonkinlainen haltia. Minä kysyin, että miksei niitä haltioita enää ole. Isäni vastas, että kyllä niitä vieläkin on, muttei niitä näydetä."

Kertonut Kustaa Tuominen 1981

Kotihaltia

"Äitini äiti oli puhunut älähtäen, että kun se oli piikana nuoruudessaan, niin haltialle vietiin jouluna puuroa vinttiin.

Kerran sinne vinttiin meni joku palvelija hakeen lakanointa, kun joulukuun tarvittiin, ja siinä oli istunutkin kistan kannella semmoinen kauhee harmaa ukko. Hän tuli alas niin kovaa kyytiä, että meinas rappusista purota ja kerto sitten emännälle. Emäntä sano, että voi voi, mitä sinä sillä lailla. Olisit pyytännyt paitakankaan apua, niin olisit saanut. Mutta ei se enää uskaltanut mennä. Äitini äiti oli Sarvikkaan Pietilässä piikana, mutta en varmaan muista, oliko siellä se harmaa ukko.

Niillä piti olla riihitontut ja saunatontut ja niitä palvottiin kylläkin. Siinä talossa, jossa äitini palveli, oli nuori emäntä ja vanha emäntä, ja se vanha emäntä oli niin taikauskonen, että kun sinne tuli joku nainen, se sano:

- Hyvänen aika, kun on tommoinen työ, äkkiä pyyheliina kinnun päälle ja kinnu nurkkaan.

Tämmösiä ne puhu, mutta ei kai ne haltiat tosia ollu."

Kertonut Emma Leppänen 1981

Riihenhaltia

"Riihenhaltiaa en ole koskaan nähnyt, mutta kuullut siitä paljon puhuttavan. Ei se kai niin päivisaikaan juuri näkynyt, mutta mahdollista on, että riihenlämmittäjä, joka siellä riihessä oli myös yöllä, saattoi tällaisen riihenhaltian nähdä. Yleensä pidettiin hyvänä asiana, että tällaisia haltioita liikkui."

Kertonut Väinö Lehtinen

Näsärön tonttu

Näsärön tonttu asui samoissa huoneissa isäntävainon kanssa. Kun talossa toimitettiin henkikirjoitusta, tonttu pantiin piiloon vinttiin, ettei siitä olisi tarvinnut maksaa henkikirjoitusrahaa. Pikkupoika sanoi henkikirjoittajalle:

- Isä ja äitekin nostivat semmoista läjän rehjaletta pirtin vuorikattoon.

Tässä tapauksessa ei varmaankaan ollut kyseessä "oikea" tonttu, vaan joku vanhus, jota nimiteltiin tontuksi.

Kirsti Arajärven muistiinmerkitsemä tarina

Mikä ero sitten on haltialla ja tontulla? Kaarle Krohnin löytämä värsy ratkaisee asian näin:

Akka piru paran tekee,
miehet tontun synnyttää.
Para oli eräs haltioista.

Tarinoita takkatulilla

Perimätiedossa on runsaasti kokemuksia yliluonnollisista asioista, mikä johtunee siitä, että näistä puhuttiin entisaikoina paljon, tarinat kummituksista, menninkäisistä, haltioista ja tontuista olivat talvisten takkatulien äärellä suosittu ajanviette. Haltioiden ja tontujen näkemisen on sanottu johtuvan myös siitä, että entisajan ihmisillä oli taipumus ajatella symboloin ja uskoa ne todeksi.

Eeva Anero
Pürros Juno Strömberg

Talkoissa lapsen silmin

”Isommissa taloissa pidettiin rukiinleikkuutalkoita, varsinkin Kuljun kartanossa silloin, kun näitä torppareita vielä oli. Se kuulu tähän sopimukseen, että rukiinleikkuussa oli myös torpan emäntä ja kaikki lapset, jotka kynnelle kykeni. Emäntä leikkas ja lapset sitelivät, pienimmille lapsille annettiin koppa ja ne noukkivat tähkläpöitä siihen koppaan.

Työtä tehtiin innolla, koska Kuljun kartanossa odotti juhlapäivällinen. Minä olin 7 vuotta, kun Sarvassa asuttiin ja Yrjölän vainiolta korjattiin ruista. Tää oli se juhlahetki, kun päästiin päivällä Kuljun kartanoon syömään. Siellä oli klimppisoppaa, pannukakkoo ja tikkerperikrämmiä. Tää tikkerperikrämmi oli karviaismarjakeittoa, jossa oli vähän sokeriakin ja se oli mahdottoman hyvää, kun ei sellaistaakaan makeutta ollut ennen saanu. Kun vellikello soi, lähdettiin työhön takasi, kartanossa oltiin tunti jämtisti. Kello soi taas illalla kuudelta, silloin oli ehtoollinen. Siihen aikaan oli suurus, päivällinen ja ehtoollinen, ei silloin mitään lounaita eikä illallisia syöty.

Illalliseksi oli pernasoppaa, leipää ja suolakallaa ja sitten oli ohrankryynipuuroo ja marjasoppaa. Ja olipa tollasta palttua lihhaakin särpimeks, mutta mittään kasviksia ei täällä

tunnettu siihen aikaan, että olis talkoopöyrässä ollu.

Kun oli tää ehtoollinen syöty, niin vanhempi väki jäi tansseihin, mutta lasten täyty tulla kottiin.

Tansseissa oli Lehtimäen Jalmari soittamassa haitaria ja sitten oli viulunsoittaja, se oli talkoopellollakin mukana, kun leikattiin. Tää oli kilpapeliiä tää leikkuu.

Kuljun kartanossa oli ruotsinkielinen pehtoori, nimmee en muista. Hän sano, että yhden sitelijän pittää pärjätä kahdelle niittäjälle. Siinä oli Myllymäen Minna sitelemässä pehtoorille ja Riuttan Vilelle. Myllymäen Minna oli riuska ihminen ja aika suulaskin. Hän sito sitten niin paljon, kun näii kaks leikkaajaa kerkis leikkaamaan. Mutta sitten pehtoori ja Riuttan Ville ei saaneetkaan enää leikatuks niin paljoo, kun Minna olis sitonu ja silloin Minna sano, että tullee ko niitä sitomia vai sirotaanko kintut.”

*Kertoja: Erkki Rantala 1977
Keräilijä: Eeva Anero*

Lempäälä-Seura myy

Kirsti Arajarven Lempäälän historia
á 120 mk

Lempäälän valokuvia 1900–1991
- teosta á 50 mk

HIEROJA ARI PAASIVIRTA

Myös sidekudoshierontaa ja kotikäyntejä.
Puh. 676 667, Kulju.

KEMIKALIO JA TEKSTIILI SALO-SHOP

Puh. 3750 156 Lempäällä

Lempäälän Ehtookoto r.y.

Osoite: Katopelintie 9, 37500 Lempäällä
Puhelin: 931-3753 133

Pekka Kurkioja Ky

Sipiläntie 6, 33880 Sääksjärvi
Puh. 670 820

Lempäälän Kello ja Kulta

puh. 3750 606

KESOIL

P. LYYTINEN

Sääksjärvi puh. 670 867

J. HAAPASALMEN PUUTARHA

KULJU puh. 676 084

RAKENTAJAN TAVARATALO

LAUTA OY

Lempäällä Puh. 931-3751 611

Leipomo Ståhlberg ja Kumpp.

Om. Torkki ja Viskari
Lempäällä puh. 3750 323

Tilitoimisto Raija Lehtonen Ky

OP-Center Lempäällä,
puh. 3751 505, fax 3752 855

HYVÄÄ JOULUA JA
ONNELLISTA UUTTA VUOTTA.

Mikkolan Lomamökit

Jaakko ja Ritva Mikkola, puhelin 3746 310

KODIN KONE HALLI

LEMPÄÄLÄ VIRASTOTALO PUH. 3751 500

Liisan
Leipomo

676 501
Kulju

Lempäälän Luontaiskylpylä

LUONTAISHOITOLA • FYSIKAALINEN HOITOLAITOS
Uotintie 2, 37500 Lempäällä,
puh. 931-282 3111, ma-pe 9-16, su 12-18

KÄSI JA
TAIDE
TEOLLI
SUUS

LEMPÄÄLÄN KÄSITYÖKESKUS

JOULUILOA

Vanha asema puh. 3752 161
Kulju puukoulu 3752 161
Sääksjärvi, Kurjentörmä 670 660

MÄKELÄN KUKKA

Lempäällä puh. 3750 922

**Lempäälän Kirja- ja
Paperikauppa KUPA**

Puh. 3751 437

*Hyvää Joulua ja
Menestyksestä Uutta Vuotta*

Kangasalan Lehtipaino Oy
Kotajoki 2, PL 28 36201 Kangasala • Puh. 931-3772 882, Fax 931-3770 617

 tiimari

Lempäälä puh. 3750 462

Paula Rämö

Puh. 676 304
Tampereentie 340 37560 Kulju

PARTURI-KAMPAAMO
Leena Nurmi Oy

Hakkarin Yrittäjätalo Puh. 3751 826
Sääksjärven Liikekeskus Puh. 670 968

PARVIS-VEENE OY

37550 MOISIO
puh. 3751 888

**LEMPÄÄLÄN
KALUSTAJA**

PUH. 3750 158

HAUTAUSPALVELU

Pakkanen Oy

Lempäälä Tampereent. 22
puh. 3750 214 liikeajan jälk. 3738 854

**Putkiliike
P. NUORA Ky**

37560 KULJU Puh. 676 100, 676 380

KAIRIMO Ky

Lempäälä, puh. 3750 422

*Kampaamo
Aino Laine*

KELLOTIE 6, KULJU PUH. 676 825

**KULJETUSLIIKE
E. Seppälä Ky**

Lempäälä Puh. 3749 668

**RAKENNUSURAKOINTI
E. VUORINEN KY**

LASTENKODINTIE 18
PUH. 3750 373

TAIDEKAUPPIAS

MARKKU RUUNILA

Myyn tunnettujen taiteilijoiden alkuperäisteoksia
sopivin maksuehdoin.
Soita ja sovi kotiesittelystä puh. 3750 632.

Tekstiilikulma

Lempäälä, Himminpolku 1
Puh. 3750 220. Avoinna ma-pe 9-18, la 9-14

piippo-yhtiöt

Honkamajat

OULUSTA

MYynti: Pentti Ahonen
NÄYTTELYALUE: Kesoilin pihassa, 18 km Tampereelta
Hämeenlinnan tieltä
PUH: työ 676 089, ill. 3752 664

Parkettityö Arto Herala

puh. 672 604, auto 949 361 410

LemPALA

KANGASKAUPPA
puh. 3750 563

Himminpoiku 1
Avoinna: ma, pe klo 9-18,
ti-to klo 9-17, la klo 9-14

FYSIKAALINEN HOITOLAITOS KUNTOFYSIO OY

LEMPÄÄLÄ OP-CENTER; puhelin 3752 223

Luotettava uudisrakentaja ja
peruskorjaaja

Hannu Laitila Ky

Lempäälä. Puh. 949-238 820 ja ill. 3751 860

SÄÄKSJÄRVEN APTEEKKI

Liikekeskus, Sääksjärvi puh. 670 480
Avoinna ma-pe klo 9-17, la 10-13,
sunnuntaina ja juhlapyhien aattona suljettu.

TAKSI 10041

NMT:stä tai eri verkkoryhmästä: 931-159 041

NISAMO OY

Niinikuruntie 3, 33800 SÄÄKSJÄRVI
Puh. 931-672 322
KONEPAJATOIMINTAA LEMPÄÄLÄSSÄ

Palvelemme arkisin 9-20, lauantaisin 9-18.
P. 3752 100

SPAR LEMMIKKI

† HAUTAKIVET

KAIVERRUKSET HAUTAUSMAILLA

KIVINÄYTTELY JA MYYNTI ma-pe Piikkukuja 14, Lempäälä

T. SAIRANEN

Puh. 3750 982, autop. 949-639 646

SÄÄSTÖKUVAT JOKA PÄIVÄ

KUVAT JOPA
TUNNISSA,
NORMAALIHINTAAN.

130

mk/kpl

KAMERA • PISTE

Luova Mieli

LAHJATAVARAT
KÄSITYÖT
SISUSTUS

TERVETULOA
ti-pe klo 10-18
la klo 10-14
su klo 12-16
ma suljettu

TURUNTIE 1004 LEMPÄÄLÄ PUH. 3751 645

VARATTU

Maanantaisin ja torstaisin
joka kotiin
Lempäälässä ja Vesilahdessa

LEMPÄÄLÄN • VESILAHDEN
Sanomat

puh. 931-3750 333

Keskusta
Lempäälän
kunnallisjärjestö

VARATTU

**AINA
EDULLINEN**

ARKISIN
9 - 20
LAUANTAISIN
9 - 16

**LÄHI
KAUPPA**

KEERO
KULJU • Puh. 676 088

**TAMMER-
TUTKA**

LÄÄKÄRI-
JA LABORATORIO-
PALVELU

AJANVARAUS
MA-PE KLO 8-18
P. (931) 2231 200

Laboratorio ilman
ajanvarausta.

TAMMER-TUTKA
Hämeenkatu 18 Tampere
(Vastapäätä kauppahallia)

**KOTISAIRAANHOITO
TAMMER**

PUH. 211 00 45

ark. klo 8.00-16.00

Hämeenkatu 18, Tampere

KOTISAIRAANHOITOA JA KOTIAPUA
myös iltoisin ja viikonloppuisin

931-228 925
Kuninkaankatu 10 33210 Tampere

KOSTI

Multisillankatu 1 • Puh. 671 571
Tampere

Lempäälän
Sosialidemokraattinen
kunnallisjärjestö ja
puolueosastot

Lempäälän
Kokoomusyhdistykset

Lempäälän Jätehuolto Ky

Puh. 676 378
autopuh. 949231328

LEMPÄÄLÄN 1 LEMPOISTEN APTEEKKI

Tampereentie 2
Puh. 3750 955

RAUHAISAA JOULUA KIINTEISTÖNVÄLITYSLIIKE VEIKKO VÄNNI

Lempäälä, Tampereentie 23
puh. 931-3752 888, fax 931-3752 666

Lempäälän LÄÄKÄRIASEMA

OP-Center II krs.

Erikois- ja yleislääkäreiden ja gynekologien
vastaanotot.

Myös laboratoriopalveluita.
Tiedustelut ja ajanvaraus arkisin klo 9-12

p. 3752 006.

Kiittäen asiakkaitamme
21 vuoden yhteistyöstä
toivotamme

RAUHALLISTA JOULUA!

MÄKELÄN KALUSTE

Sääksjärvi, Puh. 671 933

KAIKKI ASUMISEN PALVELUT MEILTÄ

TAPIOLA-TALOT
RAKENNUSLUPA-ASIAT
RAKENNUSVALVONTA
KUSTANNUSARVIOT

TONTIN HANKINTA
ASUNNON MYYNTI
ASUNNON OSTO
KIINTEISTÖARVIOT

Insinööri-toimisto TAMMERURA KY
Hämeenpuisto 44 c. 33200 Tampere
Puh. 124 815

RI Unto T. Järvinen Lempäälä

PIRKANMAAN KIINTEISTÖTOIMI
LKV A. JÄRVINEN
Hämeenpuisto 44 C. 33200 TAMPERE
Puh. 931-122456, 672 461/ilt.
LKV Anita Järvinen

ARKISTOPALVELUT

KOULUTUS

KONSULTOINTI

- * hallinnollisten työkulujen kartoitus ja kehittäminen
- * asiakirjahallinnon kokonaisvaltainen kehittäminen
- * johdon ja henkilöstön kehittäminen ja koulutus
- * ASIAKIRJOJEN TUHOUS LUOTETTAVASTI JA TEHOKKAASTI

HR-SYSTEMS OY

Jouko ja Anita Kurko
(931) 374 6399

PAREMMAN PALVELUN

KHALLIMATTI

Lempäälän keskustassa Puh. 3750 666

PALVELEMME
MA - PE KLO 9 - 20
LA KLO 8 - 18

**PUHTAAN YMPÄRISTÖN
PUOLESTA**

- KAUKOLÄMPÖ
- MAAKAASU
- KIINTEISTÖNHUOLTO

Lempäälän Lämpö Oy

Puh. (931) 3744 111

tamplast OY

Rajasilta 6, 33800 Sääksjärvi,
puh. 931-670 355, fax. 931-672265

Luotettavaa laatua ammattitaidolla

RUISKUPURISTUS

- ruiskupuristeet
- tekniset ruiskupuristeet
- ruiskupuristeet puhdistilassa

TYÖKALUVALMISTUS

- ruiskupuristemuoitit
- puristintyökalut

SUUNNITTELU

- tuotekehittely
- tuotesuunnittelu
- työkalusuunnittelu

KONEISTUS

- tarkkuuskoneistukset
- alumiini-, kevytvalu- ja teräsosat

EUROMASKI®
TUOTTAVAA
TURVALLISUUTTA

Valmistaja: Euromaski
Oy, 37500 Lempäälä,
puh. 931-3752 737.
Myynti: Hitsaus- ja suo-
jainalan liikkeet.

El enää ruostelista vettä
NAUTI PUHTAASTA VEDESTÄ

Hanki kotiläi kotimainen painevesisuodatusjärjes-
telmä. Vain yksi patentoitu painesäiliöratkaisu,
joka poistaa
**RAUDAN, MANGAANIN SEKÄ PUTKISTOA
SYÖVYTTÄVÄN HAPPAMUUDEN KAIVO-
VEDESTÄSI.**

PORAKAIVOPUMPUT, RENGASKAIVOPUMPUT,
PUHDISTIMET, MYYNIT, HUOLTO JA ASENNUS -
KAIKKI SAMASTA TALOSTA

Porakaivot puhtaaksi ja tuottavaksi.
Viemärin aukaisut ja huuteltut.

KAIVOPUMPPU KY M. KULMALA

Lempäälä, Voit soittaa myös lit. puh. 931-3749 697,
auto 949-232 640

leikkaa talteen

REINO POHJOSEN HARJAVALMISTAMO

VALMISTETAAN
KAIKKA HARJATUOTTEITA
SEKÄ KONEHUOLUJA
TEOLLISUUDELLE.

REINO POHJONEN

37560 KULJU.
Linnajärventie, puh. 931-676 099

Lempäälän kunta
tervehtii
Lempäälä-Seuraa
ja toivottaa
tämän lehden lukijoille

HYVÄÄ JOULUA

LEMPÄÄLÄN KUNTA

KIILTO LIIMAA

KIILTO OY

PUH. 931-280 8111 TAMPERE

SOITA JOULUTERVEISET

Hyvää joulua
toivottaa myös

om. Anneli Viitanen
Hauralantie 25,
37500 Lempäälä

Puh.
375 2467

**VALMISTAN JUHLIINNE
MAUKKAITA KOTIRUOKIA
25 VUODEN KOKEMUKSELLA.**

**ELÄINLÄÄKÄRIASEMA
VETER** Väinölänkatu 15
TAMPERE 50
Puhelin
(931) 533 330

Päivystys ilman ajanvarausta
la klo 12-14 ja su klo 14-16.
Muina aikoina sopimuksen mukaan.

Hakkarin
KARTANO
Kartano Ravintola Lempäälässä
- A-luokan tarjoilut -

Puh. 3750 785

Juhla- ja Pitopalvelu

Joulurauhaa !

Lempäälän seurakunta

*Toivotamme kaikille ystävillemme
Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta*

Aino ja Helkki Kyykoski
Raija ja Eero Isotalo
Ritva Mäkelä ja Hannu Savolainen
Maija-Liisa Hämäläinen
Airi Leppänen
Ella Marjamäki
Terttu ja Jaakko Nurmesniemi
Leena ja Riitta Rekola
Kerttu Kuusi
Maili Mustila
Pirkko ja Arto Pajunen
Kirsti Isotalo
Terttu ja Jussi Peltomäki
Marketta ja Raimo Siren
Maija ja Olli Viitasaari
Hannu Kopola
Riitta Aavajoki ja Kari Kauppinen
Anna-Liisa ja Lauri Keskinen
Marja ja Reijo Fredriksson
Mirja ja Eero Ruotsila
Marja Kalske
Kaija ja Markku Sipilä
Pirkko ja Risto Luoto
Sirikka ja Matti Mäkinen
Riitta Valkeejärvi
Sirikka ja Matti Solin
Sinikka ja Jorma Kilpinen
Anna-Liisa ja Mauri Aikio
Laura ja Sauli Mäkelä
Aune ja Matti Plippo
Anni ja Reino Pohjonen
Majku ja Pekka Rajasilta
Anneli ja Hannu Kiviaho
Anna-Maija Sikkinen
Kirsti ja Pekka Toivonen
Vainö Valtonen
Sisko ja Rauno Toikka
Leila ja Pekka Vuorinen
Arja ja Juha Raunio
Aino Toivonen
Hilkka ja Pentti Frigård
Liisa ja Juhani Pohjala
Kaija ja Pertti Keinonen
Annikki ja Seppo Soini
Carita ja Arto Koota
Soili ja Hannu Turkkinen
Helvi ja Pentti Suomalainen

Taimi Kataisto
Alice ja Erkki Rautanen
Pirita Hahl-Marjokorpi ja Ari Oksanen
Kaija, Kari ja Kira Virtanen
Arja Haapalinna perheineen
Kaija ja Reino Seppälä
Päivi ja Markku Rantala
Leena ja Esa Pyykkö
Heli ja Jukka Väissi
Lea Jokela ja Kauko Perälä
Anja ja Lasse Aalto
Liisa ja Antero Kyrölä
Ritva ja Kauko Palmu
Keijukka Saari
Anna-Liisa ja Asko Ikävalko
Leena ja Sampsa Aaltio
Raili ja Jaakko Vuorinen
Helena ja Erkki Alapoti
Lahja ja Alpo Salminen
Raija ja Velkko Kivelä
Sisko ja Aarno Mikkola
Tuula ja Minna Ruohonen
Arja ja Raimo Nieminen
Laura ja Emil Takomaa
Else ja Jussi Lintusaari
Kaarina Kirvelä
Maru ja Matti Kaleva
Eila ja Ari Palm
Eija ja Jussi Ryödi
Laila Nieminen
Aune ja Ville Ratas
Annikki ja Erkki Salo
Elina ja Pentti Kivi
Irma ja Martti Patojoki
Terhi ja Antti Timari
Riitta ja Lars-Gunnar Eriksson
Pirkko ja Pertti Karisola
Marja-Leena ja Antero Kekki
Reijo Sulkava
Sisko ja Viljo Valkama
Kaarina ja Toivo Lepistö perh.
Kirsti ja Jukka Kallio perh.
Irma Nuora
Sportia Matti
HOHOO OY

Lempäälä-Seura

toivottaa teille kaikille

perinteistä

Hyvää Joulua

sekä

antoisaa

Uutta Vuotta